

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Filozofická fakulta
Ústav románských studií

DIPLOMOVÁ PRÁCA

Básnické dielo Mihaia Eminesca v slovenských a českých prekladoch

Autor: Lucia Němečková
Odbor: Rumunčina
Vedúci práce: PhDr. Libuša Vajdová, CSc.
Praha 2007

Vyhlasujem, že som diplomovú prácu napísala samostatne pod vedením diplomovej vedúcej a k práci použila literatúru uvedenú v zozname.

V Prahe 30.12.2007

.....
podpis

Pod'akovanie

Ďakujem pani PhDr. Libuši Vajdovej, CSc. za rady a povzbudzujúce impulzy, ktoré pomáhali modelovať našu diplomovú prácu. Ďakujem tiež Dine Vîlcu za rady pri otázkach rumunského jazyka a literatúry.

Obsah

Úvod.....	5
Obsah	3
1 Mihai Eminescu	7
1.1 Životopis	7
1.2 Dielo Mihaia Eminesca.....	12
2 Metodologický prístup.....	20
3 Prekladatelia z Eminescovej poézie.....	24
3.1 Ivan Krasko.....	24
3.2 Karol Strmeň.....	25
3.3 Vilém Závada.....	26
4 Porovnanie vybraných prekladov s originálom	28
4.1 Preklady Ivana Krasku, Karola Strmeňa a Viléma Závadu	29
4.1.1 Báseň <i>O mamă</i>	29
4.1.2 Porovnanie prekladov s originálom	31
4.1.2.1 Porovnanie slovenských prekladov s originálom	31
4.1.2.2 Porovnanie českého prekladu s originálom	35
4.2 Preklady I. Krasku a V. Závadu.....	39
4.2.1 Báseň <i>De ce nu-mi vii</i>	39
4.2.2 Porovnanie prekladov s originálom	40
4.2.2.1 Preklad Ivana Kraska	41
4.2.2.2 Preklad Viléma Závadu	43
4.3 Preklady K. Strmeňa a V. Závadu	44
4.3.1 Báseň <i>Mai am un singur dor</i>	44
4.3.2 Porovnanie prekladov s originálom	46
4.3.2.1 Preklad Karola Strmeňa	47
4.3.2.2 Preklad Viléma Závadu	48
4.3.3 Báseň <i>Nu mă înțelege</i>	49
4.3.4 Porovnanie prekladov s originálom	52
4.3.4.1 Preklad Karola Strmeňa	52
4.3.4.2 Preklad Viléma Závadu	54

4.3.5	Báseň <i>La Steaua</i>	56
4.3.6	Analýza básne <i>La Steaua</i>	57
4.3.6.1	Preklad Karola Strmeňa a Viléma Závadu	59
4.4	Luceafărul	63
4.4.1	Vznik básne <i>Luceafărul</i>	63
4.4.2	Analýza básne Luceafărul.....	64
4.4.3	Kompozícia.....	67
4.4.3.1	Prvá časť	68
4.4.3.2	Druhá časť.....	70
4.4.3.3	Tretia časť	71
4.4.3.4	Štvrtá časť	72
4.4.4	Preklad Viléma Závadu	73
4.5	Báseň <i>Glossă</i>	78
4.5.1	Analýza básne <i>Glossă</i>	79
4.5.2	Preklad Viléma Závadu	84
	Záver	88
	Rezumat: Poezia lui M.Eminescu în traducerile din limba slovacă și din limba cehă	92
	Summary: Eminescu´s poetry in Slovak and Chzech translations	95
	Literatúra.....	97

Úvod

Mihai Eminescu je známy nielen v rumunskom a svetovom literárnom prostredí, ale i v českom a slovenskom kontexte ako najvýznamnejší rumunský básnik. Vo svojej diplomovej práci som sa ho snažila priblížiť pomocou vybraných básní, ktoré boli z jeho diela preložené do slovenčiny a češtiny. Porovnaním jeho básní s analyzovanými prekladmi by som chcela podať aspoň sčasti ucelený pohľad na spôsob, akým sa jeho básne prekladali. Pretože preklady vznikli v rôznom čase, ponúka sa nám vzácna príležitosť porovnať básne, ktoré boli napísané v rôznych časových etapách s prekladmi z rôznych období.

Eminescu je jeden z prvých rumunských básnikov, ktorý bol preložený do slovenčiny. V slovenskej literatúre vyšli v roku 1956 knižne preklady Ivana Kraska, významného slovenského básnika pod názvom *Tiene na obraze času*. Vzťah k rumunskej literatúre a Rumunsku vôbec nadobudol Ivan Krasko už počas štúdií v Sibiu (na nemeckom gymnáziu) a v Brašove, kde maturoval. Krasko sa vo svojom výbere zamerail najmä na básne, ktoré zodpovedali jeho vlastnej básnickej tvorbe. K celkovému súladu básni prispel aj Kraskov cit pre zvuovú stránku poézie, kontrast motívov a celkové porozumenie prekladaného diela.

Vo výbere básní Karola Strmeňa sa objavujú tie Eminescove básne, ktoré sa viacej orientujú na romantizmus a vystihujú výrazne romantické črty rumunského básnika. Strmeňove preklady sú z hľadiska doslovného prekladu presnejšie, i keď celkovo nie tak blízke originálu.¹ Ivan Krasko si vyberal básne, ktoré mu boli blízke, preto s nimi lepšie „splynul“ a dokázal v nich obsiahnuť to, čo nachádzame v origináli. Strmeňov výber vyšiel pod názvom *Výber z poézie* roku 1943 a v reedícii roku 1999 pod názvom *Ďaleko od Teba*².

¹ VAJDOVÁ, L. *Rumunská literatúra v slovenskej kultúre (1890 – 1990)*. Bratislava : Ústav svetovej literatúry SAV, 2000. str. 134

² EMINESCU, M. *Ďaleko od Teba*. Prel. Karol Strmeň. Bratislava : Petrus, 1999.

Výber Eminescových básní v zbirke Viléma Závadu *Až září voda tmavá...* (1964)³ obsahuje nielen milostnú, ale aj sociálnu lyriku. Básnické založenie Závadu však neodpovedá Eminescovmu naturelu. V českej literatúre býva Eminescu charakterizovaný ako básnik reálna a konkrétna⁴ a jeho tvorba ako skôr sociálne ladená. Napriek tomu sa Závadovi v niektorých básniach podarilo zachytiť a podtrhnúť Eminescovu romantickú poetiku, ako je to napríklad v básni *Luceafărul* (Svetlonosič).

Výber básni som volila tak, aby podali ucelený pohľad na Eminescovo dielo. Iba jednu z básni, *O, mamă...* (Ó, mama), preložili všetci traja básnici. Keďže každý z básnikov tvoril v inej dobe a výber básní nie je totožný, snažila som sa pre analýzu vybrať básne z rôznych období Eminescovej tvorby. Ivan Krasko prekladal tie, ktoré boli blízke jeho básnickým predstavám.⁵ V Stmeňom výbere pozorujeme, že prekladané básne sú výrazne romantické. Vilém Závada bol jediný, ktorý vytvoril veľký a rozsiahly preklad z Eminescovej tvorby. Sú v ňom osiahnuté básne zo všetkých období Eminescovej tvorby. *Luceafărul* (Svetlonosič) a *Glossă* (Glosa) majú zvláštne postavenie v diele rumunského básnika a preložené boli len do češtiny. Patria medzi Eminescove vrcholné diela, preto im venujeme zvláštne kapitoly.

V prepisoch rumunských básní používame starý pravopis, teda ten, v ktorom sú básne písané. V poznámkach pod čiarou uvádzame zdroj či pramene, z ktorých sme čerpali, či už sa jedná o citáty, alebo o kritické a literárnohistorické state. Kompletný zoznam literatúry sa nachádza v samostatnej časti na konci práce. V niektorých prípadoch v poznámkach ďalej uvádzam preklady, ak nie sú začlenené v texte.

³ EMINESCU, M. *Až září voda tmavá...* Prel. Vilém Závada. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1964

⁴ VALENTOVÁ, L., NAŠINEC, J. *Mihai Eminescu v české kultúře*. Praha : Česko-rumunská společnost v Praze, 2000. str. 12

⁵ VAJDOVÁ, L., str. 122

1 Mihai Eminescu

1.1 Životopis

Veľký rumunský a svetový romantický básnik, Mihai Eminescu (Eminovici), sa narodil 15.1.1850 v Botoșani v Moldavsku ako siedme z jedenástich detí. Pôvodne sa volal po otcovi Eminovici, ale meno mu porumunčil Iosif Vulcan, redaktor časopisu *Familia* (Rodina), ktorý pri príležitosti uverejnenia Eminescovho debutu, básne *De-aș avea* (Keby som mal), vo svojom časopise porumunčil básnikovo meno. Neskôr túto skutočnosť objasnil: „Meno Eminovici neznie dobre, pretože má slovanskú koncovku; zmenou koncovky tak poézia v našom liste vyšla pod menom <Eminescu>”⁶. Detstvo prežil Eminescu v Botoșani a v Ipotești na statku. O jeho detstve píše *Dicționar cronologic* takto: „Detstvo, prežité v náručí lesa a rieky, s priateľmi pri hrách v dedine s patriarhálnou atmosférou sa silne odrazilo sa Eminescovou vnímaní a citlivosti.”⁷

V rokoch 1858 – 1859 navštevoval tretiu triedu na „Național Hauptschule” (Ľudová základná škola) v Cernăuți. V júli 1860 ukončil štvrtú triedu. V období 1861-1862 študoval v Cernăuți na nemeckom gymnáziu, kde neukončil druhý ročník. V rokoch 1862 – 1863 sa vrátil do druhého ročníka, ale na začiatku školského roka v 1862 Eminescu nebol na zozname žiakov gymnázia. Keď roku 1864 počas turné zastavil súbor kočovných hercov Faniho Tardini v Cernăuți, Eminescu sa s nimi zoznámil, a tak

⁶ „Numele Eminovici nu-i suna bine, căci avea o terminație slavă; romaniză dară numele, modificând terminațiunea și astfel poeziile acelea apărută în foaia noastră sub numele <Eminescu>”

HORVAT, S. *Mihai Eminescu: Dicționar cronologic*. Gutinul : Baia Mare, 1994. str. 29

* Pracovné preklady urobila autorka diplomové práce.

⁷ „Anii copilăriei, cu pădurea și râul, cu prietenii de joacă și atmosfera patriarhală a satului, s-au grefat puternic pe sensibilitatea lui Eminescu.” Col.: *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*. București : Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1979. str. 312

sa začala jeho spolupráca so súborom. V máji toho roku bol rozhodnutý pokračovať v štúdiu ako zvláštny študent, ale keď sa v meste zastavil divadelný súbor Stefănie Tardini, Eminescu znovu školu zanechal. Neskôr pracoval ako praktikant na súde v Botoșani, ale ešte v tom roku sa vrátil do Cernăuți a o rok neskôr opäť putoval so súborom Tardini – Vlădicescu. V novembri sa vrátil, aby štúdium dokončil. Býval u Arona Pumnula⁸, ktorý bol v tej dobe ťažko chorý. Eminescu sa tak staral o knižnicu, kde našiel veľa zaujímavých kníh a historických prác, ktoré čítal, literatúru a gramatiku, z ktorých tiež čerpal. Mal možnosť preštudovať aj neznáme materiály z rumunských dejín. Do tohoto obdobia spadajú jeho prvé veršované pokusy. Roku 1866 debutoval básňou *La mormântul lui Aron Pumnul* (Na hrobe Arona Pumnula), ktorá bola publikovaná v brožúrke „*Lăcrimioarele învățăceilor gimnăziaști den Cernăuți la mormântul prea iubitului lor profesoriu Arune Pumnul*“ (Slzy gymnazistov z Cernăuți na hrobe ich milovaného profesora Arona Pumnula)⁹. Viacero z jeho básničiek vyšlo v časopise spomínaného Iosifa Vulcana, *Familia*.

Básnik mal v sebe zjavné dobrodružné sklony, ktoré sa u neho prejavovali aj tým, že v Národnom divadle v Bukurešti pracoval ako šepkár. Popritom sa však venoval aj svojej tvorbe. Tak napríklad z tohoto roka pochádza aj román *Geniu pustiu* (Osamotený génius), ktorý zostal v rukopise, ako viaceré ďalšie diela. Jeho styky so divadelným súborom prerušil otec, ktorý trval na tom, aby Eminescu pokračoval v štúdiu. V období 1869 – 1870 sa zapísal ako zvláštny študent na viedenskej univerzite. Navštevoval viacero prednášok a kurzov, medzi inými i praktickú filozofiu, dejiny filozofie i historicko-kritický úvod do filozofie, právo, či medicínu. Roku 1869, počas štúdiu vo Viedni, sa stal členom spolku mladých Rumunov *România Jună* (Mladé Rumunsko). Tieto študentské spolky organizovali národnobuditeľské aktivity. Eminescu sa významne podieľal na prípravách osláv 400. výročia založenia kláštora v Putne. Tie sa stali manifestáciou pospolitosti všetkých Rumunov. Pre Eminescu bolo štúdium v

⁸ filológ a literárny historik

⁹ Col.: *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*. București : Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1979. str. 313

nemeckom prostredí dôležité i z toho dôvodu, že čerpal poznatky z nemeckej filozofie a poézie. Najviac ich však získal počas pobytu v Berlíne. Počas štúdia strávil Mihai Eminescu asi desať dní v Prahe, kde býval u svojho brata Șerbana na Novom meste, v Lípovej ulici č. 6/471. Práve z toho pobytu pochádza jeho najznámejšia fotografia, ktorá bola urobená v ateliéri Jána Tomáša na Václavskom námestí.¹⁰ Neskôr publikoval v časopise *Convorbiri literare* (Literárne rozhovory), ktorý vychádzal od marca 1867 v Iași ako časopis literárneho spolku *Junimea* (Omladina)¹¹ a od tohto obdobia, ako píše *Dicționarul literaturii române* (Slovník rumunskej literatúry), si nachádza svoj vlastný štýl: „Eminescu si našiel svoj vlastný štýl a jeho poézia sa stáva eminescovou“.¹² S časopisom začal spolupracovať roku 1870, keď v ňom bola uverejnená jeho báseň *Venere și Madona* (Venuša a madona). V tomto roku vyšla v časopise i jeho prvá prozaická práca *Făt-Frumos din lacrimă* (Princ zo slzy).

Na rozdiel od ostatných rumunských romantikov sa Mihai Eminescu silne orientoval na nemeckú filozofiu. V novembri roku 1872 odišiel študovať na Univerzitu do Berlína, napriek tomu, že školu vo Viedni nedokončil. Štúdium na filozofickej fakulte finančne podporoval Titu Maiorescu¹³, ktorý bol Eminescovym mentorom, priateľom a často mu vypomáhal finančne i s hľadaním zamestnania. I v období jeho choroby, financoval liečebné pobyty a výdaje s tým spojené. Aby mohol Eminescu nájsť dobre platené zamestnanie, bolo potrebné ukončiť vzdelania. V Berlíne navštevoval rôzne prednášky a kurzy, hlavne tie, ktoré boli zamerané na nemeckú filozofiu, a tak sa pripravoval na doktorát z filozofie, aby mohol byť menovaný profesorom na Univerzite v Iași. Boli to kurzy filozofie, histórie a modernej filozofie. Ďalej sú to prednášky z fyziky, astronómie a prírodných vied. Práve tieto znalosti využil vo svojej poézii, napríklad v básni *La Steaua* (Hviezda).

¹⁰ VALENTOVÁ, L., NAŠINEC, J. *Mihai Eminescu v české kultúře*. Praha : Česko-rumunská společnost v Praze, 2000. str.7-8

¹¹ založený roku 1864 v Iași, hlavný predstaviteľ Titu Maiorescu

¹² „Eminescu își găsește stilul propriu și poezia lui devine eminesciană“

¹³ významný literárny kritik

Literárny spolok *Junimea* bol založený roku 1864, ako zoskupenie mladých študentov orientovaných na nemeckú filozofiu. Boli ovplyvnení hlavne Hegelovou estetikou. Roku 1872, keď sa Eminescu kvôli finančnej tiesni bez zamestnania nachádzal v Ipotești, plný očakávaní sa zúčastnil zasadania spolku v Iași, kde predniesol svoju báseň *Sărmanul Dionis* (Úbohý Dionýz). Bola to jeho prvá účasť na stretnutí *Junimey*, ktorá ho podporovala po umeleckej a tiež finančnej stránke. Medzi junimistov patril aj Ion Creangă¹⁴, s ktorým sa zoznámil roku 1975.

Roku 1874 Eminescu opúšťa Berlín a na príhovor Tita Maioresca nastupuje na post knihovníka ústrednej knižnice v Iași. Koncom augusta je menovaný riaditeľom knižnice. V rokoch 1875-1876 zastával funkciu školského inšpektora. Štúdium však nedokončil, a tak ho o rok neskôr 1877, Titu Maiorescu vzal do redakcie časopisu konzervatívnej strany *Timpul* (Čas), ktorý vznikol v marci roku 1876. Jeho kolegami boli Slavici a I. L. Caragiale¹⁵, takže spolu s Creangom tvoria štvoricu veľkých klasikov rumunskej literatúry.¹⁶ V októbri Eminescu Maiorescu menoval za riaditeľa časopisu *Timpul*, kde zotrval až do roku 1883. V tomto období vyvíjal veľmi intenzívnu publicistickú činnosť. Myšlienky o „prirodzenom štáte“, radikálny odpor k liberálom¹⁷ a jeho celkový názor na rumunskú spoločnosť sa určovali v období jeho prudkej publicistiky. Toto obdobie bolo pre Eminescu ťažké z materiálneho hľadiska, pretože nemal prostriedky na živobytie, nemal stále bývanie, často sa sťahoval. Časom začala prepukáť choroba, ktorá sa znova a znova objavovala.

Ako píše *Dicționar cronologic*, rok 1879 bol bohatý na Eminescovu poéziu. Do časopisu *Convorbiri literare* poslal básne ako: *Pe aceiași ulicioară* (Na tej istej uličke), *De cîte ori, iubito...* (Koľkokrát, milá...), *Atît de fragedă* (Tak krehká), *Revedere* (Stretnutie) a ďalšie, ktoré sú potom postupne uverejňované v časopise. Roku 1880 vychádza v Bukurešti časopis *Literatorul* (Literát), ktorý založil a viedol Al.

¹⁴ významný rumunský klasik

¹⁵ významní spisovatelia modernej literatúry

¹⁶ Epoca marilor clasici – moderná literatúra

¹⁷ červení – liberálni prívrženci

Macedonski¹⁸. Cez časopis Macedonski polemizuje s Maiiorescom, Eminescum i Slaviciom. V tomto roku tiež vyšla aj známa báseň *O, mamă...*, ku ktorej sa ešte vrátíme. V septembri začali na stránkach časopisu *Timpul* vychádzať Eminescove kritické články na adresu súčasnej spoločnosti. O rok neskôr vychádza v Iași vedecký a literárny časopis *Contemporanul* (Súčasník), ktorý vydávajú socialisti. Aj v ňom vyšlo veľa článkov, namierených proti T. Maiiorescovi a ďalším junimistom, a pod ktoré sa podpísal najmä Constantin Dobrogeanu – Gherea¹⁹.

Roku 1882 Eminescu prečítal v spolku *Junimea* prvú verziu svojej z najznámejších básní, *Luceafărul*. Onedlho, v júni 1883 sa však u neho objavili príznaky duševnej choroby: „Eminescu trpí prvým záchvatom akútnej mánie, ktorý otvoril sprievod nepokojný záchvatov, ktoré mu zatemňovali myseľ až do konca života.“²⁰, ktorej prvé známky boli boli spozorované už na konci v 1882. Ešte v tom istom roku bol však na krátku dobu hospitalizovaný v sanatóriu Caritas doktora Alexandra Suțu, v auguste znovu, už na dlhšiu dobu. Správa o zdravotnom stave Mihaia Eminesca sa objavila v skoro všetkých časopisoch a novinách. Neskôr Eminescu už nespoznával ani svojich najbližších. Po jednej z návštev v sanatóriu Maiiorescu napísal: „Neustále blúznenie. Nespoznal ma. Smutné...“²¹ V októbri posielal Maiiorescu na náklady *Junimey* Eminesca do ústavu slabomyseľných vo Viedni. Maiiorescu bol tiež jediný, ktorý sa zaujímal o básnikov stav.²²

Na sklonku roka 1883 vychádza vo vydavateľstve *Socec* prvé knižné vydanie Eminescovej tvorby, zbierka *Poezii*, s predslovom Tita Maiioresca, ktorá obsahuje šesťdesiatštyri Eminescovych básní, publikovaných medzi rokmi 1870 – 1883 v *Convorbiri literare*. Maiiorescu bol s výberom spokojný: „Básne, tak ako sú zoradené, sú tie najlepšie, ktoré kedy boli v rumunčine a niektoré dokonca aj v ďalších jazykoch

¹⁸ iniciátor symbolistickej poézie v rumunskej literatúre

¹⁹ spisovateľ, zástanca ídeí vedeckého socializmu

²⁰ „Eminescu suferă primul acces al bolii sub formă de manie acută, acces care a deschis cortegiul tulburărilor ce îi vor umbri mintea de acum și pînă la sfîrșitul vieții sale.“ Horvat, S. s. 157

²¹ „Delir necontenit. Nu m-a recunoscut...“ Idem. s. 162

²² Idem. s. 165

napísané.“²³ V tomto ťažkom období stále vychádzajú Eminescove básne (tie skôr napísané) v časopise *Convorbiri literare*.

Začiatkom roka 1884, po šiestich mesiacoch, sa Eminescov stav zlepšil. Na doporučenie ošetrujúceho lekára vo Viedni plánuje Maiorescu Eminescove zotavenie v sanatóriu v Taliansku, opäť z peňazí, ktoré zozbierali členovia *Junimey*. Keď sa Eminescu z liečenia vrátil, bol menovaný pomocným knihovníkom v ústrednej knižnici v Iași, opäť na príhovor Maioresca. V tomto období pracuje na *Dicționar de limbă sanscrită* (Slovník sanskrtn). Na konci roka 1886 sa začala básnikova choroba zhoršovať, a tak je opäť hospitalizovaný v sanatóriu pre slabomyseľných neďaleko kláštora Neamț. Po prepustení z liečenia roku 1887 odchádza do Botoșani, kde sa o neho až do smrti stará jeho sestra Harieta. Behom roka sa choroba zhoršuje natoľko, že už nespoznáva ani sestru. Počas tohto ťažkého obdobia dostáva Eminescu finančné dary od viacerých osôb. Roku 1888 vychádzajú niektoré jeho skoršie básne. Začiatkom nasledujúceho roka musel byť opäť hospitalizovaný v sanatóriu *Caritas*, odkiaľ sa už nikdy nevrátil. Mihai Eminescu zomiera 15.6.1889 v Bukurešti, kde je na cintoríne Bellu aj pochovaný.

1.2 Dielo Mihaia Eminesca

Eminescovo dielo je rozsiahle a žánrovo rôznorodé. Jeho tvorbu by sme mohli charakterizovať ako neskoro romantickú s náznakmi symbolizmu. Al. Piru rozdelil jeho dielo do štyroch období, zvyčajne sa však rozdeľuje do troch. V prvom období (1866 – 1873) Eminescu tvoril čiastočne ešte pod vplyvom Alecsandriho, Bolintineana, Heliadeho (svojich predchodcov vyzdvihuje v básni *Epigonii* (Nasledovníci)). Jeho tvorbu ovplyvňuje ideologický a umelecký odkaz generácie romantikov okolo roku

²³ „Poeziile, așa cum sunt orânduite, sunt cele mai strălucite din câte s-au scris vreodată în românește și unele chiar în alte limbii. Băsne, tak ako sú zoradené, sú tie najlepšie, ktoré kedy boli v rumunčine a niektoré dokonca aj v ďalších jazykoch napísané.“ Academia Română.: *Dicționarul general al literaturii române. Vol. III.*, București : Editura Univers Enciclopedic, 2005. str. 41

1848.²⁴ Eminescu spracováva historické témy, píše veršované eposy i historické drámy. Známý je napríklad už spomínaný, nedokončený román *Geniu pustiu*, či báseň *Memento mori* (Pamätaj na smrť). Eminescovo dielo spočíva v tom čase najmä na protikladoch, napr. anjel – démon. Druhé obdobie (1873 – 1883) sa vyznačuje tým, že v tom čase študoval vo Viedni a v Berlíne, čo sa odrazilo aj v jeho tvorbe. Eminescu začína publikovať v časopise *Convorbiri literare* a jeho poézia smeruje skôr k romantizmu nemeckého typu, na rozdiel od väčšiny súčasníkov, ktorí sa orientovali na Francúzsko. Vo svojej tvorbe sa inšpiruje aj nemeckou filozofiou. Eminescova poézia má romantické motívy, ako je láska, šťastná či nešťastná či spojenie s prírodou, ktoré nachádzame v mnohých básňach z tohto obdobia, ako napr. *O, mamă...*, *Floare albastră* (Modrý kvet), *Lacul* (Jazero) a.i. Posledné obdobie tvorby (1883 – 1889) je výrazom veľkého rozporu medzi túžbami a realitou. Nájdeme v ňom motívy horkosti, sklamania a chcenej či nútenej izolácie, pesimizmu (vplyv Schopenhauera). Vznikali v ňom diela, v ktorých sa stretávajú s kozmickými motívmi hviezd ako napríklad v básni *La steaua*, s motívom nenaplnenie pozemského života, ako napríklad v básni *De ce nu-mi vii* (Prečo neprichádzaš), s motívom sunáležitosti s prírodou a s túžbou po splynutí s ňou, ako napríklad v básňach *Povestea codrului* (Rozprávka o lese), *Mai am un singur dor* (Mám jediná túžbu).²⁵ V tomto období, v ktorom sa už prejavovali začiatky choroby, vytvoril i svoje majstrovské dielo *Luceafărul*, kde tiež nachádzame motív nezlúčiteľnosti dvoch svetov a súčasne obraz génia.

Eminescovo lyrické dielo vzniklo v relatívne krátkom čase, konkrétne v priebehu sedemnástich rokov. Debutoval roku 1866 básňou *La mormântul lui Aron Pumnul* a hoci v období pred smrťou už prakticky kvôli chorobe nepísal, vytvoril rozsiahle dielo. Iba časť z neho vyšla časopisecky či knižne, najväčšia však zostala v rukopisoch. Roku 1865 vychádza v Budapešti, pod vedením redaktora Iosifa Vulcana,

²⁴ KAVKOVÁ, M., et al. *Slovník spisovatelů, Rumunsko*. Praha : Nakladatelství Odeon, 1984. str. 180

²⁵ VALENTOVÁ, L., et al. *Slovník rumunských spisovatelů*. Praha : Nakladatelství Libri, 2001. str.104

encyclopedický a beletristický časopis s ilustráciami *Familia*.²⁶ V tomto časopise od začiatku uverejňoval Eminescu svoju poéziu. Roku 1866 tu vyšla báseň *De-aș avea* a pri tejto príležitosti Iosif Vulcan zmenil Eminescovi meno, ako sme spomínali v predchádzajúcej kapitole. V tomto roku vychádzajú i ďalšie Eminescove básne, uverejnené v časopise. V nasledujúcom roku vzniká časopis *Convorbiri literare*, s ktorým neskôr Eminescu spolupracuje. Roku 1870 v ňom bola uverejnená báseň *Venere și Madonă*. O štyri mesiace neskôr sa v časopise objavila ďalšia Eminescova báseň *Epigonii*. Počas štúdií vo Viedni (1869) spolupracoval aj s novinami *Federațiunea* (Federácia). Jeho prvá prozaická práca *Făt-Frumos din lacrimă* vychádza v tom istom roku opäť v spomínanom periodiku. Roku 1872 vyšla v *Convorbiri literare* novela *Sărmanul Dionis*, ktorú čítal na svojom prvom stretnutí v spolku *Junimea*. Ako sme spomínali v kapitole o Eminescovom živote, roku 1974 študoval v Berlíne. *Dictionar cronologic* píše: „Toto obdobie je v Eminescovej tvorbe obdobím plodným. Od neho sa datujú najkrajšie ľúbostné poézie...“²⁷ Roku 1876 sa Eminescu zamestnal v časopise *Curierul de Iași* (Posol z Jašov), kde publikoval novelu *Cezara* (Cisárovná). Neskôr sa stal jeho riaditeľom. V septembri vyšli v *Convorbiri literare* básne *Lacul* či *Melancolie* (Melanchólia). *Dictionar cronologic* píše: „Roku 1877 nepublikoval Eminescu ani jeden verš.“²⁸ V časopise *Timpul* vychádza reprodukováný článok *Observații critice* (Kritické pripomienky), ktorý bol predtým uverejnený v *Curierul de Iași*. Po prvý raz sa na stránkach týchto novín objavilo meno básnika. Rok 1878 sa nesie v znamení Eminescovej publicistickej činnosti v už spomínanom časopise *Timpul*, kde okrem článkov vychádzajú hlavne „cronici teatrale“ (divadelné kroniky). Nasledujúci rok 1879 je, pokiaľ ide o poéziu, úrodný. Na opakované naliehanie Negruzziho básnik posielal ďalšie básne ako *O, rămâi* (Ó, zostaň), *Pe aceeași ulicioară*. *Atît de fragedă*, *Freamăt de codru* (Šumenie lesa), *Revedere* a iné, ktoré neskôr vychádzajú v *Convorbiri literare*. Ku koncu roka vychádzajú ďalšie významné básne, a to *Sonet I*, *Sonet II*, *Sonet III*. Štyri

²⁶ Horvat, S., str. 26

²⁷ „Este o perioadă fertilă în creația eminesciană. De acum datează cele mai frumoase poezii de dragoste“
Idem. str. 80

²⁸ „1877 este anul în care Eminescu nu publică nici un vers.“ Idem. str. 112

roky po smrti milovanej osoby, matky, napísal Mihai Eminescu roku 1880, jednu zo svojich najkrajších básni *O, mamă...* (viď. analýza). Je to zároveň i jediná báseň, ktorú v publikoval v tomto roku. V tom čase začína vychádzať i časopis Al. Macedonskeho *Literatorul*, v ktorom jeho zakladateľ polemizoval so spisovateľmi daného obdobia, ako napríklad s T. Maiorescom, V. Alecsandrim, ale aj M. Eminescum.²⁹ Objavujú sa aj prvé preklady Eminescovej poézie. Roku 1881 vychádza v Lipsku zbierka z jeho lyriky pod názvom *Poezii românești* (Rumunské básne), ktorú do nemčiny preložila Carmen Sylva. Obsahuje osemnásť Eminescovych básni. Vo februári vyšla v *Convorbiri literare* báseň *Scrisoarea I* (List I), ktorá zahájila cyklus Listov. Sú to cenné básne jeho filozoficko-meditačnej a silne satirickej lyriky. *Scrisoarea III* bola uverejnená i v novinách *Timpu* na mieste určenom pre pravidelný politický článok. Objavuje sa aj vedecko-literárny časopis *Contemporanul*, v ktorom vychádzali články proti Maiorescovi a ostatným junimistom. Vrcholné dielo Mihaia Eminescua a rumunskej literatúry *Luceașărul* sa viackrát čítalo na sedeniach spolku *Junimea*. Eminescu spolu s T. Maiorescom dielo upravovali, až vyšlo roku 1883 v *Almanahul societății academice social-literare „România jună“* (Ročenka sociálne-literárneho akademického spolku „Mladé Rumunsko“).

Medzi rokmi 1882 – 1883 Eminescu nepublikoval kvôli náročnej a vyčerpávajúcej práci redaktora.³⁰ V tomto období začínajú prvé príznaky choroby a Eminescu je na krátku dobu hospitalizovaný. Ako sme spomínali v životopise, roku 1883 vychádza prvé knižné vydanie jeho poézie, zbierka *Poezii*, v ktorej nájdeme šesťdesiat štyri básní. Okrem iných vychádzajú roku 1884 v *Convorbiri literare* básne *Glossă*, *Sonet* a *Odă*. Je to však obdobie, keď prepuká choroba a Eminescu je hospitalizovaný v sanatóriu Caritas. V rokoch 1884 – 1885 ako pomocný knihovník knižnice v Iasi pracuje na slovníku sanskrtu *Dicționar de limba sanscrită*. V nasledujúcich troch rokoch vychádza len niekoľko básni v rôznych časopisoch a novinách, ako napríklad *Nu mă intelegi* (Nerozumieš mi), *Scrisoarea V*, *La steaua* či

²⁹ Horvat, S., str. 136

³⁰ Idem. str. 153

De ce nu-mi vii. V už spomínanom časopise *Contemporanul* vychádza štúdia C. Dobrogeana Ghereu: *Eminescu*. Ako píše *Dicționar cronologic*: „Je to prvá rozsiahla analýza Eminescovho diela, vypracovaná podľa materiálnych kritik. Po prvýkrát je Eminescova tvorba vysvetlená v opozícii Mairescovej kritiky – ako originálne umelecké stesnenie súhrnu objektívno – reálnych javov, ktoré neodzrkadľujú jednotlivosť, ale ľudstvo ako také“³¹ V posledných rokoch života už Eminescu, sužovaný chorobou, nepublikuje, jeho básne však vychádzajú v rôznych časopisoch a novinách, i tie, ktoré už boli raz vydané. Po jeho smrti uverejňuje v novembri 1889 v *Convorbiri literare* Titu Maiorescu svoju štúdiu *Eminescu si poeziile lui* (Eminescu a jeho básne). Maiorescu uschoval Eminescove rukopisy a neskôr ich odovzdal do štátneho archívu. Po jeho smrti začal publikovať i tie básne, ktoré zostali v rukopisoch. Vychádzali i prvé preklady jeho diela v nemčine, a to aj z básní, ktoré ostali v pozostalosti a neboli známe (postume), nové vydania jeho básní, preklady, ale i diela o samotnom básnikovi. Mihai Eminescu bol na seba veľmi náročný, z toho dôvodu existuje veľa variant a i rozdiely medzi básňami vydanými pre smrťou (antume) a po smrti (postume).

Prozaické dielo Mihaia Eminesca nie je natoľko obsiahle, ako poézia. Pozoruhodná je však jeho estetická hodnota. Nedokončený román *Geniu pustiu* je do značnej miery autobiografický a vyjadruje autorove spoločensko-politické názory. Medzi významné prozaické diela patrí i prvá fantastická novela v rumunskej literatúre *Sărmanul Dionis*.³²

Publicistická činnosť Mihaia Eminesca má tiež svoj význam. Eminescu bol dlhé roky redaktorom časopisu *Timpul*, kde písal rôzne články na spoločenské a politické témy. „Roku 1880 publikuje pod názvom *Studii asupra situației* (súbor článkov: *Despre program* (O programe), *Independența română* (Rumuská nezávislosť), *Ideia statului monarhic* (Ídea monarchického štátu), *Ficțiunea parlamentară* (Parlamentárna fikcia)

³¹ „Este prima analiză amplă asupra operei lui Eminescu, realizată după criterii materialistice. Pentru înțtăia oară, creația lui Eminescu este explicată în opoziție cu critica maioresciană – ca o întruchipare artistică originală a unui complex de fenomene obiectiv reale, oglindind nu singularul, ci generalul uman.“ Idem. str.187

³² VALENTOVÁ, L., et al. *Slovník rumunských spisovatelů*. Praha : Nakladatelství Libri, 2001. str. 105

a *Declasare* (Vylúčenie), v ktorých vysvetľuje myšlienky týkajúce sa „závislosti“ Rumunska.³³

Eminescu mal kritický pohľad na spoločnosť a jeho vyhranené názory sú obsiahnuté v cykle článkov pod názvom *Censor*. Je autorom niekoľkých divadelných kroník.

Eminescova poézia sa sústreďuje okolo niekoľkých motívov, ktoré sa objavujú v istom období, ale potom sa znovu prejavia v inej podobe v ďalších básňach odlišného charakteru a z iného obdobia. Jedným z takýchto opakujúcich sa motívov je zrod a smrť vesmíru, ktorý nachádzame nielen v básni *La steaua*, ale aj v iných, ako napríklad *Scrisoarea I*, *Memento mori* a.i. Z toho vyplýva, že tento motív bol pre Eminescove myslenie a celú jeho tvorbu veľmi významný. Tak sa stáva, že niektoré texty sú pre Eminescovo dielo základné a postupne ilustrujú rozvíjanie myšlienok vo viacerých etapách jeho tvorby. Stretávame sa tu i s úvahami a meditáciami o existencii ľudstva. V niektorých básniach uvažuje o fyzikálnych javoch, týkajúcich sa vesmíru a kozmických telies, ako to dokazuje spomínaná báseň *La steaua*. Príťahuje ho však aj svet živej prírody.

Jedinečnosť jeho diela je daná aj obsahom a zvláštnosťou v dobe a v prostredí rumunskej poézie, v ktorej básne vznikali. V básňach nachádzame viacero rozmerov, a to spoločenský (Eminescu bol citlivý na nespravodlivosť v ľudskej spoločnosti), vlastenecký (jeho angažovanosť v politike a tiež citlivosť na kultúru a históriu národa), filozofický, titánsky (vykreslenie génia) a erotický (milostný).

Romantizmus Mihaia Eminesca nie je iba spoločensky bojovný v prospech ľudu a utláčaných. Je to romantizmus, ktorý veľmi prihliada aj na estetičnosť, a ktorý rozvíja nové a dovtedy nevyužívané romantické literárne témy a postupy.

Medzi námetmi jeho poézie nachádzame vznik vesmíru a jeho zánik, popis prírody, vzťah k žene, obraz génia, smútok, samotu. Medzi základné romantické motívy patrí: ubi sunt, vanitas vanitum a génius, sila básnika. Nájdeme ich aj v diele Mihaia

³³ Horvat, S., str.136

Eminesca. Ubi sunt je motív zlatých časov, ktoré uplynuli, je to spomienka na časy, keď bolo lepšie ako teraz, poézia, tvorba, dejiny i ľubostný vzťah bol iný, krajší na rozdiel od súčasnosti. Tento motív nachádzame vo všetkých obdobiach, ale veľmi tragicky najmä v treťom, poslednom období, ktoré už bolo poznamenané básnikovou chorobou. Vanitas vanitatum je motív, ktorý hovorí, že všetko je pomínutelné, všetko raz prejde a o nič sa netreba usilovať. Mihai Eminescu si však k tomuto motívu postavil svoju opozíciu. Síce sa všetko na prach obráti, ale čo je trvalé, čo je nesmrteľné, je génium, sila básnika. To je ďalší z romantických motívov. Pozemská láska sa rozpadne, je márna, ale básnik, génium ostane. Zostanú jeho básne do budúcnosti, pre nasledujúca generácie. Takým príkladom je báseň *Memento mori*. Osud romantického génia, osobnosti neschopnej žiť životom obyčajného človeka, to je vrcholná Eminescova téma. Tá je veľmi dobre a podrobne zachytená v už spomínanom majstrovskom diele *Luceafărul*. Nájdeme ju však i v básni *Glossă, Odă* či *Scrisoarea I*. Vo všetkých básniach je génium bytosť, ktorá je prejavom zvrchovanosti, božstva. Ale jeho neobyčajné schopnosti a tým i božský pôvod ho stavajú nad ľudstvo a čas i nad obyčajnú existenciu smrteľníkov:

„Nu spera și nu ai teamă,
Ce e val, ca valul trece;
De te-ndeamnă, de te cheamă,
Tu rămâi la toate rece.”³⁴

Nešťastie a nesmrteľnosť je géniovým vnútorným presvedčením. Z jeho vnútra však vychádza i pokušenie, aby zostúpil na zem (viď *Luceafărul*), a našiel to, čo nemôže dostať - pozemskú lásku. Génium v tejto básni sa presvedčuje, že na rozdiel od neho sú ľudia obyčajnej bytosti, ktoré nie sú schopné dosiahnuť jeho veľkosť, takže on je donútený ostať sám vo svojom chladnom svete: „Ale ja sa vo svojom svete cítim nesmrteľný a chladný.”³⁵

³⁴ báseň *Glossă*, prvá strofa, piaty až ôsmy verš. EMINESCU, M. *Opera literară, Volumul I., Poezii publicate în timpul vieții*. Galați : Editura Porto. Franco Muzeul literaturii române, 1991. str. 156

³⁵ „Ci eu în lumea mea mă simt/Nemuritor și rece“ Idem. str.146

Hviezda je obraz génia, básnika, umelca na nebi. On vytrvá večne, zatiaľ čo všetko pozemské a telesné sa stratí, ba i ženy, ktoré svietili ako hviezdy, aj tak sa zmenia, stratia na kráse a všetko to pomíne. Tieto motívy nachádzame v básniach *La steaua*, ale tiež i génia, ktorý tu bude večne a v básni *Luceafărul*, kde je navyše i už spomínaný motív nezlučiteľnosti dvoch rozdielnych svetov.

V Eminescovej poézii sprevádza je utrpenie z lásky. Je to neopätovaná láska, láska z dvoch nerovných svetov, ktorú nájdeme vo viacerých Eminescových básniach. Láska je videná aj ako obnova vzniku vesmíru, ako súčasť spoločného stvorenia, ktorá sa neustále rozvíja. Túto tému môžeme nájsť vo všetkých Eminescových erotických básniach.

Medzi obľúbené motívy, ktoré nájdeme i v diele Mihaia Eminesca, patrí romantická príroda. Ako dieťa vyrastal obklopený prírodou, ktorá je častým námetom jeho básní, hlavne v poslednom období tvorby, kde sa vracia do svojho detstva. Počas ciest s kočovnými hercami spoznával rôzne kúty svojej rodnej krajiny. I súmrak ako symbol tajomna, spolu s jeseňou umocňuje situáciu, ktorá je v básňach. Opäť sa stretávame s motívom prírody. Jeseň je príprava na odchod zo sveta. Tento motív je veľmi výrazný v analyzovanej básni *De ce nu-mi vii*, kde akoby predvídal svoju smrť.

Ďalšia romantická téma Eminescového diela je anjel, čistý, biely, krásny a má podobu ženy. Zmierňuje konflikty, protiklady na druhej strane, žena nie je schopná pochopiť génia, žena, ktorú Eminescu na jednej strane ospevuje, na strane druhej ona nie je schopná pochopenia a citu. Tieto témy nájdeme v básniach *Scrisoare V*, *Luceafărul*, ale aj v kratších milostných básniach typu romanca³⁶ ako sú *Lacul*, *Dorința* (Príanie), *Pe lângă plopii fără soț...* (Vedľa topoľov bez muža...).

Voči anjelovi však stojí vždy jeho opak, démon. Téma romantického démona ako revolucionára, alebo odporcu voči bohom, božstvám a voči tomu, čo je považované za poriadok, proti zvyklostiam, vzbúrenca proti existujúcej spoločnosti, ktorý organizuje

³⁶ umělá milostná píseň 18. a 19. století; krátká instrumentální skladba lyrického rázu; liter. španělský básnický útvar na rozhraní lyriky a epiky; drobnější lyrickoepická skladba obv. milostného rázu

zástupy na zničenie tejto spoločnosti, to zase nájdeme v básňachniach ako *Împărat și proletar* (Cisár a proletár) alebo *Înger și demon* (Anjel a démon).

Eminescov básnický postup je kontrastný, vššie spomínané obrazy stavia do opozície. Charakteristické pre romantizmus je používanie antitézy. Svet videný ako čierny – biely, dobrý – zlý, pozitívny - negatívny.

2 Metodologický prístup

Vo svojej diplomovej práci som sa opierala o niekoľko významných teoretických a metodologických prác. V prvom rade ide o prácu Josefa Hrabáka *Úvod do teorie verše*³⁷, kde som sa venovala najmä kapitolám, ktoré prinášajú komplexný pohľad na verš z rôznych hľadísk a zároveň vysvetľujú základné literárne pojmy, názorne doložené príkladmi. Poznať podrobne verš je jedným z predpokladov pri skúmaní a analyzovaní básne.

Druhou prácou, z ktorej som vychádzala, bola publikácia Jiřího Levého *Umění překladu*³⁸, významná najmä v prekladateľskej oblasti pre jej všestranné využitie. Je veľmi cenná jednak pri rozboře diela, ale hlavne pri preklade samotnom. Vo svojej diplomovej práci som sa opierala v prvom rade o kapitoly venované prekladateľskému procesu a poetike, ako i analýze prekladu a kapitole o veršoch ako takých.

Prozodický systém je súbor veršových noriem, ktoré sa zakladajú na rovnakom princípe. Tomuto systému je podradený metrický systém, označujúci súbor noriem, ktoré platia pre rôzne veršované formy vo vnútri toho istého prozodického systému. Ale v metrickom systéme môžu existovať rôznotvary (napr. päťstopový, resp. desať slabičný trochej).³⁹ Ako príklad uvádzam slohu básne J.V.Sládka:

³⁷ HRABÁK, J. *Úvod do teorie verše*. Praha : SPN, 1958.

³⁸ LEVÝ, J. *Umění překladu*. Praha : Panorama, 1983.

³⁹ Idem str. 87

„Rozlet’te se po vůkolí,
našich krovů družní ptáci,
někomu snad v širém poli
ulehčíte krušnou práci.”

Ako môžeme vidieť, tento verš patrí do kategórie sylabotónického prozodického systému. Z hľadiska spôsobu (rozloženie ťažkých dob vo verši) je v metrickom systéme trochejského verša a v ňom predstavuje štvorstopový (osemslabičný) rôznotvar trocheja. Prozodické systémy, ktoré sú dôležité pre prekladanú diplomovú prácu, sú: sylabotónický (typický pre slovenčinu a češtinu) a sylabický (rumunčina).

V nasledujúcich riadkoch nájdeme stručný popis hlavných rysov oboch systémov.

Rýmotvorné špecifiká sylabotónického verša sú:

1. počet slabík vo verši
2. usporiadanie prízvuchných a neprízvuchných slabík vo vnútri verša

Podľa striedania ťažkých a ľahkých dob vo verši hovoríme napr. o veršoch trochejských, kde po ťažkej dobe nasleduje vždy jedna ľahká (najdôležitejší roznotvar v češtine i slovenčine) či jambických, kde po ľahkej dobe nasleduje doba ťažká (príznačný pre rumunský jazyk a verš).

Metrickou konštantou sylabického prozodického systému je počet slabík vo verši a pri dlhších úsekoch záväzný medzislovný predel na istom mieste – stredová dieréza.⁴⁰ „Z neslovanských jazykú je tento veršový typ charakteristický pro jazyky románske.“⁴¹ Rumunčina nemá časomieru, pozná len sylabický verš. Ako píše M. Kavková, najčastejší typ rumunského verša je tzv. rumunský alexandrín, rýmový 14-slabičný verš jambického spádu, pre ktorý je charakteristická prízvuchná 6. a 13. slabika a neprízvuchnosť posledných slabík polveršov.⁴²

Vzájomné vzťahy medzi oboma systémami sú veľmi tesné. „Při překládání z románských jazykú do češtiny bývá vzestupný spád sylabického verše napodobňován

⁴⁰ Idem str. 112

⁴¹ Idem str. 113

⁴² KAVKOVÁ, M., et al. *Slovník spisovatelů, Rumunsko*. Praha : Nakladatelství Odeon, 1984. str. 316

tím, že se sylabický verš originálu překládá nestopovým sylabotónickým veršem jambickým.“⁴³

Rým je tiež charakteristickým prvkom veršovej výstavby. Ako vieme, je to zvuková zhoda fonémov na konci rytmickej rady, alebo syntaktického celku na záver verša, pokiaľ ide o viazanú poéziu.. Má eufonickú, sémantickú a metrickú funkciu. Rýmy posudzujeme z hľadiska zvukového a významového. Pri zvukovom hľadisku rozoznávame dva typy zvukových zhod na konci rytmickej rady, a to asonanciu a vlastný rým. Vzhľadom na sémantickú stránku rýmu rozlišujeme rýmy na štepné a plané.

Pokiaľ ide o prekladovú problematiku, ako píše J. Levý v kapitole *Překladatelský proces*, preklad by mal vystihnúť vyjadrenú skutočnosť a nie doslovné znenie. Preto je dôležitá prekladateľova interpretácia originálu. Zároveň je však nutné zachovávať formy, ktoré majú sémantickú funkciu. Prekladateľ tak zvažuje pomer medzi rôznymi požiadavkami. Vypustenie či prijatie určitého prvku má pre neho veľký význam. Pri prekladaní sa musí vziať do úvahy, že jazyky nie sú súmerateľné a nezodpovedajú si presne. Prečo prekladateľ použiť tento výraz a nie iný, čo sa snažil zachytiť a vyjadriť daným spojením slov či celou vetou?

Podľa Levého má preklad tri fázy:⁴⁴

- pochopenie predlohy, umeleckých celkov
- interpretácia predlohy: prekladateľ musí potlačiť svoje subjektívne zásahy, a tak sa čo najviac priblížiť k objektívnej platnosti diela a zároveň musí zachovať interpretačné stanovisko
- hlavná je jazyková štylizácia: dbať na nesúmernosť jazykov po významovej stránke, prekladať dielo ako celok

V analýzach básní som sa opierala o poznatky nadobudnuté i z kapitoly *Analýza prekladu*. Ako píše Levý, pri rozbere diela sa dá zistiť charakteristický rytmus verša, či

⁴³ HRABÁK, J. *Úvod do teorie verše*. Praha : SPN, 1958. str. 117

⁴⁴ LEVÝ, J. s. 51 - 57

rytmus vety, estetický názor prekladateľa, či jeho vysvetlenie prekladu. Veľmi prínosné sú rozbory a analýzy verša, ako aj rozbor veršov z fonetickej a významovej stránky. Ďalším stupňom bola analýza motívov vo veršoch originálu a ich následné porovnanie s jednotlivými prekladmi. Veršu prekladateľa sa Levý venuje podrobne v kapitole *Verš pôvodní a verš přeložený*. Verš je z pohľadu celej básne čiastkový motív, takže syntaktický prúd je prerývaný jednak hranicami veršov, ale aj polveršami. Z toho vyplýva i osamostatnenie menších úsekov a oslabenie väzbových zložiek a funkcií verša. „Specifickým, a z velké části nevyhnutelným rysem rýmu v překladové poezii je jeho volnější vztah k myšlenkové kompozici básně.“⁴⁵ Málokedy sa stane, aby v češtine či slovenčine súzneli syntaktické spojenia slov tak, aby významovo presne zodpovedali rýmovej dvojici, ktorá sa nachádza v origináli.

Okrem spomínaných metodologických prác som pri svojom štúdiu a analýzach ďalej čerpala z rumunských prameňov o Mihaiovi Eminescovi, najmä slovníkov a dejín literatúry. Keďže v češtine ani slovenčine nie sú prístupné syntetizujúce práce o Eminescovi, orientovala som sa na práce v rumunčine, či už staršie, alebo novšie. Podrobný zoznam použitej literatúry uvádzam v závere diplomovej práce.

⁴⁵ Idem. str. 228

3 Prekladatelia z Eminescovej poézie

Je zaujímavé analyzovať preklady z poézie takého významného básnika, akým je Mihai Eminescu. Vzácné je i to, že časť jeho diela bola preložená i do češtiny i do slovenčiny, čo nám poskytuje príležitosť porovnať vybrané preklady. Keďže každý z nasledujúcich prekladateľov Eminescovho diela žil a tvoril v inom období, je pochopiteľné, že i básne budú niesť známky danej doby.

Mihai Eminescu bol preložený do slovenčiny i do češtiny. Do slovenčiny ho prekladal Ivan Krasko a Karol Strmeň, zatiaľ čo do češtiny Vilém Závada.

3.1 Ivan Krasko

Ivan Krasko sa narodil roku 1876 v Lukovišti (Gemer) a skonal 1958 v Bratislave. Študoval v Rimavskej sobote, potom v Sibiu (nemecké gymnázium v Rumunsku) a neskôr v Brašove, kde sa ako dvadsaťročný stretol s dielom Mihaia Eminesca.⁴⁶ Tvorba Ivana Krasku nie je rozsiahla: dve básnické zbierky, asi 30 básní, ktoré ostali mimo publikovaných zbierok, niekoľko krátkych próz a zopár prekladov, ale aj tak jeho tvorba tvorí epochu v slovenskej literatúre. V prvej básnickej zbierke *Nox et solitudo* (1909, Noc a samota) nachádzame jeho základné postoje k svetu: smútok, samota, opustenosť a pesimizmus.

Kraskova poézia vznikala ďaleko od domova, preto sa v nej vynárajú spomienky na rodný kraj a na preňho najdrahšiu bytosť – matku. I tu nachádzame spojitosť s dielom Mihaia Eminesca. V mnohých básňach sa Krasko zamýšľal nad zmyslom ľudského života. Napätie v osobnom postoji k svetu vyjadroval cez vnútorné prežívanie citových a mravných sklamaní. Jeho báseň tvorí vždy celok, ktorému sa podriaďujú epické aj dramatické prvky, no najmä situácia lyrického subjektu. Základnými motívmi Kraskovej

⁴⁶ EMINESCU, M. *Tiene na obraze času*. Prel. Ivan Krasko. Bratislava : SVKL, 1956. str. 68

poézie sú ľúbostné city, biblické motívy, príroda, rodný kraj, matka, úvahy nad vlastným životom, o pozemskom živote, ľudstve, sociálne a národné problémy.

Ivan Krasko využíval vo svojom básnickom diele viaceré zobrazovacie postupy pri stvárňovaní skutočnosti. Symbolizmus ho inšpiroval k eufonickej výstavbe verša, v ktorom sa uplatňujú samohlásky nízkeho (a, o, u) a vysokého (i, e) znenia („Ó, hlava hučí myslou nezvanou a ťažko, ťažko vonia rezeda“) a k využívaniu symbolov: topol – symbol pesimizmu, tragického životného pocitu, otcova roľ a – rodný kraj...

Významné sú medzivojnové Kraskove preklady z lyriky M. Eminesca. Zbierka prekladov z Eminescovej poézie *Tiene na obraze času* však vyšla knižne až roku 1956. Pod tlakom požiadavok doby, bol nútený preložiť ešte niekoľko básni. Krasko však prekladal aj z poézie iných rumunských básnikov. Ďalší preklad z rumunčiny je *Kosec a Z dávnych časov* od Octaviana Gogu, ktoré vyšli v prvej polovici 20. storočia.

Ako píše L. Vajdová k otázke Kraskových prekladov z Eminescovej poézie: „Ivan Krasko sa zjavne sústredil na tie Eminescove básne, ktoré mu vyhovovali, ktoré zodpovedali jeho básnickým predstavám a kde cítil možnosť komunikácie.“⁴⁷

3.2 Karol Strmeň

Narodil sa v Palárikove roku 1921 a skonal v Clevelende (USA) roku 1994. Bol básnikom, prekladateľom a profesorom románskych jazykov. Bol a ostáva jeden z popredných predstaviteľov filozoficko-estetických línií slovenskej umeleckej a duchovnej tvorby v povojnovom exile.

Karol Strmeň študoval v Nových Zámkoch a Šuranoch, dva roky teológiu v Ostrihome, odkiaľ musel roku 1942 pre národné cítenie odísť. Po štúdiách na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave (slovenčina - filozofia) a povojnových peripetiách v Rakúsku, Nemecku, Taliansku sa usadil v americkom Clevelende.

⁴⁷ VAJDOVÁ, L. *Rumunská literatúra v slovenskej kultúre (1890 – 1990)*. Bratislava : Ústav svetovej literatúry SAV, 2000. s. 122

Významnou súčasťou jeho básnického diela, kde vydal osem zbierok reflexie, lyriky a duchovnej poézie, je jeho prekladateľská tvorba. K najvýznamnejším prácam v tomto smere patrí preklad *Nového zákona, Rímskeho misála*, Danteho *Nový život a Peklo z Božskej komédie*, ako i dva zväzky *Antológie svetovej poézie*. Ďalších asi jedenásť diel ostalo v rukopise.

Strmeň povýšil slovenské slovo na európsku a svetovú úroveň, a to brilantnosťou svojich prekladov a lyrikou porovnateľnou s významnými básnikmi a zaslúžil sa o zaradenie slovenskej literatúry medzi uznávanú spisbu kultúrneho sveta. Ešte počas vojny roku 1943 vyšiel knižne Strmeňov preklad z Eminescovej lyriky pod titulom *Výber z poézie*. Obsahuje dvadsaťštyri básní a autor sa orientuje najmä na drobnú lyriku a kratšie filozofické básne. Roku 1999 vyšli v reedícii preklady z Eminescovej lyriky pod názvom *Ďaleko od Teba*.

3.3 Vilém Závada

Narodil sa roku 1905 v Hrabovej (pri Ostrave) a zomrel roku 1982 v Prahe. Po maturite roku 1923 na gymnáziu v Ostrave začal študovať slovanskú filológiu, češtinu a francúzštinu na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej. Vilém Závada bol mladší príslušník generácie, ktorá vstúpila do literatúry po prvej svetovej vojne. Tá viac ako polstoročie ovplyvňovala vývoj literatúry a kultúry.

Jeho prvá básnická zbierka *Panychida* (1927) vychádzala ešte z poetiky poetizmu – titulná báseň využíva postupy polytématickej básne. Namiesto poézie ako radostnej hry, prevážil tragický pocit ľudskej existencie. V ďalšej zbierke *Siréna* (1932) spracúva témy sklamaní, zúfalstva a beznádeje v živote, ktorý je plný nespravodlivosti a morálnej skazy. Odmietnutie sveta, v ktorom trpí človek, v mene trvalých hodnôt ľudskosti, domova, vlasti, lásky a práce nájdeme v zbierke *Cesta pešky* (1937). Básnická tvorba Závadu vyvrcholila zbierkami *Na prahu* (1970) a *Živote díky* (1977).

Prekladateľské dielo Viléma Závadu je veľmi rozsiahle. Jeho jeho časť spadá do obdobia pred rokom 1945. Výber Závadových prekladov vyšiel pod názvom *Vtisknout*

své znamení (1979) ako piaty zväzok jeho básnického diela. Jeho preklady často vznikali v spolupráci s inojazyčnými lingvistami. Vilém Závada prekladal poéziu z bulharčiny, z francúzštiny, z hebrejčiny, z maďarčiny, z nemčiny, z ruštiny, zo srbochorvátčiny, z perštiny, zo slovinčiny, zo slovenčiny a z rumunčiny.

Vilém Závada preložil rumunčiny okrem výboru celoživotnej tvorby Virgila Teodoresca, *Poezie neîntreruptă* (1976, *Nepřetržitá báseň*) aj výber z Eminescovej poézie pod názvom *Až září voda tmavá...* (1964). Na oboch spomínaných prekladoch spolupracovala aj Eva Strebingerová, ktorá pripravila pre básnika jazykový preklad.

4 Porovnanie vybraných prekladov s originálom

Pre analýzu som si vybrala troch prekladateľov, ktorí prekladali z Eminescovej poézie po celé 20. storočie. Sú to svaja prekladatelia do slovenčiny, I. Krasko a K. Strmeň, a jeden prekladateľ do češtiny, V. Závada. Ich preklady sa pokúsím porovnať. Toto porovnanie je zaujímavé, pretože každý z prekladateľov ho vytvoril v inom čase a vniesol do neho inú kultúru. Spomedzi prekladov menovaných prekladateľov sme si vybrali na analýzu sedem básní. Tie na jednej strane čiastočne osvetľujú Eminescovu tvorbu, ale na druhej strane, hlavne odzrkadľujú prekladateľskú metódu, ktorú ich prekladatelia použili. Ako sme spomínali, odráža sa v nich nielen individuálny prístup každého prekladateľa, ale aj čas vzniku prekladov. Tak napríklad, prvý z prekladov vznikol pravdepodobne ešte koncom 19. storočia alebo pred I. svetovou vojnou a bol publikovaný v medzivojnovom období 20. storočia (I. Krasko), ďalší vznikol a vyšiel v období druhej svetovej vojny (K. Strmeň) a posledný vznikol a knižne vyšiel až v 60. rokoch 20. storočia (V. Závada). Vidíme, že aj tieto rozdiely v dobe vzniku mohli zasiahnuť do spôsobu prekladania a do formy prekladu. Pre analýzu sme si vybrali sedem básní, ktoré buď preložili všetci prekladatelia, básneň *O, mamă...*, alebo ich preložili len dvaja, Ivan Krasko a Vilém Závada, básneň *De ce nu-mi vii*. Básne *La steaua*, *Mai am un singur dor*, *Nu mă înțelegi* preložili Karol Strmeň a Vilém Závada. Posledné dve básne, ktoré sme zaradili do výberu a ktoré analyzujeme, do češtiny preložil Vilém Závada. Sú to Eminescove majstrovské diela *Luceafărul* a *Glossă*. Vyššie spomenuté básni sme zvolili i z toho dôvodu, že ich považujeme za veľmi dôležité, a tak by mohlo byť zaujímavé ukázať, ako sa prekladatelia s nimi vyrovnali.

Prvá z analyzovaných básni je *O, mamă...*, v ktorej nachádzame opis hrobu matky, zároveň plynule prechádza do predstavy svojej smrti a milovanej osoby. Túto básneň preložili všetci traja spomínaní spisovatelia, preto ju zaradíme na začiatok.

Druhá preložená báseň, ktorú sme vybrali, je *De ce nu-mi vii*. Je to romantická báseň, z ktorej cítiť túžbu po milovanej osobe a zároveň bolesť spôsobenú nepochopením. Opäť ide o častý Eminescov motív, nepochopenie génia – muža zo strany ženy.

Nasledujúce básne zoradím v kapitole chronologicky. Medzi ne patrí v prvom rade báseň *La steaua*, v ktorej nachádzame výrazné romantické motívy, typické pre eminescovu tvorbu. Eminescu síce píše o hviezde ako o kozmickom telese, ale tým nechcel poskytnúť obraz vesmíru, chcel pripodobniť hviezdu a jej existenciu k životu básnika, génia. Báseň *Mai am un singur dor* vyjadruje túžbu po smrti a pranie vrátiť sa do prírody. Je to jedna z najkrajších a najpôsobivejších Eminescovych básní. Ďalej zaradíme báseň *Nu mă înțelegi*, v ktorej básnik vyjadruje svoju predstavu o milej, znovu vyjadruje krásu prírody a prehodnocuje svoju minulosť.

Posledné dve básne sú *Luceafărul* a *Glossă*. I tu sme sa pokúsili o ich rozanalyzovanie a porovnanie s prekladom.

4.1 Preklady Ivana Krasku, Karola Strmeňa a Viléma Závadu

4.1.1 Báseň *O mamă*

Báseň *O mamă...* bola uverejnená roku 1880 v *Convorbiri literare* a roku 1883 vyšla knižne v zbierke T. Maioresca *Poezii* (Básne), kde je šesťdesiatštyri básni publikovaných medzi rokmi 1870 – 1883 v *Convorbiri literare*.⁴⁸ Ústrednou témou básne je, ako píše G. Călinescu: „(...) je smrť, chápaná ako driemota na vegetačnom stupni ľudstva.”⁴⁹ Patrí medzi najznámejšie Eminescove básne a nachádzame v nej typické romantické témy a motívy ako láska, túžba po matke, smútok, samota, smrť.⁵⁰ Eminescu sa vyhýba opisom a používa priamy slovník. Báseň *O, mamă...*, je akousi

⁴⁸ HORVAT, S. *Mihai Eminescu: Dicționar cronologic*. Gutinul : Baia Mare, 1994.. s.167

⁴⁹ „(...) moartea, înțeleasă ca o somnolență pe treapta vegetativă a lumii.” CĂLINESCU, G. *Opera lui Mihai Eminescu, volumul IV*. București : Biblioteca pentru toți, Editura Minerva, 1983. str. 80

⁵⁰ VLAŠÍN a kol. *Slovník literárních směru a skupin*. Praha : Panorama, 1983. str. 273

meditáciou o smrti, život a smrť v nej splývajú a nemožno ich odlúčiť.⁵¹ Ako píše G. Călinescu, je to spojenie synovskej lásky s túžbou po smrti.⁵²

Báseň *O, mamă...* má tri strofy a každá z nich pozostáva zo šiestich trinásťslabičných veršov. Výstavba verša je pravidelná. Každý verš je rozdelený cezúrou po siedmej slabike a končí združeným rýmom. Báseň *O, mamă...* je napísaná v jambe⁵³, čo je stopa, typická pre rumunskú poéziu. Pre slovenčinu a češtinu je naopak typický trochej⁵⁴.

Každá zo strof má samostatnú výpovednú hodnotu. V prvej nachádzame obraz matky, ktorá akoby sa mu prihovárala: „Se bat încet din ramuri, îngîănă glasul tău...“ (ticho bijú konármi, napodobňujú tvoj hlas...) a opis hrobu, ktorý je obklopený stromami a prírodou. Lístie šumí a konáriky slabúčko búchajú o hrob a tým akoby napodobňovali matkin hlas. Črtá sa to obraz večnosti, matka tu bude navždy, i keď je na onom svete. V ďalšej slohe vyjadruje básnik predstavu vlastnej smrti, avšak neobracia sa k matke, ale k milovanej žene: „cînd voi muri, iubito,...“ (keď zomrieme, milá...). Chce, aby s ním bola aj po smrti, aby bola jeho súčasťou: „Simți-o-voi odată umbrind mormîntul meu.../Mereu va crește umbra-i, eu voi dormi mereu... (budem raz cítiť, ako je zatienený môj hrob/Stále bude rásť jeho tieň, ja stále budem spať).

V poslednej rozvíja obraz smrti oboch. Je tu vyjadrené želanie, aby hrob nebol na cintoríne, ktorý je smutný, ale blízko vody, v prírode, kde budú spolu v rakve, aby navždy cítili blízkosť jeden druhého.

Eminescu použil ako refrén výraz „mereu“ a opakovanie slovesa „a dormi“⁵⁵, ktoré nachádzame v celej básni. Ako sme spomínali, v prvej slohe nachádzame obraz

⁵¹ VAJDOVÁ, L. *Rumunská literatúra v slovenskej kultúre (1890 – 1990)*.

Bratislava : Ústav svetovej literatúry SAV, 2000. str. 137

⁵² CĂLINESCU, G. *Opera lui Mihai Eminescu, volumul I,II., III., IV.* București : Bibliotecă pentru toți, Editura Minerva, 1983. str. 233

⁵³ Stopa, ktorá pozostáva z jednej krátkej a jednej dlhej slabiky - ˘ - , ŽILKA, T. *Poetický slovník*. Bratislava : Tatran, 1987.str. 129

⁵⁴ Stopa, ktorá pozostáva z jednej dlhej a jednej krátkej slabiky - ˘ - , Idem. str. 128

⁵⁵ CĂLINESCU, G. *Opera lui Mihai Eminescu, volumul IV.* București : Bibliotecă pentru toți, Editura Minerva, 1983. str. 80

matky. Posledný verš, ktorý znie: „Mereu se vor tot bate, tu vei dormi mereu“ (Stále budú udierať, ty stále budeš spať), sa obracia k matke. V poslednom verši z druhej strofy, sa však obracia k sebe: „Mereu va crește umbra-i, eu voi dormi mereu.“ (stále bude padať jej tieň/bude tieniť, ja stále budem spať). A v poslednej spomína spoločný večný odpočinok: „Mereu va plînge apa, noi vom dormi mereu.“ (stále bude zurčať voda, my stále budeme spať). Opis situácie, opis prírody a hrobu, vyjadruje jeho túžbu, aby to tak ostalo navždy.

4.1.2 Porovnanie prekladov s originálom

Báseň *O, mamă...* je jediná, ktorú preložili všetci traja prekladatelia. Ivan Krasko pod názvom *Ó, mamka, sladká mamka*; Karol Strmeň, *Na hrobe matky* a Vilém Závada, *Má drahá maminko*. Keďže každý z nich žil a tvoril v inej dobe, i preklady sú rozdielne. Zvolili sme porovnanie slovenských prekladov spoločne s originálom a český preklad s originálom. Nakoniec sme porovnali preklady medzi sebou.

4.1.2.1 Porovnanie slovenských prekladov s originálom

Pozrime sa na stavbu básne. Krasko dodržal počet slabík vo verši a tiež aj cezúru po siedmej slabike. U Strmeňa tomu tak nie je. Počet slabík je rôzny – 11,11,11,10,12 a cezúra je po šiestej slabike. Kde je slabík desať, je po cezúra po piatej.

V prvej strofe Krasko začal oslovením podobne ako Eminescu, a tým navodil predstavu matky. Výberom slov, ktoré sú vrelé a dôverné, nám načrtáva svoj vzťah k nej. Naopak v preklade Strmeňa toto oslovenie nie je také vrúcne: „I z hmlovín času, drahá moja mama,“ a nachádza sa až v druhej časti prvého verša. Krasko použil hovorový výraz, a tým navodzuje atmosféru blízkosti – sladká mamka: „Ó, mamka, sladká mamkam z hmly dávno zašlých čias“. V druhom verši Kraskovho prekladu tiež pozorujeme väčšiu podobnosť s originálom. Šumenie lístia a vetvíc je vyjadruje volanie matky. Jej hlas sa mieša s týmito zvukmi: „šumením lístia stromov ma k tebe zve tvoj

hlas;“. Strmeň toto volanie sčasti vynecháva, sčasti je naznačené, že lístie vydáva zvuk, ale chýba zmienka o matke. Zdá sa, že ide o dôležitý prvok, pretože ona pozýva básnika k sebe, nie šum: „Kvílenie lístia ma k tebe pozýva“. Pozvanie matky sa nachádza až v predposlednom verši. V Kraskovom preklade verša „Se scutură salcímii de toamnă și de vînt“ (Jeseňou a vetrom opadávajú agáty), vo forme „agátov lístie spícha vetrom a jeseňou“ sa prejavuje, aký bol Krasko citlivý na zvukové znenie originálu, čo je už znak symbolizmu. Strmeňov preklad tohto verša „jesenný vietor suchý agát kypťí“ navodzuje dojem niečoho nevratného. V treťom verši je rozdiel ešte markantnejší: „keď ponad čiernou rozvalinou krypty“. U Eminesca vidíme obraz čiernej krypty svätého hrobu. Zatiaľ čo Krasko zachoval význam slova „sfîntul“, Strmeň nie. Prívlastok svätý bol u Eminesca dôležitý, ostatne ako v romantickej poézii vôbec. Svätý má hodnotu čistoty, nedotknuteľnosti. I v Kraskových veršov je táto hodnota vysoká. Ponechal hrobu znak svätosti. Strmeň tento prívlastok vynechal a v preklade sa sústredil na pochmúrnosť, negatívnu stránku smrti, čo vyjadruje čiernou farbou, rozvalinou, ktorá pôsobí mohutne a nemenne. Ako píše L. Vajdová, v týchto miestach sa Strmeň svojím prekladom priblížil k predstavám romantizmu o smrti, nedosiahol však vedomie smrti ako Eminescu, ktorý „v duchu Schopenhauera postavil ďalší zo svojich kontrastných oblúkov na splynutí života a smrti v jedno.“⁵⁶ Štvrtý verš „Se scutură salcímii de toamnă și de vînt,“ v preklade Kraska „agátov lístie spícha vetrom a jeseňou, zobrazuje priebeh. „(...) spíchajúce listie, to je už prímes symbolizmu. A túto konkrétnosť podčiarkuje tak v origináli, ako i v Kraskovom preklade aj zvukomalebny účinok celého obrazu: „Se scutură salcímii... se bat încet din ramuri“ (Eminescu); „agátov lístie spícha... șevelí z vetvíc tíško“ (Krasko)⁵⁷ Strmeň použil v preklade iný výraz „jesenný vietor suchý agát kypťí“. To evokuje nenávratnú činnosť, akoby vietor zhodil všetko lístie a strom zostane navždy holý, ako zosnulý navždy zostane v hrobe. Piaty verš „Se bat încet din ramuri, îngînă glasul tău...v preklade Ivana Kraska znie:

⁵⁶ VAJDOVÁ, L. *Rumunská literatúra v slovenskej kultúre (1890 – 1990)*.

Bratislava : Ústav svetovej literatúry SAV, 2000. str. 136

⁵⁷ Idem str. 136

„ševelí z vetvíc tíško – čuť hlas tvoj šepotať... Už výberom slov navodzuje atmosféru volania. Ševelím, tíško, čuť, šepotať. Keď šumí listie, akoby šepkalo, vydávalo zvuk. Strmeň použil výraz: „konáre tlču, znie mi v nich tvoj hlas“. Tiež sa snažil dať bijúcim konárom hlas, nepostavil však tento verš na neznejšej sýkavke ako –š, ale na znelých sýkavkách ako –z, -s, -č, alebo hláskach, ktoré by evokovali tlkot a nie šepot. Navyše Eminescu použil výraz „încet“ (ticho). U Strmeňa výraz „konáre tlčú“ vyvoláva pocit silného vetra, či príchodu búrky. Na druhej strane, ako sme spomenuli vyššie, Strmeň sa prispôsobuje predstavám romantizmu o smrti, a tak je aj ona, respektíve jej príchod, pojatá naturálne a bez prikrášlenia. V poslednom verši „Mereu se vor tot bate, tu vei dormi mereu.“, v preklade Kraska „To stále bude šumieť, ty stále budeš spať a Strmeňa „V čas každý budú tlčť, spať budeš v každý čas.“, je akoby zhrnutie prvej strofy. Obaja vystihli podstatu verša i tým, že vhodne použili príslovku času, U Strmeňa opisne (v každý čas).

V druhej strofe u Kraska nie je dôvernejšie oslovenie. Prekladateľ tam však použil výraz navyše, a to „k rakvi“. Prvý verš znie: „Cînd voi muri, iubito, la creștet să nu-mi plîngi;“ (Keď zomriem, milá, neplač mi nad temenom, pri hlave) a v Kraskovom preklade: „Keď umriem, nepríď k rakvi ni slzu vyroniť:“. Krasko použil výraz „k rakvi“ pravdepodobne ako symbol smrti. I u Strmeňa ostalo oslovenie zachované, ako v origináli: „Keď zomriem, milá, nenos dlho smútok“. V druhom verši použil Eminescu výraz „teiu sfînt și dulce“ (lipa svätá a sladká). Lipa hrá vôbec v Eminescovej poézii dôležitú úlohu a je použitá vo viacerých básňach aj ako ústredný motív (*Făt-Frumos din tei, Povestea codrului* a.i). Krasko vynechal prívlastok dulce (sladký), ale zachoval posvätnosť stromu. Strmeň lipu úplne vynechal a namiesto nej vložil do verša iný strom, vrbu. Pravdepodobne ide o smutnú vrbu, čiže ako náznak smútku. Preklad tretieho verša „La capul meu cu grijă tu ramură s-o-ngropi,“ (K mojej hlave starostlivo halúzku zahrab), v Strmeňovom preklade znie: „a k hlave mi ho zahrab v zemi holej,“. Strmeň vynechal výraz „cu grijă“ (starostlivo) a použil výraz „zahrab“, čo je jeden z viacerých významov rumunského slova „a îngropa“ (zahrabať, pochovať, zakopať), ktorý zase vyjadruje naturálnosť a smrť. Strmeň vynechal aj výraz „cu grijă“ vo verši: „La capul

meu cu grijă tu ramură s-o-ngropi,“ (k hlave mi starostlivo zahrab/zasad' vetvičku). Strmeňov preklad znie: „a k hlave mi ho zahrab v zemi holej,“. Pravdepodobne sa tu opäť stretávame s romantickým rysom, a to smrťou, takou, akou je. Krasko tento verš preložil ako: „a na hrob starostlive mne k hlave zasad' ju,“, čím najviac priblížil originálu. Posledný verš je zase akýmsi uzavretím strofy.

L. Vajdová píše: „Eminescova poézia sa vyhýba perifrázam, opisným spojeniam a používa priamy a konkrétny slovník“⁵⁸ Keď sa pozrieme na prvý verš poslednej strofy: „Iar dacă împreună va fi ca să murim,“ (a keď nastane to, že spolu zomrieme), môžeme konštatovať, že tomu tak naozaj je. Strmeň naopak použil opis, a tým i zjemnenie: „Ak vedno sa nám lúčiť so životom,“. Nevystihuje však nutnosť smrti, ako je tomu v origináli. Rovnako i Kraskov preklad nedosiahol jednoduchosť a pravé pomenovanie smrti, i keď smrť vo verši spomenutá je: „Ak nás však smrť odrazu obidvoch uderí,“. Druhý verš „Să nu ne ducă-n triste zidiri de țințirim,“ preložil Krasko tak, že zachoval aspekty originálu: „tak nech nás neodvezú v múr smutný v cimiteri:“. Karol Strmeň vynechal výraz „smutné múry“. Z verša sa vytráca i konkrétnosť: „nech nedajú nás do cintora potom,“, nie je tu spomenutá rakva, ktorá evokuje smútočný sprievod. V ďalšom verši preložil Strmeň obraz originálu pridaním spojenia „kvíliace rieky“. Pôsobí to rušivo v porovnaní s originálom: „Mormîntul să ni-l sape la margine de râu,“ (Hrob nech nám vykopú na brehu rieky), kde o dravých, nepokojných riekach nie je zmienka. Ako vieme, Eminescu bol od detstva spojený s prírodou, ktorá má v jeho básňach dôležité postavenie. Celá báseň, napriek téme smrti a spomeinky na matku, pôsobí dojemom pokoja. Použitím spojenia „kvíliace rieky“ je však tento klud narušený. Kraskov preklad spomínaného verša „no hrob nech vykopú nám , kde breh čnie nad potok“, je veršom, „ktorý možno považovať za jeden z najkrajších v Kraskových prekladoch z Eminescovej lyriky“.⁵⁹ Ako ďalej píše L. Vajdová, verš v kontexte celej básne vytvára prirodzený obraz, kontrast medzi idealizujúcou prírodou a smutnými múrmi okolo cintorína. Keď sa pozrieme na všetky tri refrény prekladov, zistíme, že ani Krasko, ani

⁵⁸ Idem. str. 137

⁵⁹ Idem. str. 138

Strmeň nezachovali u všetkých asonanciu („mereu“ na začiatku a na konci verša). Len Strmeň v prvej strofe. Strmeň má navyše v poslednom refréne významový posun, keď verš „Mereu va plînge apa, noi vom dormi mereu.“ (Stále bude plakať voda, my budeme stále spať), preložil ako „Vždy bude väčší tieň, spať budem v každý čas.“ Aj tu je istý posun. Zatiaľ čo posledná strofa originálu pojednáva o smrti dvoch ľudí, o mieste ich odpočinku a v záverečnom verši je zmienka len o jednej osobe.

4.1.2.2 Porovnanie českého prekladu s originálom

Stavba básne v Závadovom preklade má na rozdiel od originálu rôzny počet slabík vo veršoch. Striedajú sa, nie však pravidelne, trinásty, štrnásty a posledný verš prvej slohy je dokonca dvanásťslabičný. Cezúra je nepravidelná a rým združený.

Prvý verš prvej strofy prekladu, ktorý má v origináli znenie: „O, mamă, dulce mamă, din negură de vremei“ (Ó, mama, sladká mama, z hmly dávnych čias), preložil Závada spojením „Má drahá maminko, když mlhy času zazebou“. Podobne ako Strmeň, ani on nepoužil až natoľko dôverné oslovenie matky, ale na druhej strane tým, že si ju privlastnil, dal najavo svoj cit. Po oslovení nasleduje v druhej polovici verša spojenie „mlhy času zazebou“. Použitím výrazu „zazebou“ chcel pravdepodobne vyvolať pocit chladu a neosobnosti, ktorá je spojená so smrťou, a možno aj to, že telo spočíva v chladnej zemi. Tretí verš „Deasupra criptei negre a sfîntului mormînt“ (Nad čiernou hrobkou svätého hrobu) znie v preklade „Tvůj svatý hrob pod černým náhrobkem je zavát,“. Vystáva tu tak otázka, či Závada myslel hrob, ktorý sa nachádza pod čiernym náhrobkom, alebo hrob pod čierny náhrobkom, zaviaty napríklad lístím, čo tiež evokuje dávno uplynulý čas a melanchóliu. „Ve větre podzimním se chvěje holý akát,“ je preklad štvrtého verša „Se scutură salcîmii de toamnă și de vînt,“, kde Závada použil výraz „holý agát“, čím vyvoláva, rovnako ako Strmeň, pocit nenávratnosti. Ani tu sa nezachováva priebeh, ako v origináli, kde lístie len opadáva a ešte nespadlo. V refréne preložil Závada výraz „mereu“ ako „věčně“.

Preklad druhej strofy je zaujímavý, hlavne jej tretí verš. V prvom verši preložil Závada výraz „iubito“ ako „potěšení mé“. Navodzuje tým dôvernejšiu atmosféru. V už spomínanom verši dochádza k odchýlke. Ako sme spomínali, Závada prekladal básne za pomoci podstročníku. Tým mohlo dôjsť i k malým posunom. „La capul meu cu grijă tu ramura s-o-ngropi,“ (K mojej hlave starostlivo halúzku zahrab) je preložené „Tu větev zasad' u mé hlavy ustarané“. Závada použil výraz „cu grijă“ v inom spojení ako Eminescu, ktorý spojenie poňal ako príslovku, adverbium, kdežto Závada ako adjektívum, ktoré bližšie určuje podstatné meno. Navyše, človek po smrti, už nemá starosti, už sa ničím netrápi. V refréne už teraz nepoužil výraz „věčně“, ako predtým, ale do prvej polovice verša vložil výraz „vždy“.

K ďalšiemu významovému posunu dochádza hneď v prvom verši poslednej slohy prekladu. „Iar dacă împreună va fi ca să murim,“ (Ale keď sa stane, že spolu zomrieme), Závada preložil ako „Kdybychom společně však měly zemřít obě dvě,“ . Všimnime si, že Eminescu používa množné číslo, hovorí o sebe a o milej, ale hovorí v ženskom rode. Koho tým myslel Závada? Matku a milovanú osobu autora? To by však znamenalo, že autorom básne by bola osoba ženského rodu, teda buď matka, alebo milá. Báseň v origináli napísal autor, ktorý ju napísal v mužskom rode, a teda použitie ženského rodu v pluráli, nie je to, ktoré predstavuje Závada. Zdá sa, akoby z básne vyplývalo, že v nej postava matky prechádza do postavy milej, ktorá sa v závere spája s autorom. Toto záverečné prepojenie u Závadu chýba, je narušené použitím spojenia „obě dvě“. V druhom verši sa stretávame s rovnakým prekladom ako u Strmeňa: „ať jenom nepohřbí nás na studeném hřbitově,“. Vynechal spojenie „smutné múry“, a tým tiež chýba obraz sprievodu. Vo štvrtom verši opäť nachádzame už spomínaný významový posun „Ne pună-n încăperea aceluiași sicriu;“ (Nech nás dajú do toho istého priestoru rakvy). Závadov preklad znie: „a do společné truhly obě dvě nás dají.“. Výraz „de-a pururea“ znamená stále, naveky, čo Závada preložil ako pokojne. Tým vyjadril pokojný spánok, ktorým spia zosnulí. I na náhrobných kameňoch sa opakuje nápis „Odpocívaj v pokoji“. Nezakomponoval však výraz „aproape“ (blízko) a slovo „sînul“ (prsia) zamenil za srdce. „De-a pururea aproape vei fi de sînul meu...“ (naveky blízko budeš

mojím prsiam/hrudi). Závadov preklad potom znie:: „Pokojně potom budeš na mém srdci spočívat“. U Eminesca sa nám vynára predstava dvoch ľudí, ktorý sú v blízkosti jeden druhého vložení do rakvy, kdežto v preklade táto skutočnosť naznačená nie je, naopak, dáva nám obraz muža a ženy, ktorí akoby len spali. Tu opäť vidíme Eminescov jednoduchá spôsob vyjadrovania, zatiaľ čo u Závadu nachádzame zjemnenie situácie a vyššiu obraznosť.

Záverom:

Každý z prekladov je iný, čo je pochopiteľné, keďže každý z prekladateľov tvoril v inej dobe. Dobré túto skutočnosť vystihujú nasledujúce verše. V origináli nachádzame výraz „starostlivo“ (cu grijă), v preklade Strmeňa nie je vôbec, u Kraska je zachovaný a Závada použil tento výraz ako adjektívum.

„La capul meu cu grijă tu ramura s-o-ngropi, „
(K mojej hlave starostlivo halúzku zakop)

a na hrob starostlive mne k hlave zasadiť ju

a k hlave mi ho zahrab v zemi holej,

Tu vetev zasadiť u mé hlavy ustarané,

Ani jeden z prekladov nezachoval pozíciu kľúčového výrazu „mereu“ na prvej a poslednej pozícii verša. Keď porovnáme refrény všetkých troch prekladov, zistíme, že každý z nich vyjadril večnosť iným spôsobom.

Krasko - To **stále** bude šumieť, ty **stále** budeš spať.
Jej tieň rást' bude **stále**, ja **stále** budem spať.
A voda **večne** plakať a my dva **večne** spať.

Strmeň - **V čas každý** budú tícť, spať budeš
v každý čas.
Vždy bude väčší tieň, spať budem
v každý čas.
Znieť bude nárek vod, spať budem
v každý čas.

Závada - **Věčně** se budou chvít, ty budeš **věčně** spát
vždy větší bude její stín, já **věčně** budu spát.
Tam budou **věčně** vody lkát, my budem **věčně** spát.

Krasko použil v prvých dvoch strofách výraz „stále“ (tak ako je to aj v origináli) a v poslednej „večne“- je možné, že to použil ako stupňovanie, večne vo význame navždy, že smrť je nenávratná. Strmeň prekladom výrazu „meru“ ako „v každý čas“ tiež načrtáva večnosť, avšak podtext načrtáva i priebeh toho, čo bolo a je. Opäť akoby chcel Strmeň celú situáciu zjemniť. Závada použil výraz večne, čo nie je presný preklad, ale ako píše Jiří Levý preklad by mal vystihnúť skutočnosť, preto je dôležitá autorova interpretácia. Skutočnosť Závada vystihol a výrazom „večne“ tak podtrhol celkový význam básne. Okrem toho, Závadaovi sa podarilo vystihnúť aj spojenie dvoch bytostí naveky ich blízkosťou. Na druhej strane je nepochopiteľný posun v rode osôb, čím sa vlastne básnický subjekt, syn, ktorý smúti za matkou, z básne úplne stratil.

4.2 Preklady I. Krasku a V. Závadu

Z analyzovaných básní preložili Krasko a Závada *De ce nu-mi vii*.

4.2.1 Báseň *De ce nu-mi vii*

De ce nu-mi vii je romantická báseň, ktorú básnik napísal roku 1887, dva roky pred smrťou. Eminescu v nej prepojil prírodu s vyjadrením lásky k milovanej žene. Z veršov je cítiť bolesť a túžbu po niekom, kto mu je milý. Sú tu zachytené hlboké pocity a zážitky. Zároveň je tu zachytená predzvesť básnikovho skonu. G. Călinescu píše: „*De ce nu-mi vii* je skutočná romanca (...)”⁶⁰

Báseň sa delí na šesť strof po štyroch veršoch. Rým je pravidelný, združený. Zaujímavé sú refrény, ktoré sa nachádzajú vo veršoch na konci každej slohy. („De sînul tău, de sînul tău!“; De-atîtea ori, de-atîtea ori?“), ale aj refrén v prvej a poslednej slohe („De ce nu-mi vii, de ce nu-mi vii?“), ktorý je zároveň názvom básne. Na začiatku aj na konci je opäť vyjadrená myšlienka celej básne. Eminescu píše o túžbe príchodu či návratu milovanej osoby. Tématicky sa báseň zdelí na dve časti. Opis prírody a času na jednej strane a popis milej a spoločných zážitkov na strane druhej.

V prvej strofe sa naznačuje, že čas krásnej minulosti už prešiel a už sa presunul o kus ďalej. Už minula doba, v ktorej sa odohrávala láska. Leto je preč, nastávajú jeseň, lastovičky odlietajú do teplých krajín a blíži sa zima – silný pocit melanchólie. Ako sme sme spomínali v úvode kapitoly, nachádzame tu i prezvesť smrti.

V druhej strofe sa nám otvára obraz, v ktorom nachádzame túžbu po príchode milej, a tak má už spomínaná autorova predzvesť smrti väčšiu intenzitu, rovnako ako i v strofe tretej, ktorá je spomienkou na časy, ktoré spoločne prežili. Z veršov je cítiť osamelosť.

Štvrta sloha nám odhaľuje pocity zamilovaného človeka. Nič okolo nevníma, pre neho je jediná Ona, jeho milovaná. Nech sa deje čokoľvek, nech prechádzajú jeho

⁶⁰ „*De ce nu-mi vii* e o romanță adevărată (...)” CĂLINESCU, G. *Opera lui Mihai Eminescu, volumul IV*. București : Biblioteca pentru toți, Editura Minerva, 1983. str. 145

životom ďalšie a krajšie ženy, on má oči len pre svoju lásku, ktorá je v jeho očiach tým najkrajším stvorením. Keď sa pozrieme na prízvuky v tejto strofe zistíme, že celá je veľmi pravidelná:

În lumea asta sunt femei	x x x x x x x
Cu ochi ce izvorăsc scînteii...	x x x x x x x
Dar, oricît ele sunt de sus,	x x x x x x x
Ca tine nu-s, ca tine nu-s!	x x x x x x x

Pravidelnou strofou Eminescu vyjadril obraz dokonalosti milovanej bytosti. Je tu paralela medzi čistotou a pravidelnosťou slohy a milou.

V piatej slohe sa opakuje priane byť so ženou, ktorá naplňa jeho život, ktorému tak dáva zmysel.

V poslednej strofe autor opisuje prírodu, jeseň končí a prichádza zima. Práve tak ako v strofe prvej. Zase prešla určitá doba (to je naznačené príchodom zimy), ale milá neprichádza. Je tu zobrazená túžba a nádej, o čom Calinescu píše, mohlo by to spojenie s prírodou a osamelosť G. Călinescu píše: „(...) keď utíchne hudobná melódia, povšimneme si, že posledné dve slohy majú svoj zvuk, ktorý dokazuje lyrickú myšlienku.“⁶¹

4.2.2 Porovnanie prekladov s originálom

Do slovenčiny preložil báseň Ivan Krasko pod názvom *Čo nejdeš mi* (1899), v češtine sa prekladu ujal Vilém Závada – *Proč nejdeš jen?*. Krasko používa osemslabičné verše, ktoré nájdeme aj v originále. V jeho preklade je rým združený a je použitý aj refrén, aj keď v poslednej strofe chýba. Závada zachoval všetky refrény, má pravidelné osemslabičné verše (až na výnimku vo štvrtej slohe v treťom verši) a

⁶¹ „,...(...) tăcînd melodia muzicală, va trebuie să observăm că cele din urmă două strofe au un foşnet al lor, care dovedeşte ideea lirică.“ CĂLINESCU, G. *Opera lui Mihai Eminescu, volumul IV*. Bucureşti : Bibliotecă pentru toţi, Editura Minerva, 1983. str.146

združený rým. V nasledujúcich riadkoch podrobnejšie rozobrieme oba preklady a porovnáme ich s originálom.

4.2.2.1 *Preklad Ivana Kraska*

V Kraskovom preklade dobre vidno súzvuk s originálom, a to pomocou zvukovej stránky. Pozorujeme tu zvukovú zhodu medzi veršami a slovnými spojeniami. „ (...) v prvom verši alternácia hlások –r a –l, v druhom verši hra sykaviek, kde má súčasne funkciu zvukomal'by, v treťom verši prevažujúca prítomnosť hlások –a, –e a –i a napokon vo štvrtom verši strofy v takmer dokonalej zvukovej transpozícii záverečnej otázky a refrénu básne.“⁶²

Ivan Krasko v prvej strofe pridal slovné spojenie „jak by sial“ a výraz „brumă“ (inovat') nahradil spojením „mráz biely (...) po zemi“. Opisom tak vyjadril predstavu inovatky i príchod jesene. Inak strofa zodpovedá originálu aj graficky. V tretej slohe nahradil výraz „văi și lunci“ (údolia a lúky) výrazom „chodníček“. Použitím tohoto výrazu sa čitateľovi pravdepodobne vybaví lesná cestička, takže príroda tu obsiahnutá je, ale nie tak celistvo, ako v origináli. Výber výrazu však nenarušuje koncepciu básne. Ako sme spomenuli vyššie, štvrtá strofa je v origináli pravidelná, v Kraskovom preklade nie. Ani grafická úprava nezodpovedá originálu. V druhom verši pridal prekladateľ výraz „mužom v tieň“, ktorý tam je kvôli zachovaniu rýmu a celého toku básne. V posledných dvoch veršoch zo štvrtej strofy vyjadril a ešte viac zdôraznil výnimočnosť milovanej bytosti. Originál: „Dar, oricît ele sunt de sus,/Ca tine nu-s, ca tine nu-s!, preklad: „no akokoľvek slávne sú,/ níž teba sú, níž teba sú:“. Výraz „slávne“ zahŕňa všetky výnimočné ženy, ktoré majú postavenie. Tie všetky však zatieni len tá jediná, jeho milovaná. Eminescov originál nehovorí priamo o slávnych ženách, na rozdiel od prekladu, iba o ženách, ktorú sú hore, vysoko, i vďaka iným vlastnostiam než sláva.

⁶² VAJDOVÁ, L. *Rumunská literatúra v slovenskej kultúre (1890 – 1990)*. Bratislava : Ústav svetovej literatúry SAV, 2000. str. 131

Prekladateľ tým vlastne výraz preložil oveľa konkrétnejšie a určil, o akú vlastnosť ide, zatiaľ čo v origináli je to nejasné.

V ďalšej strofe, piatej, prirovnal Krasko milú k žiariacej hviezde, čo u Eminesca v tejto básni nenájdeme. Použitie je však vhodné. Doslovný preklad veršov: „Căci tu înseninezi mereu/Viața sufletului meu,“, znie: pretože ty, stále rozjasňuješ/ život mojej duše. Krasko verše preložil ako: „Ó, hviezda, ty, čo strojíš jas/ do mojej duše zas a zas“. Ako vieme, Eminescu bol vzdelaný aj v astrológii a obrazy nebeských telies sa vyskytujú vo viacerých jeho dielach (napr. *La steaua*, *Luceafărul* a.i). Krasko vložil slovo hviezda na miesto, kde potreboval a kde nepôsobí rušivým dojmom. Táto strofa, čo do významu, zodpovedá originálu. Krasko však použil iné výrazy. Ako sme spomínali vyššie, aj refrén je iný. Originál znie: „Iubita mea, iubita mea!“ (milá moja, milá moja) a Kraskov preklad: „ó, príď mi len, ó, príď mi len!“. V kontexte celej básne je použitie vhodné. Prvý refrén prekladu je otázkou, prečo neprichádza, druhý evokuje, že by rád bol v jej náruči. V treťom sa hovorí o tom, ako často boli spolu, štvrtý opisuje vzťah k milovanej a ten piaty je teda akýmsi vyústením, aby prišla. Šiesty verš, nie je preložený ako v origináli, respektíve je použitá len časť z neho. V poslednom refréne je pridané vyjadrenie smútku, kdežto v origináli je znovu otázka, ktorú si básnik kládol na začiatku: „De ce nu-mi vii, de ce nu-mi vii?“. Krasko zakončil báseň veršom: „čo nejdeš, smutno v duši je!“.

Josef Hrabák vo svojej knihe *Poetika* (1973) píše: „K lexikálnému ochuzení dochádza veľmi často tým, že pri volbe českého výrazu použije prekladateľ slova obecnějšího a tím méně názorného a svěžšího.“⁶³ To sa v tomto prípade nestalo. Výrazy a slovné spojenia, ktoré použil Krasko neochudobňujú preklad, ale dávajú mu náboj a báseň vystihujú podstatné rysy originálu.

⁶³ HRABÁK, J. *Poetika*. Praha : ČS, 1973.str. 137

4.2.2.2 Preklad Viléma Závadu

Vilém Závada pracoval na svojom preklade básne *De ce nu-mi vii* trochu inak. Nazval ju *Proč nejdeš jen?*, a tak veľmi dobre vystihol názov originálu. Na začiatku však vynechal v prvom verši výraz „vezi“ (pozri, hľa), ktoré nás akoby uvádzalo do deja a v druhom použil namiesto prítomného času, ako je v origináli, čas minulý. Tým vyjadril, že jeseň už skončila a prichádza zima. V origináli však vidíme priebeh jesene. Závada spomína priebeh jesene až v poslednej slohe, ale keďže v prvom verši použil prítomný čas, vytvára predsa len obraz obdobia, ktoré sa už chýli ku koncu. Tretí verš v origináli je tiež podaný ako priebeh procesu – inovať sadá na vinice. V preklade „je každý hrozen ojíňen“, čiže evokuje skorý príchod zimy. Ako sme spomínali vyššie, Krasko v tretej slohe v druhom verši použil výraz „chodníčkom so mnou chodilas“, Závada zase „kdy palem se mnou chodilas?“. Obaja chceli vyjadriť obklopenie prírodou, čo sa im aj vydarilo. Pravdepodobne kvôli plynosti prekladu vložil otáznik už po druhom verši, kdežto originál je formulovaný ako otázka v celej strofe.

Zaujímavá je štvrtá strofa, konkrétne jej tretí verš, ktorý má presah, je desaťslabičný.

„Však ať se vynášejí sebe výš, x x x x x x x x x x
je zastíníš, je zastíníš.“ x x x x x x x x

Už sme spomenuli, že Eminescu pojal túto slohu ako prirovnanie k milovanej osobe. Závada ju chcel pravdepodobne tiež ozvláštniť a tak urobil presah, ktorý kvôli rýmu a toku básne nebolo treba. Keby vynechal výraz „sebe“ v treťom verši štvrtej slohy, zachoval by počet slabík. Chcel však vyzdvihnúť tú skutočnosť, že aj keď sú všetky ženy v okolí najlepšie a najkrajšie, nad milovanú nie sú, a to docielil práve spomínaným výrazom. Refrén použitý v tejto strofe tiež vyjadruje výnimočnosť milovanej bytosti. Krasko aj Závada sa vyhli jeho doslovnému prekladu. Originál „Ca tine nu-s, ca tine nu-s!“ (Ako ty nie sú, ako ty nie sú) tak v Kraskovom preklade znie: „níž teba sú, níž teba sú:“; a z Zavadovom preklade zase: „je zastíníš, je zastíníš.“

Na rozdiel od Kraska, zachoval Závada refrén v znení originálu v piatej strofe. V záverečnej strofe adverbiom bližšie určil jeseň, i keď tak neučinil Eminescu. Toto obdobie je pochmúrne, prináša melanchóliu, nie je teda nezvyklé, že Závada preložil prvý verš ako: „Tak smutně podzim šelestí,“. Zaujímavé je, že v refréne použil blízku budúcnosť: „Proč nepřiđeš, proč nepřiđeš?“, ktorú nenájde ani v origináli, ani u Kraska. Treba však dodať, že rumunčina nemá dokonavý a nedokonavý vid, ktorý dovoľuje v slovenčine a v češtine vyjadriť budúci čas formou prítomného času.

Záverom:

Oba preklady vystihujú podstatu originálu. Krasko ničím neozvláštnil štvrtú slohu, kde Eminescu vyzdvihuje jedinečnosť milej, kdežto Závada to urobil. Zachoval tiež preklady všetkých refrénov, Krasko úplne zmenil refrén v posledných dvoch strofách. Keď pozeráme na oba preklady v celku, dá sa povedať, že oba zodpovedajú originálu. Závada možno presnejšie vystihol jeho zmysel, na druhej strane Kraskov je zvučnejší a spevnejší. Každý z nich je však trochu iný a preklady nesú rysy daného obdobia.

4.3 Preklady K. Strmeňa a V. Závadu

Vybrané básne, ktoré preložil K. Strmeň i V. Závada sú *Mai am un singur dor*, *Nu mă înțelegi* a *La steaua*.

4.3.1 Báseň *Mai am un singur dor*

Báseň *Mai am un singur dor* pravdepodobne vznikla v roku 1883. O rok neskôr vyšla knižne spolu s ďalšími v zbierke *Poezii*, ktorú vydal Titu Maiorescu. Báseň je panteistickou predtuchou smrti, skonanie v lone prírody. Jej ústredným motívom je „dor“, výraz, ktorý je ťažko preložiteľný do slovenčiny či češtiny. Spája sa v ňom viacero pocitov a stavov duše, ako túžba, láska, smútok, cnenie. Asi najviac mu zodpovedá výraz „túžba“. Je to motív, ktorý nie je ojedinelý v Eminescovej tvorbe. Podobne ako ďalší motív, ktorý sa v jeho poézii často vyskytuje, motív príchodu smrti.

Ako píše G. Călinescu „Priatelia boli udivení, keď im básnik hovoril o túžbe byť pochovaný na dne studeného mora.“⁶⁴ Eminescu vo svojich básňach často popisuje prírodu a miesta, ktoré sa nachádzajú v blízkosti vody, napríklad lesné jazierka a zamrznuté vody znamenajú chlad a umŕtvenie.

Báseň sa skladá z troch dvanásťslabičných strof, kde sa striedajú šesťslabičné verše jambické (mai am un singur dor: u-u-u-) s veršami, v ktorých nachádzame daktyl (în liniştea serii: u-uu-u).⁶⁵ Vidíme tu aj striedanie mužských a ženských zakončení veršov:

„Mai am un singur **dor**
În liniştea *serii*
Să mă lăsaţi să **mor**
La marginea *mării*;”

Každá zo slôh opisuje pranie, kde a akým spôsobom by chcel byť básnik pochovaný. „Básnik chce zomrieť ďaleko od ruchu života, utonúť v rozkoši.”⁶⁶ V lone prírody, v okolí len stromy, v pokoji. Eminescu bol spätý s prírodou, vyrastal ňou obklopený a veľa jeho básni sa v nej odohráva. I tu sa stretávame s lipou, ktorá je vo viacerých jeho básňach. Melanchólia, smrť, vyjadrená bez prikrášľovania. Navyše v Eminescovom spracovaní sa nachádza dokonalé spojenie života a smrti spolu s prírodou, s ktorou chcel autor splynúť⁶⁷. Podobné obrazy nachádzame i v básni *O, mamă....*

⁶⁴ „Prietenii se mirau când poetul le spunea că după moarte ar dori să fie aşezat în fundul mării îngheţate. mora.“ CĂLINESCU, G. *Opera lui Mihai Eminescu, volumul III*. Bucureşti : Bibliotecă pentru toţi, Editura Minerva, 1983. str. 213

⁶⁵ CĂLINESCU, G. *Opera lui Mihai Eminescu, volumul I.V* Bucureşti : Bibliotecă pentru toţi, Editura Minerva, 1983. str.149

⁶⁶ „Poetul voieşte să moară şi, departe de a se prinde de viaţă, înecul i se înfăţişează ca o voluptate.“ Idem str. 151

⁶⁷ EMINESCU, M. *Ďaleko od Teba*. Prel. Karol Strmeň. Bratislava : Petrus, 1999. str. 91

Prvá sloha popisuje túžbu autora skonat' v prírode, na brehu mora, v blízkosti lesa a lôžko z vetvičiek. Je to obraz prírodnej idyly.

V ďalšej slohe vyslovuje túžbu byť sám, aby nikto nenariekal nad jeho hrobom, len lístie šumelo a tak šeptalo, mesiac na oblohe, obraz nočnej krajiny. V tejto slohe v predposlednom verši Eminescu použil spojenie „teiul sfînt“ (svätá lipa).

Tretia, posledná sloha, uzatvára celú báseň. Celá sloha je vyvrcholením dvoch predchádzajúcich a podáva obraz súznenia s prírodou. Opäť tu nachádzame aj prepojenie života a smrti. „Ci eu voi fi pămînt“ (stanem sa zemou/v prach sa obrátim). Posledný verš podáva obraz romantického hrdinu, ktorý sa cíti nepochopený, odtrhnutý od spoločnosti, sám. „În singurătate-mi.“ (vo svojej osamelosti). Ako píše I. Em. Petrescu, „somnia morții“ (spánok smrti) je návratom blúdiacej bytosti do jej vesmírnej vlasti. Nie je to však koniec, ale oslava ľudstva a znovuzapojenie sa do vyššieho rádu.⁶⁸

4.3.2 Porovnanie prekladov s originálom

Báseň *Mai am un singur dor* preložil do slovenčiny Karol Strmeň pod názvom *Mám túžbu jedinú* a do češtiny Vilém Závada s titulom *Mám ještě jedno přání*. Závada zachoval grafickú kompozíciu originálu, Strmeň však použil rozdelenie do dvoch nesúmerných slôh. Prvá pozostáva z dvanástich veršov, druhá z dvadsiatich štyroch. V slovenskom preklade sa striedajú šesť- a sedemslabičné verše, s pravidelnou cezúrou po tretej slabike. I Závada strieda sedem- a šesťslabičné verše. Verše sú rozdelené cezúrou, rovnako ako slovenský preklad, po tretej slabike.

⁶⁸ PETRESCU Em.I. *Eminescu modele cosmologice și viziune poetică*. București : Editura Minerva, 1978. str.132

4.3.2.1 *Preklad Karola Strmeňa*

V úvode sme spomínali, že Karol Strmeň si vyberal romantické básne. V analyzovanej básni nachádzame niekoľko motívov, typických pre romantizmus i Eminescovu tvorbu. V prvom rade sa zachytáva obraz prírody, ďalším je kontrast medzi snom, ideálom a skutočnosťou. Samota, zabudnutie, smútok, smrť, i to sú časté obrazy v Eminescových básňach.

Do druhého verša v prvej slohe vložil Strmeň výrazy „dýchne“ a „svieži“, ktoré sa v origináli nenachádzajú. Ich použitím mierne posunul význam z originálu: „În liniștea serii” (v pokojnom večeri), a tým nezachytil pokoj a klud obrazu, ktorý sprevádza večný odpočinok. Nasledujúci verš nepodáva obraz túžby autora po odchode zo sveta v pokoji. I keď preklad „v poslednú hodinu” zachytáva skonanie, nijak túto súčasť života bližšie nešpecifikuje.

„Nu voi sicriu bogat,“ (nechcem drahú rakvu), v preklade „nemusí prápor viať“ znie desiaty verš druhej strofy prekladu. V kontexte básne pôsobí výraz „prápor” rušivým dojmom. Eminescu týmto spojením vyjadril pomínavosť svetských vecí, ktoré sú pre neho vo chvíli skonania nepodstatné, a ktoré nemajú význam v danej situácii. Výrazom prápor, ktorý znamená prápory, sprevádzajúce pohrebný sprievod, Strmeň zachytil predstavu veľkolepej pohrebu, vyjadreného v origináli výrazom bohatá rakva. Hoci prekladateľ mal na mysli skôr slávu, podarilo sa mu čiastočne vystihnúť autorovu myšlienku.

V nasledujúcej slohe v treťom a štvrtom verši úplne chýba vyjadrenie príchodu jesene, ktorý je v origináli vyjadrený výrazom „toamna“: „Doar toamna glas să dea/frunzișului veșted.“ (Len jeseň dá hlas/ zvädnutému lístku). Určitý náznak jesene môžeme nájsť v desiatej slohe „sa nesie chladnou tmou“, avšak ochladenie nemusí vyjadrovať práve jeseň. „Doar toamna glas să dea/Frunzișului veșted.“ (jeseň dá hlas/ zvädnutému lístiu). S príchodom jesene sa mení farba lístia, ktoré opadáva zo stromov a akoby vydávalo hlas. Strmeňov preklad „nech iba nárek stromu/sa plaču priblíži;“.

Spojenie „nárek stromu“ evokuje zvuky, aké znejú pri víchriciach a búrkach. Strmeňovi sa tak nepodarilo vyjadriť myšlienku pokoja jesenného obdobia, ktorá sa nachádza v origináli, naopak daný obraz vyvoláva pocity nepokoja. Príchod jesene a melanchólia spojená s týmto obdobím sa často objavuje v Eminescových básňach. Ani v ďalších veršoch nie je vyjadrený príchod zimy, i keď sa v origináli nachádza. I toto striedanie a prelínanie období je v Eminescovej tvorbe časté. Preklad pätnásteho a šestnásteho verša znie: „M-or troieni cu drag/Aduceri aminte.“ (rád budem zasypaný snehom/ spomienkami), v Strmeňovom preklade „spomienky po rade/ mi na um vzchodiť budú“. Aj v týchto veršoch chýba vyjadrenie zimy.

4.3.2.2 *Preklad Viléma Závadu*

Ako sme spomínali vyššie, Závada zachoval grafickú podobu básne. V prvom štvorverší prvej strofy použil výraz „chci býti pochovaný“. V origináli však tento verš znie: „mă lăsați să mor“ (nechajte ma zomrieť). Mihai Eminescu vyslovuje túžbu skonáť na brehu mora, čo je častý motív jeho básni, zostať obklopený a spojený s prírodou. Závada však nevyjadriť pranie dožitia posledných chvíľ v lone prírody, posunul ho však do roviny večného odpočinku. I tento obraz nachádzame v Eminescových básňach, ako napríklad v *O, mamă...*, avšak v tejto básni je naznačená túžba autora ako skonáť. V predposlednom verši nájdeme spojenie „Jen z větviček a z trávy“, kde výraz „z trávy“ je oproti originálu: „Ci-mi împlețiți un pat /Din tinere ramuri.“ (aby mi uvili posteľ/ z mladých vetvičiek), použitý navyše a to kvôli zachovaniu počtu slabík vo verši. V druhej slohe opäť nachádzame výraz, ktorý sa v origináli nevyskytuje, a to konkrétne „na hrobě mém“. Dvojveršie v origináli znie: „Și nime-n urma mea/ Nu-mi plîngă la creștet,” (a nik nech za mnou neplače pri mojej hlave) a Závadov preklad: „Ať nikdo nezavzdychá/ za mnou na hrobě mém.“ Na tomto mieste je opäť vidno rôznorodosť prekladu.. V origináli je, ako sme spomínali vyššie, pranie zomrieť na brehu mora, čiže plač môže dopadať na hlavu, keď bude zomierať, Závada už v prvej strofe použil výraz „pochovaný“ a v tomto duchu tiež pokračuje. V

dvojverší „necht' vyjde měsíc bílý/a svítí v oblacích” nie je vyjadrené prepojenie s pozemským svetom. Doslovný preklad originálu znie: „skĺzne mesiac/ pomedzi dlhé vrcholy jedle”. („Alunece luna/ Prin vîrfuri lungi de brad”). Závada nechal priebeh príchodu noci v nadpozemskej sfére. Ako vieme, Mihai Eminescu často vo svojich básňach používa motív „svätej lipy“. I v predposlednom verši nachádzame tento výraz, ktorý však Závada v preklade nepoužil, a to pravdepodobne kvôli rýmu. Vynechaním adjektíva nedosiahol „svätosť“ miesta posledného odpočinku.

V tomto Zavadovom preklade, podobne ako v Strmeňovom, nenachádzame v tretej slohe príchod zimy. Vyjadrenie jesene je zachytené v druhej slohe. V treťom verši Eminescu načrtáva príchod zimy: „M-or troieni cu drag/Aduceri aminte.“ (rád budem zasypaný snehom/ spomienkami), ktorý však v preklade nie je. Závada verš preložil ako: „horoucí vzpomínání/ se snese na můj hrob“. Použitím adjektíva „horoucí“ navodzuje pocit tepla, či protiklad k príchodu chladnej zimy. Keďže však v básni nie je načrtnutý priebeh ročných období, spojenie nepôsobí rušivým dojmom.

4.3.3 *Báseň Nu mă înțelegi*

Báseň *Nu mă înțelegi* vznikla roku 1886, čiže tri roky pred Eminescovou smrťou. Kompozícia tejto básne je iná, ako sme poväčšine zvyknutí pri väčšine básní Mihaia Eminesca. Skladá sa z dvoch strof, z ktorých každá pozostáva z rôznych počtov veršov. Prvá obsahuje osem veršov. Prvý, druhý, piaty a šiesty sú tvorené z trinásich slabík a zvyšné štyri sa skladajú zo štrnástich slabík. Cezúra sa nachádza po siedmej slabike. Ďalšia sloha je utvorená zo šestnástich veršov a podľa počtu slabík akoby rozdelená na dve časti. Prvých desať veršov je desaťslabičných a zvyšných šesť veršov obsahuje trinásť slabík. Rým je združený aabb.

Báseň *Nu mă înțelegi* vyjadruje cestu do tajov, odzrkadlenie seba samého v mystériu prírody, láska a znovunájdenie citov v snoch a premýšľanie o minulosti.

V tomto diele sa stretávame s hlbokými pocitmi a zážitkami, ktoré tiež nájdeme napríklad v Eminescových sonetoch. Majú spoločnú myšlienku aj tému. Autor hovorí o

láske, ktorá prichádza z minulosti a je ešte silnejšia v prítomnosti, ako je tomu napríklad v básni *Sonet I*, alebo v spomínanej básni *Nu mă înțelegi*.

Už v prvých veršoch nachádzame, aká dôležitá je pre autora predstava, ktorú si stále uchováva živú vo svojom podvedomí. Nič pre neho nemá väčšiu cenu, ako vyvolanie obrazu milej. „În ochii mei acuma nimic nu are preț/ Ca taina ce ascunde a tale frumuseți;“ (V mojich očiach nemá nič takú cenu/jako tajomstvo, ktoré ukrýva tvoja krása). Hrdina je pripravený vykonať nesmiernu obeť, cez ktorú je schopný zriecť sa tvorivého života, slov, ktoré nič nevyjadrujú. „Mi-aș risipi o viață de cugetări senine/Pe basme și nimicuri, cuvinte cumpănind,“ (Premrhal by som život jasných úvah/pre báchorky a ničotnosti, nerozvážné slová). Eminescu by pre milú a pre rozhovory s ňou, pre čítanie rozprávok a pre žartovanie s ňou, pre jej prítomnosť a šťastie, obetoval aj svoju tvorbu. Ako vieme, Eminescu mal rád ženy, no v poézii ich podceňoval. V básni nachádzame túžbu po harmónii, harmónii lásky, inde zase prírody, inde minulosti. Po tom, čo bolo a prešlo a nevráti sa, pretože čas sa minul. Milá a spomienky s ňou spojené premieňajú básnikovu bolesť na pokoj a krásu v duši.

V druhej časti sa stretávame s obrazom lásky, ktorá je ako spomienka, kde milovanú predstavuje ako antickú sochu. Vo veršoch sa nám objavuje predstava milej ako sen: „Și când răsai nainte-mi ca marmura de clară,“ (A keď sa predomnou objavíš, ako čistý mramor). Objavuje sa ako svetlo, ktoré autor nemôže vnímať, pretože je ukryté v myšlienkach minulosti. Svetlo vychádza počas hlbokej noci a vchádza do autorovej duše. Svetlo, ktoré prebúdza jeho pocity a spomienky. Láska, ktorá túži po minulosti, po tom, čo bolo, ako večný smäd po sebe: „Ca setea cea eternă ce-o au dupăolaltă“ (Ako večný smäd, ktorý majú jeden po druhom). Žena tu vystupuje z tmy ako spomienka, ako svetlo a vytvára obrys antickej mramorovej sochy: „Lumina de-ntunec și marmura de daltă,“ (Svetlo tmy a vytesaný mramor).

Eminescu vytvára fantastické obrazy zo spomienok na minulosť. Existujú obrazy, v ktorých stelesnil trápenie spomienok anjel. Pomocou tohoto obrazu hrdiny sa vidí sám Eminescu, to znamená, že napriek tomu, že vysnívanú bytosť miluje, že ju vidí ako nádhernú a čarovnú bytosť, ktorá sa vynára v jeho spomienkach ako žiarivé svetlo

jasný mramor, keď voči nej cíti až posvätnú úctu. A keď na svete nie je nič krásne, čo by sa netýkalo tejto bytosti, keď jej úsmevu bol básnik ochotný obetovať aj svoju tvorbu, tak vtedy, v tej chvíli, zisťuje, že táto bytosť, toto tajomstvo jeho života, mu vôbec nerozumie. Posledné verše odhaľujú hlboké pochybnosti, na ktoré hrdina nie je schopný nájsť odpoveď. Lyrický hrdina sa bojí o vymyslený obraz "nimic nu are pret" (nič nemá cenu), ktorý zbožňoval, o ktorý sa bojí. „În ochii mei acuma nimic nu are pret/Ca taina ce ascunde a tale frumuseți;“ (V mojich očiach nič nemá cenu/ako tajomstvo, ktoré zahaľuje tvoju krásu).

Ak sledujeme pri analýze básne rozloženie prízvukov, spozorujeme zaujímavý jav. Tak napríklad v siedmom a šestnástom verši je prízvučná prvá slabika verša v slove „azi“:

„Azi cînd a mea iubire e-atîta de curată”

(Dnes, keď moja láska je tak čistá/pravdivá).

„Azi vad din a ta vorba ca nu ma intelegi!“

(Dnes vidím z tvojej reči/z tvojich slov, že mi nerozumieš)

Oba verše, akoby naväzovali na seba. V týchto veršoch vidíme opozíciu, ktorá vypovedá o tom, o čom Eminescu písal, ako videl ženu. Na jednej strane bytosť, ktorú ospevuje, jej krásu, pôvab, čaro, na strane druhej, je to bytosť, ktorá nedokáže pochopiť génia, ktorá mu nerozumie a nie je schopná citu lásky. V Eminescových básňach, je žena vykreslená ako bytosť, ktorú muž, básnik a génius velebí, oslavuje, ale vzápätí vidí, že je nestála, vrtkavá a že ho nikdy nemôže pochopiť.

4.3.4 Porovnanie prekladov s originálom

Báseň preložil Karol Strmeň do slovenčiny pod názvom *Nechápeš ma*. Preklad do češtiny je od Viléma Závadu a nesie názov *Nerozumíš mi*.

4.3.4.1 Preklad Karola Strmeňa

Už na prvý pohľad je zrejmé, že Strmeň nezachoval grafickú kompozíciu básne. Rozdelil ju do troch jedenást'slabičných slôh. Tým báseň sprehl'adnil, avšak sa odklonil od originálu. Báseň má pravidelnú cézuru po šiestej slabike.

Podobne ako v origináli, i tu pozorujeme, že niekedy sa prízvuk v preklade vymyká inak pravidelnej schéme básne. Nie je však na tých istých miestach, ako v origináli, s výnimkou prízvuku na výraze „dnes“, ktorý tu je rovnako ako v origináli. Strmeň vycítil, že verš „Azi cînd a mea iubire e-atîta de curată“, v preklade „dnes, keď je láska moja taká číra“ má v básni výpovednú hodnotu. Preto i Strmeň obzvlášnil tento verš, a tým na neho upozornil. Na druhej strane, v poslednom verši, v ktorom je u Eminesca tiež výraz „azi“ (dnes) prízvučný, Strmeň toto slovo vynechal.

Prekladateľ poníma prvú strofu je poňatá ako otázka, kdežto v origináli je strofa chápaná ako konštatovanie. Eminescu vníma skutočnosť ako takú, nakladie si otázky a nenaznačuje možný zvrät. V druhom verši prvej strofy použil prekladateľ namiesto výrazu „frumusete“ (krása) výraz „t'ahy“. Tu chcel Strmeň vyjadriť príťažlivosť ženy. V nasledujúcom dvojverši použil otázku a zároveň i starý, dnes už nepoužívaný výraz „șal'ba“ (chvíľkové omámenie mysle, ošial'). Poukázal ním i na chvíľkové pobláznenie mysli, ktoré nastáva po prepuknutí citu. Oproti originálu je výraz navyše, avšak nenarúša koncepciu strofy. Naopak, je obzvláštnením a doplnením verša. Z pohľadu Eminesca však môže pôsobiť rušivo v spojení s géniom, ktorého žena nemôže pochopiť a ktorý je vyššou bytosťou. V ďalších veršoch Strmeň vyjadril básnikove pocity a vystihol podstatu veršov v origináli. V siedmom verši pridal spojenie „grnky púpät“, čím vyjadril

začiatky určitého obdobia. Pridaním spomenutého výrazu len podtrhol a skonkrétnil výpoveď.

Ďalšia strofa je obrazom lásky, ale v závere zároveň aj pochybností. Prvé verše znejú: „Și azi cînd a mea minte, a farmecului roabă,/Din orișice durere îți face o podoabă,“ (A dnes, keď moja myseľ, otrokyňa kúzla,/Z akejkol'vek bolesti tvorí tvoju krásu.). Strmeň tieto verše preložil ako „No dnes, keď duša, slúžka tvojej ríše,/ ti ani bolesť ku zlu nepripíše,“. Použil spojenie „slúžka tvojej ríše“, v ktorom nespomína, že myseľ či duša, sú otrokom kúziel a čarov. Originál vyjadruje predstavu, že myseľ autora sa stala otrokyňou čarov milovanej osoby. Je tu zakomponovaná myšlienka lásky a zároveň bolesti, ktorú spôsobuje. Ako sme spomenuli vyššie, je to jeden z eminescových romantických rysov. V preklade nachádzame spojenie, ktoré sa odkláňa od originálu, myšlienka je však zachytená, i keď nie tak jasne. U Strmeňa je duša otrokom ženy samotnej, nie jej čarami.

Ďalšie dvojveršie, v origináli, zachytáva časté prirovnanie v Eminescovej tvorby, a to prirovnanie ženy k chladnému mramoru. „Și cînd răsai nainte-mi ca marmura de clară,/Cînd ochiul tău cel mîndru strălucе în afară“. (A keď sa predom mnou objavíš ako čistý mramor/keď tvoje hrdé oko žiari do priestoru). Spojenie „marmura de clară“ (čistý mramor). Strmeň preložil ako: „keď vychádzaš mi proti jasná, tichá/a v oboch očiach jagá sa ti pýcha.“ I keď inými slovami a nepoužitím výrazu mramor, vystihol myšlienku. Mramor pozostáva z vápenca, dolomitu, alebo z kombinácie oboch minerálov. Bielosť mu zaručuje práve vápenec a tá je v básni znakom jasnosti a čistoti, preto mohol Strmeň nahradiť výraz „mramor“ práve adjektívami, ako sú jasný, čistý. Tichosť spočíva aj v tom, že mramor je neživý. V ďalšom verši nachádzame výraz „mîndru“, ktorý má dva významy: hrdý či pyšný. Tieto dva výrazy sú významovo blízke, ich zmysel závisí na použití v kontexte. Hrdosť môže prerastať do pýchy. Strmeň použil druhý význam, navyše použil plurál v substantíve „ochiul“. Tým, že si vybral výraz pýcha, zosilnil výpovednú hodnotu. V ďalších veršoch je však opačný postup. V origináli dvojveršie znie: “Întunecînd privirea-mi, de nu pot să văd încă/Ce-adînc trecut de gînduri e-n noaptea lui adîncă,“ (Zatemňujúc moj pohľad, že nemôžem vidieť ešte/aká hlboká

minulosť myšlienok je v jeho hlbokoj noci). Tieto dva verše nadväzujú na hrdosť, ktorá vyžaruje z očí ženy. Strmeň vystihol myšlienku, i keď použil odlišné výrazy. „až zvlhnú moje⁶⁹, ktoré neuhádnú/ich myšlienky a hĺbočinu chladnú“. Posledný verš druhej slohy prekladu prekladá formou „jak čaro tvoje, čo ma škrie a týra“, o čom sa originál nezmieňuje, ani nenaznačuje. V ňom sa píše o kúzle, ktoré obklopuje postavu ženy. Použitie iného významu je pravdepodobne dané hľadáním vhodného rýmu.

Štvrtý verš poslednej strofy zachytáva myšlienku originálu. Strmeň síce nepoužil rovnaké výrazy ako Eminescu „în cer și pe pământ,“ (na nebi a na zemi), čo obrazne pomenúva celý svet, avšak pod spojením „v štyroch stranách sveta“ vyjadril rovnaký obraz.

4.3.4.2 *Preklad Viléma Závadu*

Závada zvolil približne rovnakú grafickú kompozíciu, aká je v origináli. Počet slabík vo verši je nerovnomerný, striedajú sa jedenásť až šesnásťslabičné verše. I cezúra je nepravidelná, najčastejšia však po ôsmej slabike.

V preklade prvej strofy Závada pridáva niektoré výrazy, ktorými podtrhuje existujúce obrazy vo veršoch. Vo štvrtom verši nachádzame výraz „sen“, ktorý v origináli nefiguruje. Pri pohľade na predchádzajúci verš zistíme, že jeho použitie a postavenie súvisí s rýmom.

„neboť pro který jiný div než pro tebe jen
bych promrhal své radostné myšlenky a sen”

Ďalší výraz uplatnil v poslednom verši, keď pridal, a to opäť na koniec, výraz „mrazu“. Pravdepodobne opäť kvôli rýmu.

„a spoutal krásnou představu řetězy obrazů,
aby mi sladký sen neprchnul do tmy a do mrazu ?”

⁶⁹ myslené oči, vid'. predchádzajúci verš „a voboch očiach jagá sa ti pýcha,“

Zároveň sa tu stretávame s tým, že obaja prekladatelia, Závada, rovnako ako Strmeň, cítili potrebu použiť pri preklade týchto veršov otáznik. Inou odlišnosťou oproti originálu je použitie výrazov v poslednom verši. Originál znie: „Să-mpiedec umbra-i dulce de-a merge-n întunerec.“ (zabrániť jeho sladkému tieňu, aby sa stratil v temnote), zatiaľ čo Zavadov preklad znie: „aby mi sladký sen neprešiel do tmy a do mrazu ?”. Rumunský výraz „umbră“ môžeme preložiť výrazom tieň. V preklade ho však nenachádzame. Závada nepoužil výraz „sen“ v predposlednom verši, ale zakomponoval ho do posledného.

Závada prekladá prvý verš druhej slohy spojením „(...) můj duch, tvým kouzlem zotročený“. V origináli nájdeme výraz „(...) a mea minte, a farmecului roaba“ (otrokyňou čarov). V origináli je myseľ otrokyňou čarov, v preklade duch je zotročený. V origináli nachádzame priebeh situácie, duch je pod vplyvom čarov, kdežto v preklade je už vyjadrený konečný stav, duch je zotročený. Závada prekladá výraz „Biely mramor“ v treťom verši ako. Už sme spomínali, že biela farba býva často znakom čistoty a jasnosti a túto vlastnosť Závada vystihol. Naopak, vo štvrtom verši naopak nezakomponoval výraz „mîndru“. Ďalšie rozdiely nachádzame v ôsmom verši, kde na konci verša Závada použil spojenie „které vždy z tebe vane“ (kouzlo). Preklad originálu znie: ktorým si obklopená. Významovo nám však tieto polveršia vyjadrujú rovnakú skutočnosť, že milá má v sebe určité kúzlo či čaro. Nasledujúci verš v origináli znie: „Că setea cea eternă ce-o au dupăolaltă“ (ako večný smäd, ktorý majú po inej). Eminescu opisuje svoju lásku k milej a pripodobňuje ju k pôvabu, ktorým je obklopená, k večnému smädu. Závada verš preložil ako: „jak věčná žízeň, kterou cítívátu“. Smäd, ktorý pociťuje, však ďalej neupresňuje, aký a po čom konkrétne, ako je tomu v origináli. V posledných dvoch veršoch nachádzame v preklade určité definitívum, s ktorým sa stretávame aj v preklade *Ke hvězdě* (kapitola 4.3.6.1). Preklad predposledného verša: „Když po celý můj život hádankou si zůstala,“ vyjadruje, že už pre neho milá už nie je hádankou však nie preto, že by ju „rozlúštil“, ale preto, že jej nerozumie a vzťah už neexistuje, či prestáva existovať. V origináli nachádzame prebeh časového úseku: „Cînd ești enigma însăși a vieții mela-ntregi...” (Keď ty si záhadou môjho celého života). Tu

vidíme i Eminescov postoj k ženám. Ako sme spomínali, žena pre neho bola bytosťou, ktorú obdivoval, na druhej strane ho nebola schopná pochopiť. Celá báseň nám podáva pohľad na Eminescovo vnímanie ženskej bytosti. Že sa lyrický subjekt cítil nepochopeným géniom (častý rys v romantickej poézii) nám ukazuje i posledný verš: „Azi văd din a ta vorbă că nu mă înțelege!” (dnes vidím z tvojej reči, že mi nerozumieš).

4.3.5 **Báseň *La Steaua***

La steaua obsahuje romantické motívy ako osamelosť, nepochopenie spoločnosťou, príroda, sen a ideál v protiklade so skutočnosťou a zabudnutie. Ako píše I.Em. Petrescu, v neskoršom období Eminescovej tvorby nájdeme aj témy ako citová podstata, a bytosť – vesmír a svet.⁷⁰ V tejto básni sa navyše objavuje podstatný rys, a to na danú dobu neobvyklá vzdelanosť autora v astronómii. Eminescu študoval v Berlíne, kde navštevoval, mimo iných, aj rôzne kurzy filozofie a prírodných vied. Mihai Eminescu napísal báseň v 1887, teda dva roky pred smrťou. Opäť tu nachádzame prezvesť autorovho skonu.

Radu Cange o básni píše: „...Hlboké a svojím spôsobom prekvapivé uvažovanie, vzhľadom k dobe, v ktorej básnik žil, núti čitateľa – obdivovateľa eminescovského verša k „vyjasneniu“ vzdialenosti medzi hviezdou a zemou. A zaiste aj k rozdielu medzi géniom a individuálnom svojho druhu, pričom toto uvažovanie možno prekračuje schopnosť čitateľovho úsudku.”⁷¹

⁷⁰ PETRESCU Em.I. *Eminescu modele cosmologice și viziune poetică*. București : Editura Minerva, 1978. str. 17

⁷¹ Cugetarea profundă și, într-un fel, surprinzătoare timpului pe care poetul l-a trăit, îl obligă pe cititorul venerant al versului eminescian la „elucidarea” distanței dintre stea și pământ – desigur și la diferența dintre geniu și individul de toată mîna – forțînd, poate, puterea noastră de judecare.” Radu Cange, revista *Argeș*, číslo 6, jún 2006, str. 3

4.3.6 Analýza básne *La Steaua*

Báseň je rozdelená na štyri slohy po štyroch veršoch. Metrické usporiadanie je pravidelné, v sedem a osemslabičných jambických veršoch sa striedajú mužské a ženské rýmy. Verš je rozdelený pravidelnou cezúrou po štvrtej slabike. Každá zo strof predstavuje putovanie hviezdy po nebi.

Eminescu nespracováva romantické motívy ako je príroda, poézia, láska, bežným spôsobom, ale vytvára obrazy aj z vedeckých poznatkov, ako astronómia, fyzika a.i. Báseň *La steaua* má rôzne interpretácie. Niektorí autori vidia hviezdu ako obraz génia, ktorý zomrel ako fyzická osoba, ale žiara jeho poézie pretrváva aj pre nasledujúce generácie. Je to testament básnika, ktorý tu žiari svojou tvorbou pre svojich nasledovníkov. Hviezda je symbolom večnosti. Eminescovo dielo i on sám boli predmetom obdivu už počas života. Zásľuhu na tom má i už spomínaný Titu Maiorescu, ktorý upozorňoval na tvorbu mladého básnika. Roku 1871 vyšiel jeho článok *Diracția nouă în poezia și proza română* (Nový smer v rumunskej poézii a próze), kde kritik chápe Eminesca ako predstaviteľa nového vývoja rumunskej poézie. Toto prvé potvrdenie Eminescových hodnôt v odbornom časopise vzbudilo reakcie skoro vo všetkých vydaniach oponentov časopisu *Convorbiri literare*.⁷² Po Eminescovej smrti sa zdvihla vlna napodobňovania.

Ďalšou možnou interpretáciou básne je, zrodenie láska ako hviezdy. Láska pretrváva aj veky a cit ostáva aj potom, keď milovaná bytosť odišla.

Prvá strofa opisuje zrod hviezdy. Tie sú od Zeme vzdialené niekoľko tisíc svetelných rokov. Kým k nám doputuje ich svetlo, prejde veľmi dlhá doba. Ako sme spomenuli vyššie, Eminescu bol vzdelaný v astronómii a z nadobudnutých poznatkov vychádza i v básni *La steaua*. Motív autora ako nepochopeného génia sa objavil v romantizme veľmi skoro, takže Eminescu ho musel poznať aj z iných diel.

⁷² HORVAT, S. *Mihai Eminescu: Dicționar cronologic*. Gutinul : Baia Mare, 1994

Druhá sloha nám podáva obraz putovania hviezdy. Na ceste sa môže prihodiť čokoľvek, sú aj tienisté stránky života, nevieme, čo sa deje, keď hviezdu nevidíme. Tým, že Eminescu dal prízvuk na prvú slabiku slova *poate* a postavil ho ako prvé slovo vo verši (čo je výnimka, pretože v predchádzajúcej strofe sa na 1. slabike nenachádza), načrtnol istú významovú možnosť: nie je isté, či zhasla, možno stále svieti. Nebeské telesá nemajú stálu intenzitu svetla, avšak v noci „vystupujú z tmy“ a stávajú sa súčasťou nášho života „Luci vederii noastre“.

Poate de mult s-a stins în drum	x x x x x x x
În depărtări albastre,	x x x x x x
Iar raza ei abia acum	x x x x x x x
Luci vederii noastre,	x x x x x x

Hviezda, ktorá vyhasne, už nežiarí, ale fyzicky existuje vo vesmíre ako nesvietiace teleso a jej svetlo pozostáva z častíc a postupne sa dostáva k nám. I Eminescova cesta bola ako putovanie hviezdy. Žiara hviezdy, ktorú vidíme, je Eminescova tvorba, on sám svieti ako génius, hovci už nežije, tak ako už vyhasla hviezda.

V tejto slohe vo štvrtom verši opäť nachádzame prízvuk na *azi*. Je možná súvislosť s *poate*.

Icoana stelei ce-a murit	x x x x x x x
Încet pe cer se suie:	x x x x x x
Era pe cînd nu s-a zărit,	x x x x x x x
Azi o vedem, și nu e.	x x x x x x

Kedysi nežiarila (respektíve ju nebolo vidieť) a dnes je vidno, ale jej žiara nie je taká silná. Súvislosť nachádzame medzi druhou a treťou strofou, a to konkrétne medzi výrazmi pod prízvukom na prvej slabike (*poate* – *azi*). Vieme, že báseň *La steaua* písal

v dobe, keď vedel o svojej chorobe. Tušil, že zomrie a túto skutočnosť vyjadruje výraz „azi“ v jeho básni.

Štvrtá strofa je uzavretím celej básne. Nachádzame v nej typický romantický motív - plynutie času, osud poézie a básnika. keď tu nebude. Eminescu vytvoril obraz génia, ktorého poézia prežije, aj keď on fyzicky zomrie.

4.3.6.1 Preklad Karola Strmeňa a Viléma Závady

V nasledujúcich riadkoch sa pokúsime porovnať preklady básne *La steaua* od Karola Strmeňa *Hviezda* a Viléma Závady *K hvězdě*.

Obaja prekladatelia zachovali kompozíciu Eminescovej básne. Pozostáva zo štyroch strof po štyroch veršoch, je tu pravidelná cezúra po štvrtej slabike. Rým je striedavý. Od originálu sa preklady líšia trochejsko-jambickou tendenciou. Je to dané tým, že pre slovenskú a českú poéziu je typický trochej /-u/, kdežto pre rumunčinu jamb /u-/.⁷³

Strmeň prekladá prvý osemslabičný verš deväťslabičným veršom, Závada zachováva rozmer originálu. Ani jeden prekladateľ neporušil kompozíciu Eminescovej básne, ktorá, ako sme spomínali vyššie, pozostáva zo štyroch strof po štyroch veršoch a je tu pravidelná cezúra po štvrtej slabike. Vo výrazoch *poate* a *azi* sú prízvuky sú v iných polohách ako v origináli.

U Strmeňa je prvý verš tretej strofy deväťslabičný a u Závady rovnaký, ako u Eminesca. Keď sa pozrieme na prízvuky, tak v prekladoch sa nachádzajú na iných miestach ako v origináli. My sme sa zamerali na výrazy *poate* a *azi*, ktoré sú v origináli pod prízvukom. Rým je striedavý (abab) v oboch prípadoch. Eminescu dodržiava aj striedanie mužského a ženského rýmu (răsărit – mužský, lungă – ženský, atď.). Strmeň túto štruktúru zachovaná nie je, ba ani striedanie zakončení. Je to pravdepodobne dané tým, že chcel dodržať počet slabík vo verši a zároveň zachovať význam.

⁷³ HRABÁK, J. *Úvod do teorie verše*. Praha : SPN, 1958. str. 91

Závada použil výraz „modravá hvězda”, ktorý sa v originále neobjavuje. V druhom verši preklad z originálu znie: „jej cesta je tak dlhá“. Závada tu použil „je v dälce nedohledné“, čo vyjadruje fyzickú vzdialenosť hviezdy, rovnako aj časovú vzdialenosť napr. hviezdu ako stelesnenie Eminesca, alebo lásky.

„E-o cale-atît de lungă, (je taká dlhá cesta,
Că mii de ani i-au trebuit” že je potreba tísíce rokov.)

Posledný verš v origináli znie „Luminii să ne-ajungă“ (Lúče svetla sa k nám dostanú). Strmeň ho prekladá ako „ju vidno z nášho miesta“ a Závada „než svetlo z ní k nám slétne“. Strmeň použil výraz, ktorý vyjadruje žiarivosť a viditeľnosť hviezdy.

Druhá strofa opisuje putovanie hviezdy. Závada použil v druhom verši „v té výši, jež se třpytí“, v origináli sa výraz „výška“ ani zmienka o ligotaní nespomína. Výberom týchto slov však dosiahol zaujímavé pomenovanie pre vzdialenosť hviezd. Strmeňa zase vyjadril dané spojenie v origináli výrazom „krivoľaká síňava“, čo by sa dalo vysvetliť, že cesta nie je taká jednoduchá.

V Strmeňovom preklade si ešte môžeme všimnúť, že zatiaľ čo v prvých troch veršoch druhej strofy je prízvuk na prvej slabike, vo štvrtom je na druhej slabike (výraz viditeľná). A súčasne, v treťom verši je prízvuk na poslednej (výraz dnes), čo sa v predchádzajúcich veršoch nevyskytuje. Eminescu zdôraznil slovo „azi“ v tretej strofe, a tak je možné, že Strmeň ho zakomponoval do tejto strofy. V tretej slohe sa tiež nachádza slovo „dnes“, a to konkrétne na začiatku štvrtého verša, rovnako ako v originále, ale nemá prízvuk. Rytmus je pravidelný.

Tretia strofa je v Strmeňovom preklade zo všetkých najviac rôznorodá, keď porovnáme originál s prekladmi a preklady medzi sebou. Pokiaľ ide o kompozíciu, ako sme spomínali vyššie, v origináli sa pravidelne striedajú sedem – a osemslabičné verše. To isté platí aj pre Zavadov preklad. Strmeň prvý verš deväťslabičný. V origináli tento verš znie: „Icoană stelei ce-a murit”: Ako si vysvetliť Eminescov výraz icoană? V rumunskom prostredí by mohol navodzovať jednak význam ikony (svätý obrázok v pravoslávnej cirkvi), ale aj obrysu hviezdy. Strmeň ho preložil ako nesmelý obraz

hviezdy, čo sa nám javí ako výstižné. Je to obrys hviezdy, ktorá síce vyhasla, ale jej svetlo k nám ide naprieč vesmírom. Závada tento verš preložil ako „Hvězda, když zbledne její svit/ jde nebem bez záření“. Preklad zodpovedá originálu. U Strmeňa je dlhší prvý verš: „Obraz tejto hviezdy **nesmelý**/ sa nebom ticho skveje” – pravdepodobne chcel dať dôraz na to, že hviezda už len slabulinko svieti, že je jas, nie je tak silný.

Výraz „azipod prízvukom, spomínané v predchádzajúcich riadkoch sa vymyká pravidelnosti v celej básni. Vidíme tu spojitost' s *poate*, pretože hviezda možno (*poate*) zhasla. Dnes (*azi*) ju vidíme, ale nie je, respektíve je, ale nesvieti : ”Era pe cînd nu s-a zărit,/Azi o vedem şi nu e.” (Bola, keď nesvietila, dnes ju vidíme a nie je). Už na začiatku sme spomínali, že keď bol básnik ešte neznámy, tak nemal tak veľa čitateľov, po smrti už jeho poézia ale žiari, číta sa. Eminescu písal pre ďalšie generácie, ktoré ho pochopia. Písal o tom, ako básnika nikto nechápe, čo je typický romantický motív. Ten predstavuje tvorcu génia ako niekoho zvláštneho, človeka, ktorý presahuje svoju dobu. Hlavnú úlohu v Eminescovej poézii hrá žena a láska. Aj spomienka na lásku môže žiariť ako hviezda, hoci samotná láska už dávno zhasla. Verš „Hvězda, když zbledne její svit,/jde nebem bez záření:“ si môžeme v Závadovom preklade vysvetliť ako určité definitívum. Aj keď hviezda zhasla, stále sa vo vesmíre nachádza. Autor básní už nežije, ale jeho dielo áno. U Strmeňa je tento verš iný. „Obraz tejto hviezdy nesmelý/sa nebom ticho skveje.“ Tu je jasné, že ide o hviezdu, ktorá ešte stále svieti, aj keď nepatrne.

Štvrtá strofa je pravidelná. Strmeň preložil posledné dva verše tak, že svetlo z hviezdy bude nasledovať túžbu. V origináli a v Závadovom preklade jas nasleduje čitateľa. Keď sa pozrieme na celú strofu, tak z nej vyplýva (v origináli), že aj keď láska vyhasne, svetlo hviezdy ako spomienka na bývalú lásku zostáva a dáva nám nádej. Keď sa na báseň pozrieme z pohľadu básnikovho testamentu, tak svetlo hviezdy je dielo, ktoré po ňom zostane. On odíde, ale sprevádza nás, zostáva s nami vďaka svojej tvorbe, takže nikdy nemôže zahynúť a my nemôžeme zabudnúť. Aj keď autor zomrel, jeho dielo ostáva žiariť ďalej. Básnické dielo ešte obdivujeme dlho po autorovej smrti. To znamená, že človek, autor, básnik je smrteľný, zatiaľ čo dielo, poézia sú nesmrteľné.

Záverom:

Podľa nášho názoru boli tieto preklady preložené rozdielnou metódou. Krasko bol symbolista a tvoril intímnu lyriku, pričom poznal aj pocit márnosti a sklamaní, motívy súmraku a noci. Niektoré z nich nájdeme i v analyzovaných básňach. Každý z prekladateľov použil vo svojich básňach rôzne výrazy, ktoré však v celkovom dojme básne zodpovedajú originálu. Posúdiť ktorý z prekladov viacej zodpovedá originálu nie je jednoduché, keďže sa stretávame z autormi, ktorí žili každý v inej dobe, tvorili v rôznych spoločenských situáciách a mali iné zázemie. Zdá sa však, že predsa len najlepšie by mohol zodpovedať originálu Kraskov preklad.

4.4 Luceafărul

Vilém Závada preložil báseň *Luceafărul*. Ako sme spomínali, existuje len český preklad.

4.4.1 Vznik básne *Luceafărul*

Spôsob, akým vznikla táto veľká romantická poéma, majstrovské dielo Eminescovej tvorby, zaznamenal autor sám. Z poznámok vyplýva, že hlavným zdrojom jeho inšpirácie bola rumunská ľudová rozprávka *Fata din grădina de aur* (Dievča zo zlatej záhrady).

Svetlonosič je romantická báseň na tému osudu génia. Táto myšlienka sa opakuje v celej poézii Mihaia Eminesca, napríklad v básňach *Gemenii* (Blíženci), *Povestea Dochiei și Ursitorile* (Príbeh o Dochii a Sudičkách), v ktorej dievča Dochia symbolizuje Dáciu.

Predstava génia je zobrazená v postave Svetlonosiča. Odlišnosť od smrteľníkov stvárnil Eminescu v opise jeho výzoru: „Cu păr lung de aur moale /haine lungi și străvezii /pare un mort cu ochii vii”. (S dlhými vlasmi z mäkkého zlata, s dlhým, ligotajúcim sa šatom, vyzerá ako mŕtvola so živými očami.)

V ľudovej rozprávke *Fata in grădina de aur* sa hovorí o mladej kráľovskej dcére, ktorú jej otec väznil na zámku. Jedného dňa sa do nej zaľúbil drak, ale dievča ho odmietlo, vystrašené jeho nesmrteľnosťou. Po čase ho kráľovská dcéra prosí, aby sa stal smrteľným. Drak žiada Stvoriteľa o smrteľnosť, ale je odmietnutý. V tom čase sa princezna zaľúbila do princa a vydali sa spolu do sveta. Drak sa pomstil tým, že zhodil na dievča skalú. Mladý princ potom zomrel od žiaľu.

Eminescu rozprávku prepracoval. V nej bol Drak predobrazom Svetlonosiča. Eminescu z tejto ľudovej predstavy vytvoril génia. Namiesto postavy Draka, ktorý bol princípom zla, škodcu, postavil ducha a duchovnosť, vyššiu bytosť, ktorá nosí svetlo. Princeznu tiež priblížil k Svetlonosičovi, aby s ním mala spojenie. Zároveň ju zobrazil

ako obyčajného človeka. Ona mala možnosť vstúpiť do nesmrteľnosti, ale dala prednosť pozemskému životu. Počúvala páža nízkeho rodu a postavenia, čo pre ňu bolo znížením. Podľahla svojim pocitom a telesnosti. Hyperion sa nepomstil, pretože to nechcel a aj to bolo pod jeho úroveň ako vyššej bytosti. Základná zmena spočíva v tom, že miesto ľudovej postavy Draka, postavil duchovno a nekonečno, vyššiu postavu.⁷⁴

4.4.2 Analýza básne Luceafărul

Svetlonosič je lyrickoepická báseň. Epická schéma je kostrou, dej a postavy majú zase lyrický náboj. Cez symboly a metafory je vyjadrená filozofická myšlienka, morálne postoje, stavy duše a určitá básnická predstava. Toto prelínanie autorových myšlienok a obrazov je charakteristické aj pre romantizmus a básni dodáva veľkú hĺbku. V básni nachádzame i ďalší romantický rys, a to prekonanie prekážky.

Báseň sa skladá z deväťdesiatichštyroch sloh, rozdelených do šiestich častí. Každá sloha pozostáva zo sedem a osem slabičných jambických veršov, v ktorých sa striedajú mužské a ženské rýmy.

Báseň *Svetlonosič* má celistvú stavbu, založenú na spojení klasických a romantických prvkov, tie romantické tu prevládajú. Z klasických vymenujme dokonalosť formy, symetrickú konštrukciu, vycibrenosť a jednoduchosť umeleckého vyjadrenia. Patrí sem aj dilema Hyperiona, ktorý si musí vybrať medzi láskou k pozemšťanke a povinnosťou zostať tým, čím je, a to bytosťou vyššieho rádu. Ďalšie romantické prvky, ktorú sa tu vyskytujú, sú téma nepochopeného génia, zaľúbeného démona, búriaceho sa proti svojmu postaveniu, úzky vzťah medzi láskou a prírodou, vesmírne prvky, inšpirácie z ľudovej poézie, intenzita citov.

V štruktúre básne môžeme nájsť lyriku, epiku aj drámu. Lyricnosť vzniká predovšetkým z citového náboja, ktorý do básne vložil, z bezprostrednosti vyjadrovania, a tiež aj z hudobnosti formy, z prežívania postáv. Báseň je osobne precítaná. Čo sa týka drámy, je treba odlíšiť technické a obsahové poňatie. Po technickej stránke je báseň

⁷⁴ Col.: *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*. București : Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1979. str. 326 - 327

zostavená z viacerých výstupov, v ktorých je hlavný dej vyjadrený dialógmi. Z hľadiska obsahu hovoríme o dramatickom miešaní postáv medzi tým, čím v skutočnosti sú a čím by chceli byť. Do epiky môžeme zahrnúť schému a rozprávačský charakter básne.

Rovnako ako väčšina Eminescovej tvorby, tak aj táto báseň vychádza z filozofického základu: problém génia bol v romantizme stvárnený veľakrát a jeho poňatie vychádza z filozofie Schopenhauera, u ktorého myšlienka geniality zaujíma hlavné miesto v jeho filozofickom pohľade na svet. Eminescu dáva Stvoriteľa do súladu s nemeckou filozofiou, hlavne Kanta, Schopenhauera a Hegela. Obdarováva túto postavu úžasným citovým obsahom. Svetlonosičov let a popis vesmíru tiež vychádza z filozofických predstáv (Platon). Prahnutie génia po láske vychádza tiež z Hegela. Je to túžba génia dostať sa k sebe samému cez odraz v inej osobe.

Okrem rumunskej ľudovej tvorby použil Eminescu námety z antiky: Hyperion – ako počiatok – a Stvoriteľ sú prevzaté z antickej mytológie ako stvorenia, ktoré sú z večných častíc. Filozofické idey prenikajú celou básňou a sú tu vyjadrené mravné zásady a morálne prikázania. Ich presvedčivosť, lyrickosť a obraznosť dáva veršom veľkú hodnotu.

Eminescu zvlášťňuje dievča, robí ju jedinečnou („o prea frumoasa fată” - prekrásne dievča), vyzdvihuje jej krásu. Je to preto, aby ju mohol obdarovať obdivom k tajomnu, ktoré je nad ňou a aby ju mohol priblížiť nadprirodzenému stvoreniu – Svetlonosičovi (je tak možnosť prelínania oblastí zemských a vesmírnych).

Dve stelesnenia Svetlonosiča a vlastne jeho dva portréty, ktoré nasledujú, sú ukázkou kríženia sa rovín: pôvodná – mladík patrí do vesmírneho sveta, ľudské zobrazenie – prísluší do sveta pozemského. Svetlonosič žiada od Stvoriteľa, aby ho zbavil nesmrteľnosti:

„Reia-mi al nemuriri nimb
Și focul din privire,
Și pentru toate dă-mi în schimb
O oră de iubire...”

(„Vezmi mi svatožiaru nesmrteľnosti
a oheň z pohľadu môjho,
a za to všetko mi daj
jedinú hodinu lásky!”)

Ale Stvoriteľ nemôže súhlasiť s Hyperionom, pretože to by znamenalo nevyváženosť vesmíru, ktorá je daná od vekov. Postavy sa stávajú symbolmi. Je tu vzájomný odpor dvoch svetov, pozemského a vesmírneho. Rovnako tak to možno chápať ako rozpor (odpor) v básnikovej duši, ktorý sa cíti ako každý géniusa slabý i silný, smrteľný i nesmrteľný, človek aj boh.

Bytosť, ktorej sa Svetlonosič chce obetovať, prekonáva krízu. Krízu mladého človeka, ktorý dospieva. V tejto fáze je labilný, nerozhodný a takou sa stáva aj princezna. Táto zmätenosť bola vyvolaná túžbou po nepoznanom, niečím v d'ial'kach, čo je nad nami. Na druhej strane, odovzdanie sa svojmu osudu, do nesmrteľného a chladného sveta, je ideálne rezignovanie, o ktoré sa snaží každá vyššia bytosť. Konečná Svetlonosičova odpoveď je zdanlivo chladným, pretože on ostáva navždy mimo, ale romantickým konštatovaním základných rozdielov medzi dvoma opačnými svetmi: v jednom sa žije čistým pozorovaním, v druhom slepým inštinktom v tesnom kruhu šťastia. Eminescu tu vyjadruje tragiku svojho života a predstavu o tom, že génius, poézia, umenie sú veci, ktoré pretrvávajú večne, zatiaľ čo telesnosť a ľudské šťastie je pomínutelné. Na druhej strane, aj génius smúti, že mu nebolo dopriate dožiť sa skutočnej lásky, tiež okúsiť svetskú lásku. Lútuje, že tento vzťah pre neho ostáva nedostupný, že za svoju výnimočnosť musí obetovať svoj život a žiť v chlade a temnotách.

4.4.3 Kompozícia

Báseň je rozdelená na štyri časti:

- 1) Láska medzi princeznou a Hyperionom,
- 2) Idyla medzi Cätälinom a Cätälinou,
- 3) Cesta Hyperiona k Demiurgovi (Stvoriteľ) a Hyperionova žiadosť o zrušenie nesmrteľnosti,
- 4) Návrat Hyperiona na svoje miesto na nebi a zistenie, že princezna sa nemôže vymaniť zo svojho tesného kruhu.
- 5) Génus – nesmrteľný a chladný – vysokosť a nízkosť

Témy:

Milostná – dráma lásky, nedochádza k naplneniu.

Nezlučiteľnosť dvoch svetov – pochádzajú z iných sfér (medzi Cätälinom a Cätälinou – pozemšťania), Cätälina hľadá k Svetlonosičovi, sníva o ňom. Na druhej strane je svet vyššieho rádu, Stvoriteľ, ktorý niektorým dá nesmrteľnosť, ale daný stav nemôže meniť. Odlišnosť svetov, ktoré sa nedajú spojiť: Svetlonosič sníva o Cätäline, za lásku k nej by vymenil nesmrteľnosť. Je odhodlaný znížiť sa, pretože túži po láske a naopak, chce dievča povýšiť, ale ona toho nie je schopná. Sú tu neprekonateľné rozdiely, tieto dva svety sa nemôžu spojiť.

Spoločenská – postavenie výnimočného génia v prízemnej spoločnosti – spoločnosť nechápe výnimočných ľudí a tvorcov, je prízemná, preto musí tvorca žiť sám

4.4.3.1 Prvá časť

Z hľadiska štruktúry je báseň fantastická rozprávka, láska medzi Svetlonosičom (génus, nadprirodzená bytosť) a princeznou (vo veku, kedy môže byť opantaná zlým duchom: Zburătorul⁷⁵). Ich lásku môžeme chápať ako prítlačivosť protikladov, pretože Cătălina dychtí po absolútne v čase, ktorý chce Hyperion poznať konkrétne. Je tu opísaný sen mladého dievčaťa. Rozvinutie tohto obrazu je tak vesmírne, ako aj pozemské, zatiaľ čo atmosféra je roztúžená a doplnená nočnou krásou. Gestá oboch sú zdvorilé, až ceremoniálne, pretože pochádzajú z dvoch odlišných svetov. Je tu obraz dvoch bytostí, ktoré nie sú z jedného sveta. Večerný Hyperion sa zaľúbi do princezny a tá je naplnená rovnakým citom. Z pohľadu dievčaťa je Hyperion duch, krásny mladík z hviezdy, ktorého si privoláva v polosne. Je to ľudové spracovanie dospievania a pohlavného dozrievania mladých dievčiat. Ako píše G. Călinescu, aby dievča mohlo mať Svetlonosiča pri sebe, musí používať toto zvolanie: „Cobori în jos, Luceafărul blînd...“(Zostúp dolu, mierny Hyperion.)⁷⁶ Rozlúštenie je asi v tom, že zatiaľ čo pozemšťan dychtí po neobmedzenosti, duch zase potrebuje cítiť konkrétne.

Hyperion pozoruje dievča každý večer a cíti, že ho priťahuje. Blízkosť medzi ňou a Hyperionom sa odohráva vo sne: „Iar ea vorbind cu el în somn“ (A ona sa s ním rozprávala v spánku). Hyperiona vidí vo výnimočných rozmeroch. V duši mladého dievčaťa sa prebúda túžba, ktorá je vyjadrená zvolaním na adresu Hyperiona:

„Cobori în jos, luceafăr blînd Alunecînd pe-o rază, Pătrunde-n casă și în gînd Și viața-mi luminează.”	(Zostúp dolu, Hyperion, skĺzni po lúči, prenikni do domu a mysle a osviet' mi môj život.)

G. Călinescu o tomto zvolaní píše: „Cătălina strháva Luceafărula z neba pomocou formulky z bielej mágie, pretože je jasné, že nebeské teleso nezostúpi z vlastnej vôle, ale

⁷⁵ Zburător – v ľudovej verzii to je púštitel, zlý duch. V Eminescovej poézii je to génus.

⁷⁶ CĂLINESCU, G. *Opera lui Mihai Eminescu, volumul II*. București : Biblioteca pentru toți, Editura Minerva, 1983. str. 326

je priťahované jej zaklínadlom. Dievča skutočne našlo najvhodnejšie kúzlo, pretože Luceafărul, ako venerické nebeské teleso, nemohol byť necitlivý k volaniu lásky.⁷⁷

Nadpozemské bytosti majú možnosť premieňať sa. Hyperion sa na volanie dievčaťa vrhne do mora a premení sa v bledého mládenca so žiarivými očami a vlasmi a zjaví sa pred princeznou ako anjel. Pozýva dievča do svojho paláca na dne oceánu, kde sa jej všetci podriadia. Bohovia sú nesmrteľní a Hyperion premenený v Neptúna je krásny mŕtvy, s očami plnými života. Takže nesmrteľnosť je pre smrteľníkov len forma mŕtvych. Preto má dievča pocit chladu.

„Căci eu sunt vie, tu ești mort
Și ochiul tău mă-ngheață.“

(„Pretože ja som živá, ty si mŕtvy,
tvoje oči ma mrazia.“)

Druhý raz je jeho vzhľad démonický, pretože sa zrodil zo slnka a mesiaca: podľa gréckeho antického básnika Hesioda je noc bohyňa tieňov, dcéra zmätku, matka všetkých bohýň. Tentokrát démonický mladík sľubuje svojej neveste svadbu plnú hviezd a ponúka jej nebo, ktoré bude vynikať nad všetkými ostatnými. Ale aj tentokrát sa dievča odmieta vzdať sa pozemského života.

Dievča nie je schopné vystúpiť k Hyperionovi a žiada ho, aby sa stal smrteľným on. Na túto prosbu odpovedá kladne a z jeho slov vyplýva najvyššia obeta, ktorú je pripravený splniť dievčaťu, ktoré miluje. Je rozhodnutý zanechať svoju smrteľnosť.

⁷⁷ „Cătălina smulge pe Luceafărul din cer printr-o formulă teurgică, fiindcă e limpede că astrul nu coboară din propria-i voință, ci atras de descîntecul fetei: „Cobori în jos, luceafăr blînd/Alunecînd pe-o rază,/Pătrunde-n casă și în gînd/ Și viața-mi luminează.” Fata găsisse într-adevăr vraja cea nimerită, deoarece Luceafărul, fiind astrul veneric, nu poate sta nesimțitor la chemările iubiri.” Călinescu, G.: *Opera lui Mihai Eminescu, volumul, II.*. Bibliotecă pentru toți, Editura Minerva, București 1983, s. 326

4.4.3.2 *Druhá časť*

Druhá časť popisuje začiatok pozemskej lásky. Dvaja mladí môžu byť považovaní za symbol dvojice v pozemskom zmysle. Napriek tomu, že Cătălina na začiatku váha medzi ideálom a realitou, v podstate sa prispôsobuje Cătălinovi. Obaja sú z pozemského sveta. V tomto zmysle je atmosféra intímna, sú tu dôverné gestá. Komunikácia je priama, už sa neodohráva v snoch ako v prvej časti.

Tento obraz sa odohráva na zemi. Idyla medzi Cătălinou a Cătălinom symbolizuje prudkosť, pomocou ktorej sa vytvára citový vzťah medzi zástupcami „nižšieho sveta“. Atmosféra je až príveľmi intímna, ponížujúca, ona je princezná a on je páža. Hrdinka už nie je len krásnou princeznou, ale stane sa aj Cătălinou. To symbolizuje skutočnosť, že teraz je obyčajné dievča, ktoré sa môže zaľúbiť do akéhokoľvek mládenca. Cătălin už nie je to prosté dieťa, je páža z kráľovského okolia, s drzou odvahou v očiach. Sledujúc Cătălinu ho napadne, že by mohol skúsiť šťastie a dať Cătăline poriadnu lekcii lásky, zviest' ju.

V tejto scéne možno pozorovať bežný hovorový jazyk. Na začiatku je Cătălina zdržanlivá a vyznáva sa mu z lásky k Hyperionovi. Cătălin nachádza východisko:

„Hai și-om fugi în lume“, (Pod', utečieme do sveta),

a tak sa Cătăline vytratí sen o Svetlonosičovi.

Cătălin je protiklad Hyperiona: je pekný, ale prostý, nízky, trúfalý, drzý, rafinovaný, všetko má vopred premyslené. V básni pozorujeme i autorov misogynizmus. Cătălina tu je vykreslená ako žena (i keď dospievajúca), ktorá síce túži po „dokonalosti“, po Hyperionovi, ale nie je schopná odolať zvodom nízko postaveného pážaťa, skúseného krásavca. Nie je schopná ovládať svoje city. Eminescu vo svojich básňach často píše o žene, ktorá nie je schopná čistej lásky, ktorá nedokáže pochopiť génia.

Prvýkrát sa Hyperion premenil z dvoch základných prvkov: neba a mora. Druhýkrát to bol oheň, ktorý je na zemi jako miesto bolesti, nepokoja, trápenia. Absolútne preniká do prechodnej sféry, takže volanie princezny k Hyperionovi do nebeských výšin nemôže znamenať nič viac ako prechod lásky do absolútnej večnosti.

Hyperionov otec je teraz oheň, samo slnko a matka – noc. Princezna nie je pre Hyperiona len objekt spoznania samého seba, ale aj jeho milenka, objekt spaľujúcej vášne. Hyperionovi je však táto telesnosť zakázaná.

Idyla Cătălin - Cătălina zachytáva možnú lásku v ľudskej rovine. Cătălin, páža, je ovládaný konkrétnom a prítomnosťou. Je to výrazný kontrast s nadprirodzeným svetom, ktorý zastupuje Hyperion. Priestor, ktorý naopak definuje Cătălina, je úzky ako fyzicky, tak aj psychicky a bez silového napätia.

4.4.3.3 *Tretia časť*

Tretia časť vykresluje cestu Hyperiona vesmírnym priestorom a jeho rozhovor so Stvoriteľom. Znovu sme v mrazivej atmosfére kozmu. Hyperion chce Cătălinu pozdvihnúť do najvyšších výšok a súčasne prosí, aby ho Stvoriteľ zbavil nesmrteľnosti. Hyperionovi na taký odvážny let narastú obrovské krídla. Vďaka veľkej rýchlosti sa zdá, akoby bol neprestávajúci blesk medzi hviezdami. Chaos je abstraktný pojem, je nehmatateľný.

V dialógu so Stvoriteľom Svetlonosič prahne po obyčajnom živote, v ktorom bude, po svojom zhasnutí, nosiť meno Hyperion. Práve tak, ako je princezna vo vzťahu s Cătălinom pomenovaná Cătălina, tak aj Svetlonosič bude obdarený menom, keď sa chce stať smrteľníkom. Ale Stvoriteľ mu môže dať všetko, zem i more, ale smrteľnosť mu dať nemôže – „Pămîntu-n lung și marea-n larg / Dar moartea nu se poate”. (Šíru Zem a šíre more / ale smrť ti dať nemôžem). Svetlonosič je súčasť vesmíru, toho „všetkého“, čo predstavuje Stvoriteľ. Odlúčenie sa od celku by znamenalo zničenie rovnováhy sveta. A tak, ako posledný argument, vyzval Stvoriteľ Hyperiona, aby sa pozrel na zem, aby videl, čo ho tam čaká.

Na ceste Svetlonosiča pomedzi hviezdy nachádzame jednu z veľkolepých kozmických predstáv. Rýchlosť, ktorou letel Svetlonosič, je rýchlosť svetla:

„Porni Luceafărul. Creșteau
În cer a lui aripe,
Și căi de mii de ani treceau
În tot atâtea clipe.”

(Rozletel sa Svetlonosič.
Na nebi narástli jeho krídla,
A prešlo tisíc rokov
V tých niekoľkých chvíľach.)

Eminescu konkretizuje abstraktné myšlienky, takže rýchlosť letu vyjadruje bleskom:

[...] „Părea un fulger neînterupt (Vyzerá ako neprerušený blesk
Rățacitor prin ele.” Blúdiaci pomedzi ne⁷⁸)

Chaos je zase vyjadrený pomocou údolí a kopcov. Poľudštenie Svetlonosiča sa uskutočňuje cez slovo „dor” (túžba) vo verši:

„El zboară, gînd purtat de dor” (Letí, myseľ nadnášaná túžbou)

Na tejto ceste sa odkrýva titanská povaha Svetlonosiča.

4.4.3.4 Štvrtá časť

Štvrtý obraz nás zase vedie na zemský povrch, ale z pohľadu kozmického sveta. Hyperion sa znovu stal Svetlonosičom, vrátil sa na nebo a znovu vrhá svoje lúče na Zem. Máme tu krásny zemský obraz, ktorý kontrastuje s kozmickým z tretej časti. Svetlonosič objavuje cez krovie osamotený mladý pár. Dievča ho zbadá a volá ho ako predtým. Ľudia sú pomínuteľné bytosti, majú však šťastné hviezdy, zatiaľ čo Svetlonosič nepozná smrť. Zarmútený tým, čo vidí, už viac nepadá z výšky k dievčaťu, ale vzd'aluje sa a zo zármutkom konštatuje:

„Ce-ți pasă ție chip de lut, Dac-oi fi eu sau altul? Trăind în cercul vostru strîmt Norocul vă petrece, Ci eu în lumea mea mă simt Nemuritor și rece.“	(Čo ti záleží, tvár z hlíny, či to budem ja, alebo iný? Vy žijete vo vašom tesnom kruhu sprevádza vás šťastena ale ja sa cítim vo svojom svete nesmrteľný a chladný.)

Svetlonosič je pánom hviezdnej noci, je to anjel v podobe démona, je romantický, je krása, ktorá vzrušuje a desí zároveň. Meno Hyperion vychádza z mytologických prameňov: Hyperion je jeden zo šiestich titanov, matkou mu je Gaia (Zem) a otcom Uranus (Nebo).

⁷⁸ rozumej hviezdy

4.4.4 Preklad Viléma Závadu

Vilém Závada preložil jednu z najznámejších básni Mihaia Eminescu *Luceafărul*. Ako sme spomenuli vyššie, Eminescu použil striedavý rým, mužské a ženské zakončenie i kompozícia prekladu je zhodná s originálom. Závada si zvolil názov básne vybral Hyperion. Keď si prečítame báseň v origináli, zistíme, že Eminescu použil výraz Hyperion len v určitej fáze básne. A to konkrétne na mieste, kde Stvoriteľ odpovedá Svetlonosičovi na jeho prosbu, aby sa stal nesmrteľným. Závada toto pomenovanie, že je jednak v básni a jednak je to zrozumiteľné slovo aj pre českého a slovenského čitateľa. Preklad výrazu Hyperion do češtiny i do slovenčiny predstavuje problém, pretože asociuje so starším výrazom Večernica, ktorá je ženského rodu a teda nemôže reprezentovať mužskú postavu.

Pri porovnávaní prekladu s originálom som sa zamerala na malé nezrovnalosti, alebo odbočenia. Hneď na začiatku pôsobí rušivým dojmom prvý verš druhej strofy „Dělala svému otci čest“. Toto slovné spojenie je vyjadrením toho, že sa správala tak, aby sa za ňu otec a kráľovský dvor nemuseli hanbiť. V origináli o niečo takom ale nie je reč. Je tam spomenuté, že bola jedináčik a najmilšia zo všetkých. Závada nevyjadril, že bola jediné dieťa rodičov. Snažil sa spojenie „Dělala svému otci čest“ vyjadriť tým, že ju mali všetci radi. Tento verš sa trochu vymyká z celkového rázu básne. Závada vyjadril to, že princezna bol hodna kráľovského pôvodu, čím podčiarkol kontrast s jej poklesnutím k pážaťu. Jiří Levý vo svojej knihe *Umění překlada* v kapitole o analýze prekladu píše, že odchýlka prekladu od originálu môže v básni pôsobiť organicky, ak nenarušuje myšlienku básne.⁷⁹ To Závada dosiahol. Keď sa na spojenie pozrieme z funkčného hľadiska, Závada potreboval vyjadriť danú skutočnosť a zároveň utvoriť rým s výrazom v siedmej strofe „hvězd“.

Prvé dva verše z dvanástej slohy (strana 80) preložil Závada ako „Mluví teď s ním i ve snění a vytýka mu jemně:“. Keď sa pozrieme na originál, tak ten v znie (doslovný preklad): „A ona s ním hovoriac vo sne, zťažka dýchajúc si povzdychne. („Iar

⁷⁹ LEVÝ, J. *Umění překlada*. Praha : Panorama, 1983.

ea vorbind cu el în somn./Ofînd din greu suspină:“). Pridaním slova „vytýta“ tak Závada zosilnil situáciu. Eminescu sa snažil vyjadriť, že dievča je ešte neskúsené, zmätené. Použitím „Ofînd din greu suspină:“ vyjadril, že sen ju znekludnil. Naopak Závada použil slovo silnejšieho významu, ktorý ale zjemnil výrazom „jemně“. V preklade je navyše použitá len otázka „proč neseštoupiš ke mně?“, v origináli je to ešte umocnené imperatívom „Vină“.⁸⁰

Keď si obe slohy prečítame v celku, zistíme, že vystihujú podstatu, akési túžobne očakávanie zostúpenia.

Privolávanie Hyperiona sa v básni objavuje na troch miestach. V origináli prvé znie:

„Cobori în jos, luceafăr blînd, Alunecînd pe-o rază, Pătrunde-n casă și în gînd Și viața-mi luminează!“	„Jen pojd', Hyperione, níž, spuť se po hvězdném svítu, pronikni myšlenky i mříž a život ozař mi tu!“

Preklad zodpovedá originálu, princezna volá Svetlonosiča, aby zostúpil dolu a prežiaril jej život. Závada vložil na koniec tretieho verša výraz „mříž“, kvôli zachovaniu rýmu a rytmu. Ďalšie zvolanie je v origináli totožné s prvým:

„Cobori în jos, luceafăr blînd, Alunecînd pe-o rază, Pătrunde-n casă și în gînd Și viața-mi luminează!“	„Hyperione, sestúp níž, spuť se po hvězdném svítu, pronikni myšlenky i mříž a život ozař mi tu.“

Posledné zvolanie nachádzame v závere básne, kde pozorujeme určité významové zmeny. Už ho princezna neprivoláva do izby, ale do lesa, kde ju Svetlonosič nachádza v náručí pážat'a. Princezna zároveň už nehovorí o osvietení života, ale šťastia:

⁸⁰ príd' – moldavský imperatív, spisovne je vino

„Cobori în jos, luceafăr blînd,
Alunecînd pe-o rază,
Pătrunde-n codru și în gînd
Norocu-mi luminează!“

„Snes se, Hyperione, snes,
spust' se po hvězdném svítu,
pronikni myšlenku i les
a štěstí ozař mi tu.

Pätnästa strofa znie v origináli: A tam, kde do vody padol, sa otáčajú (tvoria) kruhy. Závadov preklad: „A na tom mišt' bubliny, se po hladině šíří,“. Keď niečo padne do vody, tak sa nám ukazujú útvary podobné kruhu. Bublina je už teleso, ktoré má objem. Tie sa tvoria, keď je niečo pod hladinou a je tam vzduch. Použitie výrazu „bublina“ môže vyjadrovať úplné zmiznutie Hyperiona pod hladinou. S tým sa v kontraste nachádza jeho premena v mladíka, ktorý sa zjaví na hladine. Tento výraz nesie v sebe náznak života pod hladinou.

Tridsiata strofa sa v preklade od originálu odlišuje. Nájeme tu slová navyše. Prekladám z originálu: Na pramienkoch jeho čiernych vlasov/ mu horí koruna, zdá sa/ prichádza vznášajúc sa v skutočnosti/ kúpajúc sa v slnečnom ohni (žiare). Závadov preklad:

„A zlatá koruna se skví,
na černých vlasech plane,
když pluje v září sluneční
k princezně milované.“

(Pe negre vișele-i de păr
Coroana-i arde pare,
Venea plutind în adevăr
Scăldat în foc de soare.)

Závada použil pre zafarbenie koruny výraz zlatá, hoci v origináli nie je. No koruna vôbec nemusí byť zlatá, skôr sa zdá červená, rozpálená: „Coroana-i arde pare/ venea plutind în adevăr“. Ďalej Závada preložil posledné dvojveršie ako: „když pluje v září sluneční/ k princezně milované.“ Doslovný preklad originálu znie: prišiel skutočne vznášajúc sa/omývaný v slnečnom ohni. Závada pridal k zneniu v origináli aj spojenie k „princezně milované“, keďže potreboval ešte jeden verš. Napriek tomu, že použil slová, ktoré sa v origináli nenachádzajú, vystihol podstatu.

V štyridsiatej slohe je preklade otázka. Eminescu však použil na tomto mieste oznamovaciu vetu, aby docielil význam, že Svetlonosič sa zmieruje s tým, že kvôli pozemskej láske musí obetovať svoju nesmrteľnosť, svoje postavenie, ktoré ho radí na

miesto génia. Nepýta sa, je to jeho rozhodnutie, on vie, že niečoho sa musí vzdať. Opytovacia veta v preklade stráca význam, akoby Svetlonosič váhal, či je to dobrá voľba, akoby sa pýtal dievčaťa, či je to správne. Ale nadprirodzená bytosť (génus) sa nepýta, nežiada o radu človeka. V preklade tak chýba akási rozhodnosť a zmierenosť s tým, čo chce urobiť, že je to tak správne.

Keď sa pozrieme na ďalšie slohy, tak napríklad v štyridsiatej šiestej slohe použil Závada priamu reč, ktorá je v origináli vyjadrená ako vnútorný monológ. Sloha preto pôsobí skôr ako plán, ktorý sa rodí v Cătălinovej hlave. V duchu si hovorí, ako Cătălina vyrástla do krásy, a že teraz je tá správna chvíľa dvoriť sa jej. O dve slohy ďalej preložil Závada vetu „- Ce voi? Aș vrea să nu mai stai/ Pe gânduri totdeauna,“(Čo chcem? Chcem, aby si nebola stále tak zadumaná) ako “Chci, by ses mračit přestala,/ podobna kakabusu,“. Skutočnosť, že použil výraz kakabusu, bolo dané tým, že hľadal rýmovú koncovku pre výraz zo štvrtého verša, ktorý znie: „mně dala aspoň pusu.“ Myšlienka, aby sa prestala mračiť, vyjadruje tiež váhavosť a akúsi vzpornú povahu ešte detí. Aj nasledujúca sloha má v originále silnejší význam „- Dar nici nu știu măcar ce-mi ceri,/ Dă-mi pace, fugi departe –, (Vôbec neviem, čo odomňa žiadaš, daj mi pokoj, bež odtiaľto). Princezna nechce prijať Cătălinove vyznania, jej srdce stále túži po Svetlonosičovi. Je tu vyjadrená neochvejná túžba. Závada preložil toto dvojveršie pokojnejšie, nevyháňa Cătălina, len mu hovorí, že nevie, čo je to pusa. Princezna je nevinná, neskúsená a túži po láske. Je tu zaujímavé, ako Eminescu vykreslil celý psychologický vývin, ktorý prebieha v mysli mladého dievčaťa, keď sa zoznamuje s citmi, s láskou, s erotikou a vlastne dospieva.

V päťdesiatej šiestej strofe máme v Závadovom preklade výraz ohava, zatiaľ čo originál znie: na nič (de nimic). Dievča hovorí Cătălinovi, že je na nič, že nie je k ničomu dobrý, že je lenivý, čo Závada preložil ako ohava. Pravdepodobne použil toto slovo kvôli rýmu v prvom verši. Ale nevystihuje podstatu toho, čo chcel povedať Eminescu.

Šesdesiata piata sloha nám v origináli ponúka otázku Stvoriteľa k Svetlonosičovi, či chce mať ľudskú podobu a byť človekom. V preklade je otázka vypustená, je tu len

akési konštatovanie. Otázkou dávame ešte možnosť výberu, kdežto oznamovacia veta ukazuje na to, že to tak je. Ale Stvoriteľ nenaznačuje, že by Svetlonosičovi ľudskú podobu dal. Len sa mu snaží vysvetliť, prečo mu nemôže vyhovieť. Pýta sa ho, či sa chce stať človekom, ktorý skončí v hrobe.

Keď sa pozrieme o dve slohy ďalej na originál, prvé dva verše znejú: „Ei doar au stele cu noroc/ Şi prigoniri de soarte,“ (Oni majú len šťastné hviezdy/ a prenasledovanie osudom). Závadov preklad: „Jen se jim štěstí ukáže,/ už rány osudu je drtí.“ Nastáva tu zosilnenie významu oproti originálu. V ňom sa píše, že ľudia majú dobré a zlé obdobia života, že všetko je premenlivé. Závada prekladá, že ak je raz niečo dobré, hneď prichádza nejaká pohroma. Ak sa však pozrieme na ne komplexnejšie, zistíme, že možno chcel takto doceliť premenlivosť a neistotu ľudského údely.

Každý preklad je interpretácia a kompromis. Jiří Levý píše, že je potreba zachovať tie formy, ktoré majú sémantickú funkciu. Nedá sa teda trvať na zachovaní foriem⁸¹. Tak je to i v preklade Viléma Závady, ktorý zachytil hlavnú myšlienku básne. Ako sme si všimli pri porovnávaní s originálom, ak nie sú myšlienky vyjadrené na tých istých miestach ako v origináli, nájdeme ich na iných miestach.

⁸¹ LEVÝ, J. *Umění překlada*. Praha : Panorama, 1983. str. 46

4.5 Báseň *Glossă*

Báseň *Glossă* prvýkrát uverejnil v roku 1883 Titu Maiorescu. Jej definitívna podoba vyšla až o rok neskôr. V tom období sa utvárali tri podoby básne *Glossă*. Dve mali deväť strof a jedna desať. Titu Maiorescu dal prednosť poslednej z menovaných, pre jej vyváženosť a úplnosť⁸².

Glossă je filozofická báseň, v ktorej Mihai Eminescu predkladá nadprirodzenému človeku etický kódex. Ten je zostavený na základe poznania sveta a zároveň spoznávania seba samého. Eminescova báseň *Glossă* má tiež klasickú formu, pretože pozostáva z rovnakého počtu strof, aký je počet veršov v prvej strofe. Skladá sa z desiatich strof po ôsmich veršoch, pričom prvá a posledná sloha ešte raz opakujú citované verše. Báseň má pravidelný jambický rytmus. Počínajúc druhou slohou, posledný verš každej strofy pochádza z prvej a všetky sú tiež súčasťou poslednej strofy, ale v opačnom poradí. Báseň vyjadruje filozofické úvahy, myšlienky a rady básnika. Filozofické idey sú prevzaté zo Schopenhauerovej a Kantovej filozofie.⁸³ Ústredným motívom je svet, ktorý autor vidí ako divadlo, kde sú ľudia bábkami. V prvej strofe vidíme základné témy básne, napríklad v prvom verši sa hovorí o plynutí času: „Vreme trece, vreme vine,“ („čas plynie, čas prichádza“).

Hlavná myšlienka je potreba povýšiť sa nad nespravodlivosť a vratké postavenie človeka a tvorcu v spoločnosti a v dejinách. Je potrebné odpútať sa od vecí, ktoré sú nekľudné, vyvolávajú zlo a smútok. Básnik sleduje klamlivosť hodnôt a ideálov, faloš histórie, fraškovité predstavenie života na zemi, ktoré pozoruje z diaľky, ale nezasahuje do neho. Nemôže prekonať čas, a tak sa vzdáľuje, aby skúsil spoznať sám seba.

Myšlienky súv básni zachytené ako všeobecné pravdy, ktoré pomáhajú človeku žiť tak, aby bol jeho život hodnotný. Ten, kto všetkému odoláva, je nadprirodzená

⁸² Col.: *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*. București : Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1979.

⁸³ CĂLINESCU, G. *Opera lui Mihai Eminescu, volumul II*. București : Biblioteca pentru toți, Editura Minerva, 1983. str. 225-245

bytosť, ktorá sa izoluje do odlúčenosti, pretože už rezignovala na to, aby do života zasahovala. Je tu vidieť myšlienku, že život je ustavičný boj, že nič nie je také jasné a jednoduché. Človeka čaká veľa nástrah, s ktorými sa musí vysporiadať.

Zo štylistického hľadiska je zaujímavý jednoduchý štýl a krátke, stručné vety. Báseň je založená na antitézach „rău-bine”, „trecut-viitor”, „vechi-nou”, „etern-efemer”, ktoré majú zdôrazniť obojakosť života.

Báseň vyniká jasnosťou myšlienok a jednoduchosťou básnických vyjadrení. Vidíme tu abstraktné pojmy, budúcnosť a minulosť, ktorým bola daná konkrétnosť: „dve stránky na jednom liste“. Vzniká tu silný kontrast medzi zlom, nenávisťou a klamstvom, čo charakterizuje život obyčajných ľudí, a rozumom, triezvosťou, odstupom a iróniou, čo je zase charakteristické pre postoj k životu bytosti nad časom. Skoro každý verš básne je pravidlo, alebo nejaká mravná zásada.

4.5.1 Analýza básne *Glossă*

Glossă je filozofická báseň, ktorá, ako sme spomínali vyššie, mala na začiatku viacero verzií. T. Maiorescu však nakoniec vybral práve tú, ktorá mala desať slôh, pre jej ucelenosť a rovnováhu. V prvej strofe je každý z ôsmych veršov znázornenie istého samostatného sveta. V tejto strofe rozpoznávame aj hlavnú myšlienku celej básne. Pozostáva zo všeobecne platných právd.

*„Vreme trece, vreme vine,
Toate-s vechi și nouă toate;
Ce e rău și ce e bine
Tu te-ntreabă și socoate.
Nu spera și nu ai teamă,
Ce e val ca valul trece;
De te-ndeamnă, de te cheamă,
Tu rămâi la toate rece.“*

Pozrime sa bližšie na prvú strofu a zároveň tak aj na refrény básne:

- „*Vreme trece, vreme vine*“, tu je obsiahnutá téma nenávratnosti času, ktorý plynie.
- „*Toate-s vechi și nouă toate*“, označuje hromadenie minulosti a budúcnosti v prítomnosti, a tak vyvoláva ilúziu šťastia. Všetko, čo človek prežil a prežije sa stretáva v danom okamžiku.
- „*Ce e rau și ce e bine*“, tu sú zobrazené dve etické roviny, medzi ktorými prebieha ľudské bytie. Človek a jeho život sa pohybuje medzi dobrom a zlom a je treba vedieť si vybrať.
- „*Tu te-ntreabă și socoate*“, je spojenie dvoch slov v rozkazovacom spôsobe, ktoré nabáda ľudskú bytosť, aby sa pozerala na prítomnosť, aby ju skúmala, a tým mohla porozumieť a spoznať minulosť a budúcnosť. Nadprirodzená bytosť vidí, že čas na zemi nie je večný, ako ten jej.
- „*Nu spera și nu ai teamă*“, vyjadruje to, aby sme si sami nevytvárali klamlivé nádeje, ktoré nemôžeme realizovať, a ktoré ani nemôžu byť realizované. Na druhej strane, v rovnakej miere, nie je potreba sa obávať toho, čo je okolo. Génus (nadprirodzená bytosť) sa musí vzdať ľudských citov „speranță“ (nádej) a „teamă“ (strach) a vzdialiť sa od sveta, ktorý ho obklopuje.
- „*Ce e val ca valul trece*“, je tu zachytená rovnaká myšlienka nenávratnosti času, ako v prvom verši, ktorý nám ukazuje pomínutelnosť ľudskej bytosti.
- „*De te-ndeamă, de te cheamă*“, je tu zahrnuté to, že človek by si mal zachovať cestu, po ktorej ide, bez toho, aby sa vydal na inú. Napriek tomu sa môže stať, že z cesty zíde, ale vráti sa.
- „*Tu rămâi la toate rece*“, nám predstavuje obraz bytosti, ktorá si umírtvuje dušu, aby vnímala menej bolestne, čo sa okolo nej deje. Niečo podobné nachádzame aj v básni *Luceafărul*

V druhej strofe môžeme rozoznať myšlienku plynutia času a povrchnosť, ktorá sa týka stotožnenia s pravdou, alebo klamstvom. Je potrebné spoznať samého seba, aby

sme mohli žiť s okolím, ktoré nás obklopuje. Začína predstavou o poznaní pomocou zmyslov: “Multe trec pe dinainte,/ In auz ne sună multe...” (Veľa sa stane, dostane sa až k nám/k nášmu sluchu). Sloveso “trec” (v infinitíve a trece – plynúť) znázorňuje krátke trvanie všetkého, čo je okolo nás. Svet, ktorý nás obklopuje, je pomimutelný a génus (Eminescu často spája génia s nadprirodzenou bytosťou, vid’ Luceafărul) sa potrebuje od neho izolovať, a o to sa snaží pomocou sebapoznávania: “Tu aşeza te deoparte,/ Regăsindu-te pe tine,” (Ty len sed’ bokom a hľadaj sám seba). Človek sa nemôže dať zlákať zbytočným rámusom života, ktorý sprevádzajú „zgomote deşarte,) prechodné zvuky bez významu, ale musí dať na vlastný úsudok, konať podľa vlastného rozumu.

“Tu aşeză te deoparte,
Regăsindu-te pe tine
Cînd cu zgomote deşarte
Vreme trece,vreme vine“

Rozdiel medzi minulosťou a budúcnosťou v tretej strofe je nepravdepodobný pojem. Je to preto, že sa nachádzajú v krátkodobej prítomnosti: „Ce din moartea ei se naşte/ Şi o clipă ţine poate” (čo sa z neho – šťastia – rodí, vydrží len chvíľu). Čas je zredukovaný na chvíľu (“clipă”), čo zdôrazňuje, že šťastie je pomimutelné a má klamlivú masku šťastia („mască fericirii ”).

„Nici încline a ei limba
Recea cumpăn-a gîndirii
Inspre clipa ce se schimbă
Pentru masca fericirii,“

Ako píše G.Călinescu: „Momenty sù staré a nové, teda prototypy pre toho, kto <pozná> ten moment, pre znalca čistej látky, ktorý dokáže vidieť jednotnosť v rôznostvornosti.“⁸⁴

V štvrtej strofe nachádzame ústredné pojmy Dobro a Zlo, medzi ktorými sa „vznáša“ ľudská bytosť. Človek by ich mal odhaliť, aby sa naučil rozoznať klamlivé veci od pravých. Je tu zobrazené predstavenie sveta, v ktorom sú ľudia hercami a hrajú

⁸⁴ „Clipele sînt vechi şi nouă, adică prototipistice, pentru cine <cunoaşte> clipa, pentru subiectul cunosător pur, care ştie să vadă uniformul în divers” CĂLINESCU, G. *Opera lui Mihai Eminescu, volumul II*. Bucureşti : Biblioteca pentru toţi, Editura Minerva, 1983.str. 239

svoje roly, riadené osudom. Život je plný nástrah, sú v ňom momenty, keď sú šťastní, aj tie, keď sú smutní „și de plînge, de se ceartă“ (nech plačú, nech sa hádajú). Reakcia bytosti nad týmto dianím je vzdialiť sa a prečkať v ústraní, („tu în colț petreci în tine“), aby mohol sledovať predstavenie, a tak si mohol vybrať „ce e rău și ce e bine“ (čo je zlé a čo je dobré).

„Privitor ca la teatru
Tu în lume să te-nchipui
Joace unul și pe patru
Totuși tu ghici-vei chipu-i“
Și de plînge, de se ceartă,
Tu în colț petreci în tine
Și-nțelegi din a lor artă
Ce e rău și ce e bine.”

Piata strofa sa zameriava na predstavu budúcnosti a minulosti, ktoré sú „file“(stránky) prítomnosti. „Viitorul și trecutul/Sunt a filei două fețe,/.../ În prezent le-avem pe toate,“, to nám ukazuje, že minulosť, prítomnosť a budúcnosť sú len konvencie. Žijeme v pominuteľnej prítomnosti, ktorá zahrňuje všetko. Prítomnosť predstavuje zbytočnosť, márnivosť, ale zároveň aj akési „otvorené okno“ do sveta minulosti a budúcnosti. Je to jediná konkrétna forma existencie: „Vede-n capăt începutul/Cine știe să le-nvete“ (vidí v konci začiatok/kto vie, učí sa ich). Ako píše Călinescu, vo štvrtej a piatej slohe nachádzame Schopenhauerove myšlienky.⁸⁵

Ilúziu a dôveru nájdeme v šiestej strofe vo verši: „Nu spera și nu ai teamă“. Tento verš má pre ľudstvo symbolickú hodnotu. Netreba si teda robiť ilúzie, zbytočné nádeje, ani sa báť, či desiť toho, čo vidíme, alebo cítime vo svojom okolí:

„Și de mii de anii încoace
Lume-i veselă și tristă
Alte măști, aceeași piesă,
Alte guri, aceeași gamă,
Amăgit atât de-adesă
Nu spera și nu ai teamă.“

⁸⁵ idem s. 239-240

V siedmej strofe znovu nachádzame myšlienku plynutia času a pomínutelnosti diania. „Ce e val, ca valul trece.“ (čo je vlna, ako vlna plynie) Túto myšlienku zároveň umocňujú vodné obrazy v nasledujúcej strofe ako „cîntec de sireană“ (pieseň morskej sirény), „vîrteje“ (vodný vír), ktoré nám napovedajú, že svet je rovnako meniteľný a tvárny ako more.

V ôsmej strofe sa nám ukazuje tá istá atmosféra ilúzie, ktorá môže meniť ľudské bytosti. Ale len charakter nezvedie z nesprávnej cesty. Jediný, kto je schopný viesť poctivý život, je bytosť nad časom. Tá jediná je uchránená od klamstiev.

„Tu pe-alături te strecoară
[...]Din cărarea ta afară“

Deviata strofa sa sústreďuje na postavenie bytosti, ktorá zostane vždy chladná, neprispôsobivá, ktorá nevstupuje do diania vôkol nej. Vie, že nemôže zmeniť prirodzený beh sveta.

De te-ating, să feri în laturi,
De hulesc, să taci din gură;
Ce mai vrei cu-a tale sfaturi,
Dacă știi a lor măsură;
Zică toți ce vor să zică,
Trecă-n lume cine-o trece;
Ca să nu-ndrăgești nimică,
Tu rămâi la toate rece.

Posledná sloha je prvou strofou v obrátenom poradí veršov. Možnosť ako sa človek môže zachrániť je mať chladný postoj k životu a byť bez ilúzií. To je jediná cesta, ktorá ho môže ochrániť od trápení.

Ako sme spomínali vyššie, báseň *Glossă* vznikla na koncom roka 1883, teda v tom čase, keď u Eminesca začali prejavovať prvé príznaky choroby. V básni nachádzame životné múdrosti a pravdy a báseň je spolu s básňou *Luceafărul* majstrovské dielo. Nachádzame v nej výrazne spracovaný osud romantického génia,. Ten je veľmi dobre a podrobne zachytený aj v spomínanom diele *Luceafărul*. V týchto básňach je génus bytosť, ktorá je prejavom zvrchovanosti. Jeho neobyčajný pôvod ho

stavajú nad ľudstvo a čas. Nešťastie a nesmrteľnosť sú géniove vnútorné presvedčenia. Génius vie, že ľudia nie sú schopní dosiahnuť jeho veľkosť, a tak zostáva sám: „Ale ja sa vo svojom svete cítim nesmrteľný a chladný.“⁸⁶

4.5.2 Preklad Viléma Závada

Báseň *Glossă* preložil do češtiny Vilém Závada⁸⁷. Rovnako ako pri básni *Luceafărul*, slovenský preklad zatiaľ neexistuje. Závada zachoval i grafickú stránku básne, prvá a posledná strofa sú písané kurzívou. Rovnako ako v origináli, aj v preklade majú verše zmysel aj obverš:

*Čas se blíží a dál spěje.
Co je dobré a co zlé je,
nedoufej a neměj strachu,
když tě zavolají, brachu*

*Staré s novým v jedné době.
zeptej se a spočti sobě;
co je vlnou, zajde na dně,
postav se vždy k všemu chladně.*

Zmenou grafickej stránky či sprehádzaním veršov, by báseň stratila svoju výpovednú hodnotu.

V prvej, základnej slohe v siedmom verši použil Závada výraz „brachu“. Originál verša znie: „De te-ndeamă, de te cheamă,“ (nech ťa vyzývajú, nech ťa volajú). Výraz „brachu“ sa v origináli nevyskytuje, ale Závada ho pravdepodobne vložil kvôli rýmu. „nedoufej a neměj strachu/ když tě zavolají, brachu.“

⁸⁶ „Ci eu în lumea mea mă simt/Nemuritor și rece.“ EMINESCU, M. *Opera literară, Volumul I., Poezii publicate în timpul vieții*. Galați : Editura Porto. Franco Muzeul literaturii române, 1991. str. 156

⁸⁷ EMINESCU, M. *Až září voda tmavá...* Praha : Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1964. str. 104

V ďalšej strofe nachádzame známy obraz z Biblie, ktorý znamená pomínelnosť života: „Mnohé príjde, v prach se zvrátí,“. Kvôli rýmu Závada zamenil tiež pozície tretieho a štvrtého verša. V ďalšom dvojverší, spojil oba verše originálu do jedného a dodal navyše ďalší, v ktorom použil inverziu. „Tu așează-te deoparte,/ Regăsindu-te pe tine,“ (Ty sed' stranou/ hľadajúc sám seba), „Hledej sebe a sed' stranou, at' se co chce v světě děje“. Kvôli rýmu je potom daný i výraz „podívanou“, ktorý je v nasledujúcom, siedmom, verši.

Podľa našej mienky sú vydarene preložené prvé štyri verše tretej strofy, kde Závada vystihol podstatu a myšlienku originálu. Ako sme spomínali vyššie, šťastie je pomínelné, a preto netreba strácať tvár len pre chvíľkové šťastie.

„Neměň též nic na jazyku
vážek svého pomyšlení
ani v onom okamžiku,
jež se v masku štěstí mění.“

Štvrtá strofa odzrkadľuje život človeka, a to, ako sa zachovať v situáciach, keď je treba vybrať si medzi dobrom a zlom. To sa Závadovi podarilo vystihnúť. V piatom a šiestom verši zase použil inverziu, ktorá však nepôsobí rušivým dojmom. Siedmy verš, ktorý v origináli znie: „Și-nțelegi din a lor artă“ (a pochop z ich umenia), preložil Závada ako: „pochop dobre na umění“. Do verša vložil výraz „dobře“, ktorý nabáda, aby sme si „dobře“ rozmysleli a vedeli si správne vybrať a rozhodnúť sa.

V piatej slohe opäť použil inverziu medzi treťou a štvrtou strofou. V druhej polovici strofy, v piatom a šiestom verši Závada opis. „Tot ce-a fost ori o să fie/ În prezent le-avem pe toate,“ (Všetko, čo bolo a čo bude/ to všetko máme v prítomnosti) a preklad: „prchlé roky, nová léta/v jádře jsou už v naší době.“ Vo výrazoch „prchlé roky, nová léta“ je obsiahnutá i minulosť a budúcnosť. Vyjadrením „v jádře jsou už v naší době“ Závada poukázal na to, že prítomnosť, ktorú žijeme, je prítomnosť našej minulosti, a aká bude budúcnosť, to záleží zase na našej prítomnosti. Túto Eminescovu myšlienku tak vystihol dobre.

Preklad šiestej strofy je najviac rozmanitý. Prvé dva verše vystihujú obraz originálu, a to zmenu, ktorá sa neustále deje okolo nás. „Căci acelorași mijloace/ Se supun cîte există,“ (pretože tým prostriedkom / sa podrobujú všetko, čo je živé), preložil Závada ako „A že na každom tu kroku/ všechno mění se, co žije,“. Je pravda, že Eminescu vyjadril konkrétnejšie to, čo zmeny spôsobilo, zatiaľ čo Závada hovorí vo všeobecnosti. Šiesty verš originálu sa nenachádza v preklade vôbec, ale namiesto neho zase tu máme verš navyše: "Alte guri, aceeași gamă,“ (Rôzne ústa, rovnaká škála), pravdepodobne opäť z dôvodu zachovania rýmu s refrénom. Siedmy verš v preklade z originálu znie: „sklamáný tak často“ (Amăgit atât de-adesă). Vilém Závada však verš preložil ako: „Až na tebe smutek sedne,“. Smútok je stav, v ktorom sa môže nachádzať sklamaný človek, takže Závada veršom „až na tebe smútek sedne“ opísal podobné rozpoloženie. Nič však v preklade nenaznačuje, že sklamanie je časté a že to nie je len chvíľková záležitosť.

V nasledujúcej slohe v prvom verši použil Závada namiesto výrazu „vezi“ (vidíš), výraz „žiješ“: „Nu spera cînd vezi mișeii“ (nedúfaj, keď vidíš naničodníka), „Nedoufej, když žiješ s hlupci“. U Eminescu sa život a jeho spôsob naničodníkov priamo nedotýka nášho života. Nežijeme s „hlupci“, ako preložil verš Závada. Ten nás viacej vtáhuje do života a do diania okolo. Štvrtý verš je zaujímavý tým, že Eminescu v ňom použil prenesený význam: „stea în frunte“, ktorý znamená byť lepší, ako iní. Tento verš Závada preložil ako: „byť ti v duši hvězda hoří;“. Eminescu používa tento výraz zvyčajne pre človeka, ktorý je výnimočný, popredný, vedie ostatných za sebou. Závada zaznamenal niečo podobné, len túto vlastnosť výnimčnosti uložil nie ne čelo, ale do srdca. V oboch prípadoch však ide o výnimočných ľudí, aj keď v origináli tento výraz viacej pripomína ľudový pôvod. Závada prekladal za pomoci podstročníka Evy Strebingerovej. Je pravdepodobné, že iba na jeho základe nie vždy celkom dobre porozumel originálu. Alebo si výraz vyložil inak, tak, aby ho mohol zakomponovať do prekladu.

Nasledujúca strofa nám ukazuje, že jediný, kto môže viesť poctivý život, je bytosť, ktorá stojí nad týmto všetkým malým dianím. Všimnime si preklad štvrtého,

piateho a šiesteho verša. „Tu pe-alături te strecoară/Nu băga nici de seamă,/din cărarea ta afară“ Preklad originálu znie: (ty preklzni okolo/ani neber na vedomie/z ktorého ťa vonku vyzývajú). Strmeň ich preložil ako „Ty choď raději vždy bokem;/byť sám nedržels je v šachu/protáhneš se jejich okem,“. V origináli je zrejmé, že je potrebné všetko nechať ísť svojou cestou a nestarať sa, ostať bokom, nechávať voľnosť. Použitím varovného až prikazovacieho tónu v predposlednej strofe, hlavne v prvých dvoch veršoch, Závada síce vynechal podmieňovací spôsob v origináli, tým ale dal doraz na to, čomu je dobre sa vyhýbať. U Eminesca sú tieto verše poňaté ako rady, čo u Závadu tiež, avšak v konkrétnejšom zmysle. „De te-ating, să feri în laturi,/ De hulesc, să taci din gură;“ (Chraň sa stranou, aby sa ťa nedotkli/ mlč, nech sa nerúhaš), v praklade „Varuj se vždy styku s nimi,/nemluv na ně, ať si klejí.“

Záverom:

Preklad básne zachováva myšlienku originálu, a to i napriek tomu, že obaja básnici žili v úplne odlišnej dobe. I keď Závada často používa inverziu, buď kvôli rýmu, alebo ozvláštneniu verša, preklad jednotlivých slôh a celej básne podáva obraz originálu pomerne presne. Hoci pracoval pomocou podstročníka, je báseň natoľko prepracovaná, že zachováva Eminescovu myšlienku.

Záver

Vo svojej diplomovej práci som sa venovala analýzam vybraných básni najväčšieho rumunského i svetového romantického básnika Mihaia Eminesca a zároveň analýzou ich prekladov, ktoré vyšli v slovenčine i v češtine. Po výklade o charaktere a spôsobe prekladania u jednotlivých prekladateľov, sa sa venujem i porovnaniu prekladov analyzovaných básni. Cieľom diplomovej práce bolo oboznámiť čitateľa so životom Mihaia Eminesca, ako aj podať súhrnný obraz jeho diela, základných výrazových prostriedkov a zároveň porovnať preklady jeho básní.

V práci sa stretávame so štyrmi rôznymi obdobiami vzniku originálu a prekladov. Každý z básnikov žil a tvoril v inej dobe, a tak i preklady sú poznačené daným obdobím. Medzi prekladmi nachádzame dvadsaťročné odstupy, keďže Kraskove básne vyšli v dvadsiatych rokoch, Strmeňove v štyridsiatych a Zavadove v šesťdesiatych rokoch 20. storočia. Ivan Krasko sa zameril na výber tých básní, ktoré mu boli najbližšie, po stránke významovej i básnickej. Jeho i Eminescove motívy sú v mnohom rovnaké. Motív lásky, prírody, matky, osamelosti, smútku či básne, ktoré smerujú k symbolizmu. Karol Strmeň dal prednosť výrazne romantickým básňam na klasické témy plynutia času, márnosti života a pesimizmu, a tak sa výber „obmedzuje“ len na tie, v ktorých dané motívy nachádzame. Najrozsiahlejší výber z poézie rumunského básnika pripravil Vilém Závada, ktorý so neho zaradil básne zo všetkých Eminescových období. Výber básní pre diplomovú prácu je zostavený tak, aby podal súhrnný pohľad na dielo Mihaia Eminesca.

Diplomová práca sa delí na dve časti, kde sa v prvej obširnejšie venujem životopisu (1.1) a dielu (1.2) Mihaia Eminesca. Zaradila som aj kapitolu *Metodologický prístup* (2), kde som zahrnula literatúru, ktorá bola podnetná a nevyhnutná pri mojom pracovnom postupe. Keďže ani v slovenčine, ani v češtine nevyšlo súhrnné dielo o živote a diele rumunského básnika, bolo nutné využiť rumunské pramene. Literatúru uvádzam v poznámkach i v závere práce. Nevyhnutné bolo preštudovať dielo *Umění*

překladu (Praha, Panorama 1983) od Jiřího Levého a *Úvod do teorie verše* (Praha, SPN 1958) od Josefa Hrabáka. V kapitole o prekladateľoch (3) približujem život a hlavne dielo básnikov. Nie je to však vyčerpávajúca biografia. Nakoľko diplomová práca nepojednáva o prekladateľoch, ale o prekladoch, zaradila som do tejto kapitoly iba informácie súvisiace s obsahom práce.

Druhá časť diplomovej práce (od kapitoly 4) sa podrobne zaoberá analýzami originálov a prekladov a zároveň ich porovnaním. Každá kapitola zahŕňa analýzu básne v origináli, a to z hľadiska kompozície a formy básne, ako aj obsahu a motívov. Nasleduje porovnanie originálu s danými prekladmi. Tu treba pripomenúť, že existuje len jedna báseň, ktorú preložili všetci traja prekladatelia – *O, mamá...* Ostatné básne preložili buď dvaja prekladatelia, ako Krasko a Strmeň alebo Strmeň a Závada, pričom posledné dve básne, *Luceafarul* a *Glossa*, preložil iba jeden prekladateľ, Vilém Závada. Materiál bol, ako je to vidieť, dosť zložitý, takže aj poradie a skladba tejto kapitoly je zložitejšia, pretože musí sledovať básnické preklady.

Prvá kapitola (4.1) začína analýzou básne báseň *O, mamá...*, ktorú preložili I. Krasko, K. Strmeňo i V. Závada. Ani jeden z prekladateľov však nedosiahol Eminescove splynutie života a smrti v jedno, i keď všetci zachytili zvláštnosť básne, a to, že báseň v druhej strofe plynule prechádza z jednej osoby (matka) do inej (milá). U Závadu došlo k výraznému významovému posunu v druhej a tretej slohe. Väčšiu podobnosť s originálom nachádzame v Kraskovom preklade, a to výrazmi a slovnými spojeniami s prvkami symbolizmu, vrúcnejším oslovením matky či použitím podobných výrazových prostriedkov.

Kapitola (4.2) pojednáva o básni *De ce nu-mi vii*, ktorú preložili I. Krasko a V. Závada. V Kraskovom preklade nachádzame zvukovú zhodu medzi veršami a slovnými spojeniami, rovnako ako je tomu i v origináli. Avšak grafická stránka zachovaná nezostala. V origináli je štvrtá strofa previdelná – vyjadrenie dokonalosti milej. I v Závadovom preklade nachádzame v tejto slohe zvláštnosť oproti iným, a to konkrétne v treťom verši, kde Závada použil presah. V Kraskovom preklade sa sloha ničím nevymyká z charakteru originálu.

Nasledujúca kapitola 4.3 obsahuje tri básne, ktoré preložili K. Strmeň a V. Závada a ktoré sú radené chronologicky. I v básni *Mai am un singur dor* (4.3.1) nachádzame dokonalé splynutie života a smrti, ktoré preklady nedokázali vyjadriť tak, ako ich podáva Mihai Eminescu. Ani jeden z prekladateľov nezachytil prelínanie ročných období, nie je vyjadrený ani príchod zimy. U Závadu nenachádzame ani adjektívum „svätá“, ktoré bližšie definuje lipu. Posvätnosť miesta posledného odpočinku sa v Eminescových básňach vyskytuje často. V Strmeňovom preklade napríklad spojenie „svätá lipa“ nechýba. Ďalšia z básní je *Nu mă înțelegi* (4.3.3), v ktorej sa stretávame s hlbokými pocitmi a zážitkami, ktoré nachádzame v celom Eminescovom diele, a taktiež s fantastickými obrazmi. Strmeň vycítil, že verš „Azi cînd a mea iubire e-atît de curată“, má v básni vysokú výpovednú hodnotu, rovnako ako je to aj v origináli. Druhá strofa je obrazom lásky, ale v závere zároveň pochybností. I keď je myšlienka originálu zachytená, v Strmeňovom preklade je duša otrokom ženy samotnej a nie otrokom jej čarov. Nenachádzame tu také hlboké precítenie, ako v origináli. Strmeň nezachoval ani grafickú podobu básne. Rovnako ako i v Strmeňovom preklade, ani Závada nedokázal vystihnúť obraz v prvom verši druhej strofy. V origináli nachádzame priebeh situácie, duch je pod vplyvom čarov, kdežto v preklade je už použitý konečný stav, duch je zotročený.

La steaua (1.3.5) patrí medzi významné Eminescove básne. Sú v nej motívy z neskoršej Eminescovej tvorby a je aj prejavom jeho poznatkov z astronómie. Strmeň aj Závada preložili báseň rôznou metódou. Najmarkantnejšie je to vidno na preklade tretej slohy, a to konkrétne prvého a druhého verša, kde použitie výrazov oboch prekladateľov neskresľuje výpovednú hodnotu originálu. V nasledujúcom dvojverší, v Strmeňovom preklade, nachádzame väčšie priblíženie sa k originálu.

Posledné dve analyzované básne *Luceafărul* (1.4) a *Glossă* (1.5) preložil len V. Závada, slovenský preklad neexistuje. V diplomovej práci som sa venovala hlavne porovnaniu diel z významovej stránky. V preklade básne *Luceafărul* sa Závada pri používaní výrazov sústreďuje na výber tých, ktoré napomáhajú toku básne a zároveň rýmu. Ak sa s daným spojením či slovom nestretne na tom istom mieste ako

v origináli, nájdeme ich v inom verši, ale blízko, takže hlavná myšlienka básne zostáva zachovaná. Podobne je tomu i v básni *Glossã*, kde Závada často používa inverziu, pravdepodobne kvôli rýmu. A i keď, ako sme spomínali, Vilém Závada pracoval pomocou podstročníka, básne sú tak prepracované, že je zachovaný obraz i myšlienka originálu.

Každý z prekladateľov použil vo svojich prekladoch rôzne výrazy, ktoré však v celkovom dojme básne zodpovedajú originálu. Posúdiť ktorý z prekladov viacej zodpovedá originálu, vôbec nie je jednoduché, pretože sa stretávame z autormi, ktorý žili každý v inej dobe, tvorili v rôznych spoločenských situáciach a mali iné zázemie. Ale aj tak sa dá povedať, že vcelku vydarené sú Zavadove preklady a tiež aj Kraskove, najmä z toho obdobia a z toho druhu, na ktoré sa Krasko sústredil. Strmeň ako prekladateľ si dovoľil väčšiu voľnosť, ktorá však občas originál dost' mení a posúva smerom k menej jemnému, nie dost' enimeskovskému vyjadrovaniu.

Rezumat: Poezia lui M.Eminescu în traducerile din limba slovacă și din limba cehă

Am dedicat lucrarea de față analizei traducerilor poeziei lui Eminescu care au fost făcute în limba slovacă și în limba cehă. Am selecționat câteva poeme care sunt caracteristice pentru antumele eminesciene și care au fost totodată traduse de Karol Strmeň și Ivan Krasko în limba slovacă, respectiv de Vilém Závada în limba cehă. Scopul tezei de licență a fost familiarizarea cu opera și viața lui Eminescu, ca și cu mijloacele de expresie ale marelui romantic. Am urmărit, în același timp, compararea traducerilor cu originalul.

În lucrarea de față ne întâlnim cu patru perioade diferite din geneza originalului și a traducerilor. Fiecare dintre poeți a trăit și a creat în perioade diferite. Între traduceri găsim intervale de douăzeci de ani. Poeziile lui Krasko au apărut în anii '20, poeziile lui Strmeň, în anii '40 și acelea ale lui Závada în anii '60 ai secolului XX. Ivan Krasko s-a orientat în alegerea poemelor care îi erau cele mai apropiate după aspectul semantic și poetic. Motivele lui, ca și ale lui Eminescu, sunt în mare măsură similare: motivul mamei, al singurătății, al tristeții or indiciul sibolismului. Karol Strmeň a dat întâietate poemelor romantice, selectând numai poezii în care putem găsi motive specifice acestui curent. Cea mai cuprinzătoare este selecția lui Vilém Závada, care a încadrat poeme din toate perioadele lui Mihai Eminescu. Cum am scris la început, selecționarea poemelor pentru lucrarea de față a fost făcută în așa fel încât să poată oferi o vedere recapitulativă a operei lui Eminescu.

Teza de licență este divizată în două părți. În prima parte, m-am referit mai pe larg la *Viața* (capitolul 1.1) și *Opera* (capitolul 1.2) lui Mihai Eminescu. Am încadrat și capitolul *Procedeul metodologic* (3), unde am inclus bibliografia care a fost utilă și necesară tratării mele. O lucrare recapitulativă despre viața și opera lui Mihai Eminescu n-a apărut în cehă sau în slovacă, deci a fost necesar să folosesc surse de sorginte românească. Bibliografia este menționată la încheierea tezei. Necesare au fost și lucrări

de Jiří Levý (1983, *Úvod do teorie verše* – Introducerea la teorie stihului) și de Josef Hrabák (1958, *Umění překladau* – Măiestria traducerii). În capitolul despre traducători (3) am abordat viața și mai ales opera poeților.

A doua parte a lucrării (începând cu capitolul 4) se preocupă mai în detaliu de analiza originalului și a traducerilor și totodată de comparația celor două. Fiecare capitol cuprinde analiza poemului lui Eminescu din punctul de vedere al compoziției și al structurii, ca și din punctul de vedere al cuprinsului. Urmează comparația cu traducerea. Capitolul (4.1) cuprinde poezia *O, mamă...*, tradusă de I. Krasko, K. Strmeň și V. Závada. Nici unul dintre ei n-a reușit să redea fuziunea vieții și morții așa cum o putem găsi la Eminescu. Toți trei au sesizat, însă, particularitățile poeziei, și anume că în strofa a 2-a se întâmplă trecerea de la persoana (mamă) la persoana (iubită).

Capitolul (4.2) se referă la poezia *De ce nu-mi vii*, care este tradusă de I. Krasko și V. Závada. În traducere lui Krasko putem găsi acordul acustic între versuri la fel ca și în original. În original strofa a patra este regulată, subliniind exprimarea perfecțiunii iubitei. Și în traducerea lui Závada găsim această particularitate, și anume în versul al 3-lea, unde Závada a schimbat structura metrică, realizând un vers cu un număr de silabe mai mare decât celelalte versuri. La Krasko nu găsim nimic special.

Capitolul (4.3) cuprinde trei poeme care au fost traduse de către K. Strmeň și V. Závada, organizate cronologic. În poezia *Mai am un singur dor* (4.3.1) găsim atingerea perfectă dintre viață și moarte, exprimată în traduceri la fel ca în original. Dar nici unul dintre ei n-a surprins întrepătrunderea anotimpurilor. Nici sosirea iernii nu e exprimată. La Závada nu se află nici adjectivul „sfânt“, care definește teiul. În poemul *Nu mă înțelege* (4.3.3), ne întâlnim cu sentimente și experiențe de viață foarte profunde pe care le regăsim în toată opera lui Mihai Eminescu. Strmeň a simțit că versul „Azi când a mea iubire e-atâta de curată” este important să rămână așa cum e în original. Traducerea poemului în totalitate și ideea lui Eminescu au rămas, dar nu găsim sentimentul profund care se află la Eminescu.

La steaua (1.3.5) este unul dintre poemele importante din opera lui Eminescu. Aici găsim motivele din etapa ulterioară din opera lui Eminescu, ca și cunoștințele lui de astronomie. În strofa a 3-a, Strmeň s-a apropiat mai mult de original.

Ultimele poeme analizate sunt *Luceafărul* (1.4) și *Glossă* (1.5), traduse numai de Závada, în slovacă nu există traducerea lor. În teza mea de licență am insistat mai ales pe compararea părții expresive a poemelor. În traducerea poemului *Luceafărul*, Závada alege expresii care ajută la curgerea poemei și a rimei. Când nu găsim expresia în strofa aceea în care este și în original, o putem găsi în strofa următoare. Ideea centrală este păstrată, la fel ca și în poemul *Glossă*, unde Závada folosește mai des inversiunea.

Fiecare dintre traducătorii pomeniți a folosit în poeme expresii diferite, însă efectul global păstrează ideea originalului. Nu putem să judecăm care din traducerile de mai sus sunt mai bune sau mai apropiate de original, pentru că poeții trăiau în perioade diferite și creau în situații sociale diferite.

Summary: Eminescu's poetry in Slovak and Czech translations

The present thesis is dedicated to the translations realised in Czech and Slovak from the poetry of the Romanian poet Mihai Eminescu. The poems that were selected for this presentation are characteristic to the literature that was published during Eminescu's life, translated by Karol Strmeň and Ivan Krasko in Slovak, respectively by Vilém Závada in Czech. The thesis is concerned with the work and life of Mihai Eminescu and also with the specific means of expression used by 'the great romantic'. The original poems were also compared to their translations.

What can be said about these poems is that they belong to some very different periods of time. Each of the poets lived and created in different times. Krasko's poems appeared in the '20s, Strmeň's poems, in the '40s and Závada's in the '60s. Krasko's selection was made especially according to the semantic and poetic aspect. The motives in his literature are similar to the ones in Eminescu's: the motive of the mother, of solitude, of sadness and also the signs of symbolism. Karol Strmeň preferred the romantic poems - he selected only poems belonging to this current. Vilém Závada's selection was the most complex one, including poems from all the periods of creation from Eminescu's literary work.

The thesis is divided in two parts. The first part refers to the *Life* and the *Work* of Mihai Eminescu. Because there is no comprehensive work dedicated to Eminescu in Czech or Slovak, I had to appeal to Romanian sources. The thesis finishes with the bibliography I used. I also included references from books of Jiří Levý (1983, *Úvod do teorie verše – Introduction to the Theory of Verse*) and of Josef Hrabák (1958, *Umění překladau – The Skills of Translation*). Chapter (3) approaches the life and the work of the poets and translators.

The second part of my work (starting with chapter 4) analyses in detail the original and the translations. Each chapter analyses Eminescu's poems from the point of

view of the composition and of the structure, as well as from the point of view of the content. After that, the poems are compared to the corresponding translations. Chapter (4.1) refers to the poem *Oh, mother ...*, translated by I. Krasko, K. Strmeň and V. Závada. Chapter (4.2) refers to the poem *Why don't you come*, translated by I. Krasko and V. Závada. Chapter (4.3) contains three poems translated by K. Strmeň and V. Závada, chronologically organized. Poem *I have just one more wish* (4.3.1), poem *You do not understand me* (4.3.1). Poem *To the star* (1.3.5) is one of the most important poems written by Eminescu. We find here some of the most important motives in Eminescu's work, as well as reflections of his knowledge in astronomy.

The last poems which were analysed were *Lucifer* (1.4) and *Glossa* (1.5), translated only by Závada, their translation in Slovak does not exist. I insisted especially on the comparison of the expressive aspect of the poems. Some of the peculiarities, present in the original, were kept in translation, but maybe in different stanzas.

The translators I referred to keep, in general, the global idea of the poems. The translations cannot be judged as better than each other or closer to the original, given the fact that the poets lived and wrote their poems in different social situations.

Literatúra

Academia Română.: *Dicționarul general al literaturii române. Vol. III.*,
București : Editura Univers Enciclopedic, 2005.

BULGĂR, Gh. *Dicționar de sinonime*. București : Editura Lucman, 2003.

CĂLINESCU, G. *Opera lui Mihai Eminescu, volumul I,II., III., IV.* București :
Biblioteca pentru toți, Editura Minerva, 1983.

Col.: *DEX Dicționarul explicativ al limbii romane Ediția a II-a*. Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan“ București : Editura Univers Enciclopedic, 1998.

Col.: *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*. București : Editura
Academiei Republicii Socialiste România, 1979.

CRĂCIUN, G. *Istoria literaturii române*. Chișinău : Editura Cartier, 2004.

ČERVENKA, M. *Styl a význam*. ČS : Praha, 1991.

EMINESCU, M. *Až zárí voda tmavá...* Praha : Státní nakladatelství krásné literatury a
umění, 1964.

EMINESCU, M. *Ďaleko od Teba*. Prel. Karol Strmeň. Bratislava : Petrus, 1999.

EMINESCU, M. *Opera literară, Volumul I, Poezii publicate în timpul vieții*. Galați :
Editura Porto. Franco Muzeul literaturii române, 1991.

EMINESCU, M. *Tiene na obraze času*. Prel. Ivan Krasko. Bratislava : SVKL, 1956.

EMINESCU, M. *Výber z poézie*. Prel. Karol Strmeň. Ružomberok : Obroda, 1943.

GAŠPARÍKOVÁ, Ž., KAMIŠ, A. *Slovensko – český slovník*. Praha : Státní pedagogické
nakladatelství, 1967.

HORVAT, S. *Mihai Eminescu: Dicționar cronologic*. Gutinul : Baia Mare, 1994.

HRABÁK, J. *Poetika*. Praha : ČS, 1973.

HRABÁK, J. *Úvod do teorie verše*. Praha : SPN, 1958.

- KAVKOVÁ, M., et al. *Slovník spisovatelů, Rumunsko*. Praha : Nakladatelství Odeon, 1984.
- Kol. autorov. *Dejiny slovenskej literatúry III. literatúry v rokoch 1918 – 1945*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied , 1984.
- Kol. autorov. *Dejiny slovenskej literatúry V. literatúry v rokoch 1918 – 1945*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied , 1984.
- Kol. autorov. *Čeští spisovatelé 20. století, slovníková příručka*. Praha : Československý spisovatel, 1985.
- Kol. autorov. *Slovník české literatury 1970 – 1981*. Praha : Československý spisovatel, 1985.
- Kol. autorov. *Slovník českých spisovatelů*. Praha : Československý spisovatel, 1964.
- Kol. autorov. *Slovník slovenských spisovateľov*. Bratislava : Kalligram, Ústav slovenskej literatúry SAV, 2005.
- KUNC, J. *Slovník soudobých spisovatelů, Krásné písemnictví v letech 1918 – 1945*. Praha : Orbis, 1946.
- LEVÝ, J. *Umění překladu*. Praha : Panorama, 1983.
- MAŤOVČÍK, A., et al. *Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia*. Bratislava: Vydavateľstvo spolku slovenských spisovateľov, Slovenská národná knižnica, 2001.
- ODREJOVIČ, S., et al. *Pravidlá slovenského pravopisu*. Bratislava : Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, VEDA vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2000.
- PETRESCU Em.I. *Eminescu modele cosmologice și viziune poetică*. București : Editura Minerva, 1978.
- POP, L., MOLDOVAN, V., URICARU, L. *Scurtă gramatică, româna ca limbă străină*. Cluj : Editura ECHINOX, 2002.
- POPOVIČ, A. *Poetika umeleckého prekladu*. Bratislava : Tatran, 1971.
- RĂDULESCU, M. *Îndreptar ortografic, ortopedic și de punctuații Ediția a V-a*. București : Editura Univers Enciclopedic, 1995.
- REJMAN, L. *Slovník cizích slov*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1966.

REZUŞ, P. *Mihai Eminescu*. Bucureşti : Editura Cartea Românească, 1983.

VAJDOVÁ, L. *Rumunská literatúra v slovenskej kultúre (1890 – 1990)*. Bratislava : Ústav svetovej literatúry SAV, 2000.

VALENTOVÁ, L., NAŠINEC, J. *Mihai Eminescu v české kultúře*. Praha : Česko-rumunská společnost v Praze, 2000.

VALENTOVÁ, L., et al. *Slovník rumunských spisovatelů*. Praha : Nakladatelství Libri, 2001.

VLAŠÍN a kol. *Slovník literárních směrů a skupin*. Praha : Panorama, 1983.

VODOČKA, F.: *Svět literatury*. Praha : SPN, 1992.

ŽILKA, T. *Poetický slovník*. Bratislava : Tatran, 1987.